

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Diplomová práce

2022

Adam Volt

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Proces formování koalic pro parlamentní volby 2021 a
motivace stran ke spolupráci**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Adam Volt

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloš Brunclík, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 2. 5. 2022

Bc. Adam Volt

Bibliografický záznam

VOLT, Adam. *Proces formování koalic pro parlamentní volby 2021 a motivace stran ke spolupráci*. Praha, 2022. s. 85. Diplomová práce (Mgr). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Miloš Brunclík, Ph.D.

Rozsah práce: 153 191 znaků včetně mezer

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá formováním předvolebních koalic na přelomu let 2020 a 2021 a motivací jednotlivých stran ke spolupráci. Volby v roce 2021 byly jedinečné právě fenoménem předvolebních koalic. V předvolebním čase totiž došlo ke spolupráci hned pěti do té doby opozičních stran – ODS, KDU-ČSL, TOP 09, Pirátů a STAN, z nichž vznikly dvě koalice, které postupovaly společně. Došlo tak k výrazné redukci značně roztržité, relevantní opoziční scény a posléze také k vítězství jedné z koalic ve volbách a sestavení společné vlády.

Práce se zabývá procesem skládání koalic a motivací stran k tomu, do takové koalice vstoupili. Informace vycházejí z koaličních smluv, mediálních vyjádření klíčových politiků stran a také polostrukturovaných rozhovorů, které vedl s předními politiky autor práce. Práce hledá odpovědi na otázky, proč jednotlivé strany do koalice šly nebo např. jakou roli hrály v celém procesu předsedové koaličních stran. Dalším z cílů práce je metodou indukce vytvořit základ klasifikace motivací a umožnit tak třídit strany dle motivů, které je vedly ke vstupu do koalice.

Abstract

The diploma thesis deals with the formation of pre-election coalitions at the turn of 2020 and 2021. The second theme is the motivation of individual parties to cooperate. The election of 2021 was famous for the phenomenon of pre-election coalitions. In the pre-election time, five opposition parties were cooperating - ODS, KDU-ČSL, TOP 09, Pirates, and STAN. From which two alliances were formed, which proceeded together. There was a significant reduction in the highly fragmented relevant opposition scene. Eventually, also the victory of one of the coalitions in the election and these coalitions created a new government.

The information is based on coalition agreements, media statements of key party politicians, and semi-structured interviews conducted by the author. The thesis seeks answers to why the individual parties joined the coalition or, for example, what role the chairs of the coalition parties played in the whole process. Another goal of the thesis is the method of induction to create a basis for the classification of motivations. This classification of parties according to their motives led them to join the coalition.

Klíčová slova

předvolební koalice; formování koalic; motivace; Česká republika

Keywords

pre-election coalitions; coalition formation; motivation; Czech Republic

Title

The process of forming pre-election coalitions for the 2021 parliamentary elections and the motivation of the parties to cooperate

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval svému vedoucímu práce doc. Milošovi Brunclíkovi za jeho přístup i rady, které mi dával. Také bych rád poděkoval své přítelkyni Jitě a celé rodině, že při mně vždy stáli a podporovali mě nejen v mém studiu.

Obsah

Úvod	3
1. Teoretické koncepty předvolebních koalic	8
1.1. Maurice Duverger	8
1.2. Sona Nadenichek Golder	10
1.3. Raimondas Ibenskas	12
2. Metodologie práce	15
3. Proces formování předvolebních koalic	19
3.1. Historický kontext	19
3.2. Vnější vlivy na proces tvorby koalic	21
3.3. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021	24
4. Koaliční smlouvy předvolebních koalic	29
4.1. Koaliční smlouva koalice SPOLU – ODS, KDU-ČSL, TOP 09	29
4.1.1. Základní principy spolupráce	29
4.1.2. Finanční dohoda	30
4.2. Koaliční smlouva koalice Piráti a Starostové	31
4.2.1. Základní principy spolupráce	31
4.2.2. Kodex spolupráce	31
4.2.3. Finanční dohoda	36
5. Motivace aktérů dle mediálních vyjádření	37
5.1. Koalice SPOLU	37
5.1.1. Petr Fiala a ODS	37
5.1.2. Markéta Pekarová Adamová a TOP 09	39
5.1.3. Marian Jurečka a KDU-ČSL	40
5.2. Koalice Piráti a Starostové	42
5.2.1. Ivan Bartoš a České pirátské strany	42

5.2.2. Vít Rakušan a hnutí STAN.....	44
6. Motivace stran pohledem politických aktérů	46
6.1. Koalice SPOLU	46
6.2. Koalice Piráti a Starostové	51
7. Aplikace teoretických konceptů na případ předvolebních koalic 2021	54
8. Klasifikace motivací.....	58
8.1. Egoistická motivace.....	59
8.1.1. Mocenská.....	59
8.1.2. Pragmatická	61
8.1.3. Sebezáchovná	62
8.2. Altruistická motivace.....	63
Závěr.....	64
Summary.....	72
Seznam použité literatury	73
Rozhovory s klíčovými aktéry koalic	82
Teze diplomové práce.....	83

Úvod

Svou diplomovou práci jsem se rozhodl psát na důležitý fenomén voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2021 – předvolební koalice. Koalice sice vznikaly i v minulosti, ale nikdy v historii samostatné České republiky nešlo o tak významné hráče na politickém hřišti, jakými se staly koalice SPOLU a koalice Piráti a Starostové v roce 2021.

Koalice (nebo také aliance) mohou mít mnoho podob a liší rozsahem organizace i délkou trvání (Duverger, 2016, s. 351). Pro potřeby práce budu definovat předvolební koalice jako druh partnerství, které bylo veřejně deklarované již před volbami, a jehož cílem byla společná kandidatura ve volbách.

V rámci práce se zaměřím na pětici stran – Občanská demokratická strana (dále také ODS), Česká pirátská strana (dále také Piráti), Starostové a nezávislí (dále také STAN nebo Starostové), KDU-ČSL (dále také lidovci) a TOP 09, které v období 2017-2021 zasedaly v opozici se v rámci předvolebního boje sdružily do dvou předvolebních koalic – trojkoalice SPOLU (ODS, KDU-ČSL a TOP 09) a dvoukoalice Piráti a Starostové.

Ve své práci se zaměřím nejen na proces skládání předvolebních koalic, ale také na motivaci, která ke spojení strany a jejich vedení vedla.

Pravděpodobným motivem ke spojení byl mimo jiné tlak části společnosti, který se projevoval nejviditelněji protesty spolku Milion chviliek, v té době vedeným Mikulášem Minářem. Spolek pořádal demonstrace namířené proti vládě Andreje Babiše mezi lety 2018 a 2020, poté akce do jisté míry zbrzdila pandemie covid-19. Nejvýznamnější demonstrace se konala v červnu 2019 na Letenské pláni v Praze a byla označována jako největší od listopadu roku 1989, odhadem se jí zúčastnilo až 250 000 lidí (Kotoučová a Kantor, 2019). Právě na demonstracích Milionu chviliek se často opakovala výzva ke spojení opoziční sil, které by měly mít za cíl porazit Andreje Babiše ve volbách. Ještě v roce 2019 se některým komentátorům zdála myšlenka spojení opoziční stran spíše fikcí (Bernáth, 2019).

Mezi lety 2019-2020 se však ukázalo, že je třeba změnit dosavadní paradigma. Ani ODS, ani Piráti samostatně nemohly oslovit dostatečný počet voličů, kteří by jim zajistili výhru ve volbách a dostatečný počet poslaneckých mandátů k ustavení vlády. Je to patrné i z přehledu předvolebních průzkumů, který vypracovává server Mandáty.cz (Mandáty.cz, 2022).

Demonstrace ale nemohly být jediným důvodem, proč došlo k předvolebnímu spojení pěti opozičních stran do předvolebních koalic. U některých stran byly snahy o spojení

pravděpodobně úzce provázané s budováním mocenských pozic – maximalizací vlastního zisku nebo marginalizací dalších koaličních partnerů. Na motivace všech pěti aktérů se zaměřím v praktické části své práce. Následně budu vytvářet obecné principy motivací stran k podobným spojení, které by byly využitelné a rozšiřitelné i v dalších odborných pracích na téma tvorby předvolebních koalic.

Ve své práci se zaměřím na moment samotné tvorby předvolebních koalic a budu zkoumat, jaká byla motivace jednotlivých stran ke spojení. Vznikly koalice hlavně díky tlaku společnosti nebo do procesu vstupovaly jiné motivace? Kromě teoretický konceptů, kterými se budu zabývat v úvodu své práce, se zaměřím také na mediální vyjádření klíčových politiků, koaliční smlouvy a informace získané formou polostrukturovaných rozhovorů s aktéry obou koalic.

Tendenci spojovat se měly tyto strany dlouhodobě. Velmi specifický pro problematiku koalic byl rok 2017, kdy nedošlo k realizaci koalice KDU-ČSL a STAN. Tato koalice se ústy svých tehdejších předsedů Bělobrádka a Gazdíka snažila vytvořit „třetí sílu“ vedle hnutí ANO a sociální demokracie. I zde je vidět výrazný posun ve vnímání politické reality – dříve by se „třetí síla“ stavila mezi strany představující opak politického spektra, v českých podmínkách by šlo o historicky významné strany ODS a ČSSD. Od voleb v roce 2013 však již nebyla hegemonem ODS, její voliče ve velkém sesbíralo v roce 2013 nově vzniknuvší hnutí ANO (ČTK, 2013).

Koalice Lidovci a Starostové a její konsekvence byla zpracována Adamem Šilarem (2019) v jeho diplomové práci s názvem Vznik a rozpad volební koalice Lidovci a Starostové, který se do hloubky zabýval tím, jak koalice vznikla a jaké měly organizační a ideové zázemí obě politické strany. Šilar téma zakončil vyústěním předvolební situace, kdy se obě strany rozhodly nakonec kandidovat samostatně. v samostatnou kandidaturu obou subjektů.

Na evropské akademické půdě se tématem předvolebních koalic nezabývalo mnoho vědců. Ve Francii se tématu v roce 2020 věnovala Zsuzsanna Magyar, které se zaměřila na koalice v rámci francouzské V. republiky. V úvodu své práce naznačuje, že se její zkoumání ubírá právě směrem motivací aktérů a zda jde v jejich případě o snahu o nalezení ideologicky blízkého partnera, se kterým lze spolupracovat na prosazování programu nebo jde spíše o machiavelistický tah pro získání většího počtu křesel (Magyar, 2020).

Autoři I. Budge a M. J. Laver se pak zabývali tvorbou společných programů stran v koalicích nebo dopady volebního systému na rozhodování stran (Budge a Laver, 1992, s. 70, 193-194, 414).

Velká část odborných prací se zabývá postupem po volbách a vytvářením vládních koalic, které slouží k tomu, aby exekutiva měla jasně danou oporu v zákonodárném sboru. Tímto tématem se zabývali např. Jan Nechvíl (2011) v bakalářské práci Průběh sestavování vlády České republiky po volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konaných v červnu 2006, Dominika Sobotková (2019) ve své diplomové práci, která se zabývala koaličním vyjednáváním menší stran po volbách v roce 2017 nebo např. odborný článek, který se zabýval vládní koalicí v Sasku (Paul a Waisová, 2005).

Velký prostor fenomén předvolebních koalic zatím v české odborné literatuře nedostal, ačkoliv i výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2021 ukazují, že mimo jiné jejich vytvoření a vstup do politické soutěže umožnil vznik vlády dvou předvolebních koalic dohromady hned pěti politických stran. Že nepůjde v dalších měsících o jedinečný a neopakovaný fenomén ukazuje také debata nad případnou společnou kandidaturou ODS, TOP 09 a KDU-ČSL pod značkou koalice SPOLU v Praze na podzim 2022, kdy se odehrají také volby do Zastupitelstva Hlavního města Prahy (Nguyen, 2022).

V úvodu své práce se zaměřím na teoretické koncepty, které již v minulosti zkoumaly koalice a jejich tvorbu. Má práce je zaměřena na předvolební koalice, proto jsem si zvolil tři autory, kteří ve své publikační činnosti věnovali prostor právě koalicím vzniklým před volbami. Prvním z nich bude jeden z klíčových politologů M. Duverger. Duverger ve své bohaté publikační činnosti neopomněl ani předvolební koalice (v jeho podání „volební aliance“), kterým se budu ve své práci věnovat.

V práci S. Nadenichek Golder je pak popsáno, jak předvolební koalici definovat, co je pro jejich fungování typické a jak je můžeme rozdělit. Autorka také popisuje, jak se lídři koalic chovají ve vztahu k voličům v jednotlivých typech koalic, a jak se snaží ovlivnit jejich volbu (Golder, 2006, s. 12-22).

V rámci své práce využiji i koncept představený Raimondem Ibenskasem. Ten se zaměřil na zkušenosti s předvolebními koalicemi ve střední a východní Evropě. Zabývá se zde např. motivací velkých a středně velkých stran k tvorbě koalic, i když se nemusí obávat, že by se nedostaly do zákonodárského sboru. Ve své práci přisuzuje jejich participaci na koalicích

hlavně tomu, že chtějí zvýšit svou šanci účasti ve vládě (Ibenskas, 2016, s. 747). Ibenskas se tomuto tématu věnoval dlouhodobě (např. Ibenskas a Bolleyer, 2018).

Druhá část mé práce se už bude týkat konkrétních koalic ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2021 – koalice SPOLU a koalice Piráti a Starostové. Práce je postavena na třech základních informačních pilířích. Prvním z nich budou koaliční smlouvy, druhým mediální výroky aktérů obou koalic a třetím polostrukturované rozhovory s čelními představiteli obou uskupení.

Nejprve se zaměřím na popis celého procesu skládání koalic, který bude vycházet hlavně z mediálních vyjádření a rozhovorů, které s aktéry povedu.

Poté budu analyzovat obě koaliční smlouvy – jak vznikly, kdo na nich pracoval, jak byly schváleny a jaké obsahují nestandardní části. Právě ty mohou ukazovat na to, co si jednotlivé strany dokázaly vyjednat a co je vedlo k tomu v podobném uskupení kandidovat. Má práce se nebude detailně zabývat programovými dokumenty obou koalic, jejichž základy jsou součástí koaličních smluv a zaměřím se především na technické části koaličních smluv.

Každá ze smluv bude bezesporu obsahovat spoustu očekávaných pasáží, ale lze předpokládat, že mi pomůže rozklíčovat, co která strana spojením získala. S vysokou pravděpodobností lze říci, že jedna z největších motivací obou nejsilnějších stran, tedy ODS a České pirátské strany, byla možnost získat větší mediální prostor, zviditelnit svého lídra, který by také aspiroval na post předsedy vlády.

Po analýze koaličních smluv přijde na řadu analýza mediálních výstupů, které se týkaly skládání koalic a motivací jednotlivých stran, na kterou naváže kapitola již s informací z mnou vedených polostrukturovaných rozhovorů s předními politiky obou uskupení.

V předposlední kapitole budu aplikovat teoretické koncepty představené v úvodu na prostředí stran v České republice a následně představím i metodu indukce vytvořenou klasifikací motivací, která by do budoucna mohla být základem širšího zkoumání v této oblasti.

Motivace každé z pěti stran budou patrně jiné a k jejich určení bude nutné více než jen text koaličního dokumentu, který svazek stvrzuje. Proto se zaměřím i na mediální výroky čelních představitelů, které budou mít za cíl ukázat motivace, cíle, se kterými lídři budou seznamovat své příznivce a potenciální voliče, a kterými budou zdůvodňovat předvolební spojení. Protože technický text koaličních smluv spolu s mediálními výroky jednotlivých představitelů koalic nedokáže ukázat celý obraz procesu skládání koalic a souboru motivací

bude práce doplněna o sérii polostrukturovaných rozhovorů s čelními představiteli stran obou koalic. Rozhovory budu pro potřeby své práce anonymizovat, abych umožnil politikům nechat více nahlédnout do příprav koalic a motivací jednotlivých stran.

Pro svou práci jsem si stanovil tři výzkumné otázky:

1. Jaké byly motivace jednotlivých stran sdružených do dvou předvolebních bloků?
2. Jaký impuls byl pro ně klíčový při vstupu do předvolební koalice?
3. Jakou roli sehrál lídr/lídryně strany/hnutí při rozhodování o předvolební koalici?

První dvě otázky se týkají důvodů, proč strany do koalic šly a co je k tomu vedlo. Třetí otázka je pak doplňující a při jejím zodpovězení se budu snažit analyzovat, jakou při skládání koalice hrál lídr strany a jak moc byl s koaličním projektem spojen.

Ve své práci tak budu dávat důraz na motivaci aktérů koalic k předvolební spolupráci. Původně jsem se chtěl také důkladněji zabývat samotným procesem skládání koalic, což by ale znemožnilo se systematicky podívat na motivace jednotlivých aktérů. Cílem mé práce se tak primárně stává analýza motivací jednotlivých aktérů, ze kterých následně vytvořím vlastní klasifikaci motivací, kterou bude možné v českém prostředí využít jako základ při zkoumání motivací politických aktérů v České republice i v budoucnu.

1. Teoretické koncepty předvolebních koalic

1.1. Maurice Duverger

Při zkoumání teoretických základů předvolebních koalic jsem nemohl opomenout jednoho z nejstěžejnějších teoretiků politických věd – Maurice Duvergera. Právě Duverger se ve své nejčastěji citované knize *Politické strany* (2016)¹ dotkl i koalic, které politická uskupení tvoří. Koalice, případně v Duvergerově pojetí také aliance, sám popisuje nejen na příkladech multipartismu i bipartismu. Většinou jsou ústředním motivem zkoumání řady politologů koalice povolební, kdy se strany sdružují s cílem společně utvořit většinu v zákonodárném sboru tak, aby bylo možné sestavit vládu. Duverger ale neopomíná ani aliance volební, kterým se ve své práci budu více věnovat.

Nejprve je třeba uvést pro pořádek Duvergerovu definici dvou termínů, které se v jeho práci prolínají – jsou to slova koalice a aliance. Jak vysvětluje na úvod jedné z kapitol, sám chápe koalice jako spojení v ad hoc záležitostech, naproti tomu aliance vnímá jako trvalejší svazky (Duverger, 2016, s. 358).

Maurice Duverger si je vědom spletitosti vztahů různých politických stran při vytváření aliancí a koalic a ve své práci popisuje mnoho možností, které mohou nastat a uvádí je i na příkladech (především z Francie). Za koalicemi vidí i velmi pragmatickou linku, která umožňuje v rámci komunikace svádět nepopulární kroky na druhou či třetí stranu v koalici. Snadno tak přenesení i vlastní zodpovědnost na druhé, což lze např. v rámci systémů se silným bipartismem udělat jen těžko. Výrazný rozdíl ve volebních a vládních koalicích vidí v tom, že je snazší spojovat se za účelem volebního zisku než rozdělení moci (Duverger, 2016, s. 361). Tato úvaha je velmi logická a sama o sobě naráží na motivaci ke spojení jednotlivých aktérů koalic, což bude hlavním cílem mé práce.

Autor vidí volební a vládní aliance ve vzájemném rozporu a sám upozorňuje na to, že se minimálně časem začnou ukazovat silné trhliny rozdílnosti v doktrínách stran v rámci koalic (Duverger, 2016, s. 362). I tato Duvergerova myšlenka je velmi podstatná, ale protože jsem si ve své práci vytkl za cíl zkoumat motivaci aktérů k tomu vůbec předvolební koalice tvořit, nebudu s ní dále pracovat.

¹ Kniha v originále s názvem *Les partis politiques* vyšla již v roce 1951.

Klíčové tak je vnímání volebních koalic a aliancí jako prostředku k vyššímu volebnímu zisku, většinou s absencí propracovaného programu, které se po volbách nemusí přetavit v koalici či alianci na vládní úrovni. K vládním koalicím mají větší tendenci umírněné strany, ty extremistické musí naopak ve vládě své doktríny silně utlumovat a přicházejí tak o voliče, kteří čekají výraznější vymezení se vůči establishmentu. Duverger upozorňuje, že jeho schéma není všeobecně platné, protože je vždy třeba ho nazírat regionálními odlišnostmi, které se promítají do volebních systémů (Duverger, 2016, s. 362-364).

Už na úvod můžeme říci, že část Duvergerovy představy o volebních koalicích, aliancích bude jen částečně aplikovatelná na případ dvou koalic v českém prostředí – SPOLU a Piráti a Starostové. Např. už dnes víme, že obě koalice svá spojení přetavily do vládní spolupráce. Nicméně další charakteristické rysy volební koalic a aliancí budu v závěru své práce na obě spojení aplikovat.

1.2. Sona Nadenichek Golder

Sona N. Golder se ve své práci nazvané *The Logic of pre-electoral coalition formation* zabývá detailně předvolebními koalicemi. Hned v úvodu práce si stanovuje definici a kritéria těchto koalic.

Golder stanovuje ve své práci tři kritéria, která definují koalice a bez jejich splnění nelze uskupení jako koalici vnímat. Prvním kritériem je podle autorky oznámení předvolební koalice veřejně (Golder, 2006, s. 12).

Druhý předpoklad je, že strany zapojené v koalici nesmějí ve volbách kandidovat jako nezávislé subjekty. Tato podmínka by se mohla zdát jako samozřejmá, nicméně autorka je v rámci dalších kapitol své práce rozvádí a zdůvodňuje. Jejím včleněním do kritérií předvolebních koalic chtěla jasně ukázat na rozdíl mezi koalicí povolebními a předvolebními, které v době napsání článku nebyly tolik prozkoumaným fenoménem. Právě podmínka nemožnosti kandidovat samostatně podle Golder jednoznačně určí dělicí linii mezi povolebními (no pre-electoral coalition) a předvolebními (pre-electoral coalition) (Golder, 2006, s. 16).

Třetí kritérium pak definuje, že dohoda o koalici musí proběhnout na národní úrovni (Golder, 2006, s. 12-13). Právě posledním kritériem Golder vyčleňuje ze své analýzy místní koalice – v českém prostředí např. na úrovni krajů. Neznamená to nutně, že by tyto koalice nebyly koalicemi předvolebními, ale pro výzkum autorky nejsou relevantní. Toto kritérium nebude problematické ani z pohledu koalic v českém politickém systému ve volbách do Poslanecké sněmovny – i zde je nezbytné, aby koalice byly ustaveny na národní úrovni.

Díky těmto třem kritériím Golder definuje koalice jako uskupení stran, která se rozhodnou nekandidovat samostatně. Tyto strany veřejně oznámí, že budou spolupracovat a koordinovat kampaň. Sestavují společné kandidátky nebo si kandidáty navzájem podporují a po volbách plánují společný vstup do vlády (Golder, 2006, s. 12).

Golder také dále definuje typy koalic. Podle Golder existuje pět typů koalic (Golder, 2006, s. 16-21):

1. Smlouvy o nominacích (v originále *Nomination Agreements*)

- Smlouvy o nominacích jsou podle autorky dohody o koalici, které padnou na nejvyšší úrovni a jsou z ní také řízeny. Po celé zemi, v každém obvodu jsou pak prezentováni koaliční kandidáti pod společnou značkou (Golder, 2006, s. 17).

2. Společné kandidátky (v originále Joint Lists)

- Opět jde o dohodu na nejvyšší úrovni, kde strany koalice souhlasí s jednou společnou kandidátní listinou koalice. Velmi často pak tato kandidátní listina nese společný, nový koaliční název (Golder, 2006, s. 18-19).

3. Pokyny pro dvojí hlasování (Dual Ballot Instructions)

- Na rozdíl od dvou předchozích typů jde zde o koordinaci na nižší, často lokální úrovni. Tento typ lze aplikovat u volebního systému, kde volič volí v obvodech a zároveň druhým hlasem i kandidátku určité strany. Tento druh spolupráce je založen na tom, že lídr jedné ze stran instruuje své voliče, jak hlasovat v prvním i druhým hlasem a že je hlasy výhodné rozložit – např. jedním hlasem podpořit jeho stranu a druhým podpořit menší stranu koaličního partnera a pomoci jí tak překročit 5% práh pro vstup do regionálního shromáždění (Golder, 2006, s. 19).

4. Pokyny k převodu hlasu (Vote Transfer Instructions)

- Tento princip funguje v zemích, kde je možné hlas rozdělovat mezi více uskupení (v českém prostředí je tento princip nazýván jako tzv. panašování). Lídr určité strany pak vyzývá k podpoře kandidátní listiny jako celku, ale zároveň i k podpoře koaličního partnera (Golder, 2006, s. 19-20). Tímto postupem se tak jedna strana snaží pomoci svému (pravděpodobně slabšímu) koaličnímu partnerovi, se kterým chce po volbách skládat vládu.

5. Veřejný závazek společného vládnutí (Public Commitment to Govern Together)

- Tato forma spolupráce je postavena na veřejném prohlášení, že strany spolu po volbách chtějí utvářet vládu. Kampaň je pak málo koordinovaná, ale stojí na deklarovaném partnerství, o kterém voliči dopředu vědí (Golder, 2006, s. 20).

Koncept Golder využiji při rozdělení předvolebních koalic před volbami v roce 2021 a zároveň při srovnání v rámci historického kontextu předvolebních uskupení. Golder velmi jednoduše popsala rozdíly, které mezi jednotlivými druhy spolupráce jsou, a i když v rámci roku 2021 půjde patrně o koalice se společnými kandidátky, v minulosti v českém prostředí vznikaly i jiné druhy spojení, které Golder v své práci reflektuje.

1.3. Raimondas Ibenskas

Raimondas Ibenskas se ve svých pracích zaměřil na studii motivaci aktérů pro tvorbu předvolebních koalic. Svůj výzkum opřel o data ze střední a východní Evropy a následně popsal jednotlivé typy stran, které do koalic vstupují a co je k tomu vede (Ibenskas, 2016, s. 747).

Výchozí stav, o který se Ibenskas opíral, je dán výraznou roztržitostí stranického spektra ve střední a východní Evropě, což je mnohdy příležitost k tvorbě předvolebních koalic, které pomáhají k výraznějšímu volebnímu zisku a větší šanci získat podíl na moci. Čím je strana větší, tím je sklon k tvorbě koalic nižší, protože případné aliance velkých stran již, v závislosti na volebním systému, nekumulují získané mandáty tolik jako u stran středně velkých či malých. Hlavně malé pak nejsou často schopny překonat práh pro získání mandátů (ať již přirozený či daný volebními pravidly), a proto se uchylují k tvorbě předvolebních koalic, které jim napomohou k získání mandátů. Pokud už velké strany ke spojení ve formě koalic přistupují, vybírají si menší strany. Jako příklad uvádí Alianci demokratické levice v Polsku v roce 2001, která i přes svůj volební náskok vytvořila předvolební koalici s malým odborovým svazem s jedním jediným cílem – vidinou možnosti získat většinu v Sejmu. Snaha středně velkých či velkých stran do voleb jít s malými probíhala i v dalších zemích (Slovensko, Rumunsko, ale i Česká republika). Větší strany mnohdy z takových spojení profitují výrazněji – např. získáním většího počtu mandátů než je jejich zásluha na volebním výsledku (Ibenskas, 2016, s. 747-748).

Méně často pak do aliancí podle Ibenskase vstupují strany, které jsou od sebe dál v ideovém spektru stran. To je logické, protože takové spojení je často podmíněno celou řadou kompromisů a nemusí dojít k pochopení takového spojení na straně voličů. Častější jsou pak koalice velké mainstreamové strany se stranou, která dává důraz na nějaké konkrétní téma (příkladem mohou být např. strany zelených, které napříč Evropou vstupují do středolevých i středopravých koalic) (Ibenskas, 2016, s. 749).

U voličů převažují při výběru nejvhodnější strany většinou tři faktory (Ibenskas, 2016, s. 750):

1. Zda je strana nová. Takové strany voliči častěji podporují, protože u nich neexistuje zatížení ze skandálů a jejich politické elity, pokud umí využít tento potenciál, mohou častěji na cestě k moci uspět.
2. Zda měla již strana podíl na moci. Pokud ne, opět ji voliči spíše podpoří. Právě u těchto stran mají občané, voliči pocit, že se nepodílejí na nevydařených vládách minulosti a mohly by přinést kýženou změnu.
3. Zda si strana stanoví jako klíčové téma korupci. Nově vzniklé strany zde mají opět výhodu, protože za nimi není žádný korupční skandál a lépe se jim obhazuje, proč mají lidé dát hlas právě jim. Korupce, která prochází politikou jako téma po staletí, se tak v každých volbách řadí mezi jedno z témat předvolebních kampaní.

Všechny tři faktory jednoznačně ukazují na oblibu „neznámých“ tváří, kterým voliči věří změnu. Zároveň však Ibenskas uvádí hypotézu, podle které nové strany vstupují do koalic méně často (Ibenskas, 2016, s. 750). To lze opřít o fakt, že právě nové strany ve svých řadách nemají výrazně známé tváře a v systémech, kde voliči mohou na kandidátních listinách vyjádřit svou preferenci, to může vést k horšímu volebnímu výsledku nebo minimálně nižšímu počtu preferenčních hlasů.

Zde pak nastává problém, který se snaží koaliční partneři většinou ošetřit již před volbami a do svých smluv vkládají formulace, které mají umožnit zachování domluveného poměru na kandidátních listinách (např. formou úpravy volební kampaně tak, aby nedošlo k upřednostňování kandidátů z jedné strany) (Ibenskas, 2016, s. 750).

Autor při mapování problematiky využívání preferenčních hlasů také poukazuje na koalici KDU-ČSL a Unie Svobody v roce 2002, kde díky výraznější podpoře lidovců a tzv. kroužkování² získala Unie Svobody pouze 9 mandátů a KDU-ČSL 22. Podobná situace nastala i v roce 2010 v Lotyšsku, kde v koalici stran Všichni pro Lotyšsko a Za vlast a svobodu získala prvně jmenované 6 z 8 mandátů, i když rozdělení na kandidátní listině bylo paritní. Tyto příklady ukazují dle autora na to, že v systémech, kde existuje možnost voličů preferovat na kandidátních listinách své favority, je menší pravděpodobnost vzniku koalic. Do tvorby koalic také vstupují předchozí zkušenosti z jinými projekty a např. u opakovaných koalic se často

² Využívání preferenčních hlasů, které vedou ke změně pořadí na kandidátní listině.

utužuje vzájemná důvěra, strany se nepřekvapují, protože se znají a mají také připravené vyjednané smlouvy, které mohou znovu využít (Ibenskas, 2016, s. 751).

Koalice a případné fúze stran mění ráz politických systémů a svým způsobem jsou i cestou k méně fragmentovanému a stabilnějšímu systému, nicméně spolupráce jsou různé a autoři je rozdělují do dvou dimenzí. První se týká stability spolupráce a jejich struktury, druhá se týká rozsahu spojení. Zde se autoři zaměřují na zkoumání toho, zda a jak je spojení funkčně omezeno. To určuje, zda jde o funkční spojení pro jedny nebo více voleb se zachováním vlastních organizačních struktur nebo se strany propojí i v této oblasti a prakticky tak jako samostatně zaniknou (Ibenskas a Bolleyer, 2018, s. 452-453).

Z obou dimenzí autoři definují několik druhů spolupráce: funkčně omezené koalice bez pravidel, funkčně omezené koalice založené na pravidlech, sloučení organizací bez pravidel a sloučení organizace založené na pravidlech. Existuje přímá úměra mezi počtem oblastí, na kterých strany spolupracují a pravidly, která v těchto kategoriích uzavírají – čím více je oblastí, kde strany spolupracují, tím více je spojení formalizované a svázané pravidly (Ibenskas a Bolleyer, 2018, s. 453). Spolupráce stran, která není svázaná pravidly, se přehodnocuje před každými volbami a strany tak vždy opět zvažují, zda jít do spojení nebo pokračovat samostatně (Ibenskas a Bolleyer, 2018, s. 455).

Samotný přínos koalice pro strany nemusí být zanedbatelný. Spoluprací nebo fúzí strany mají vyšší šance získat volební (parlamentní, regionální apod.) či vládní posty. Často se jedná o strany, které balancují na hraně volitelnosti (volební práh je různý v jednotlivých státech), nicméně i větší strany mají často o předvolební spojení zájem, aby konsolidovali stranickou strukturu a pojistily si podíl na moci (Ibenskas a Bolleyer, 2018, s. 460).

Ibenskas tak velmi významně obsáhnul téma, s nímž pracuji v rámci své diplomové práce a jeho závěry pro mě budou také velmi cenné v kapitole tvorby klasifikace motivací aktérů předvolebních koalic. Pracovat budu s jeho kritérii nejvhodnější strany i s mírou formalizovanosti volební spojení. Ibenskas založil své poznatky na velmi fragmentovaných stranických systémech, což je případ i České republiky.

2. Metodologie práce

V rámci své diplomové práce jsem se rozhodl pracovat s motivacemi politických stran a jejich aktérů k předvolebním koalicím v roce 2021 a zkoumat proces, který k ustavení koalice vedl.

Zkoumání procesu skládání předvolebních koalic a motivaci aktérů ke spojení jsem postavil na třech pilířích. Základem jsou koaliční smlouvy obou subjektů – koalice SPOLU a Piráti a Starostové, mediální výstupy předsedů stran a také polostrukturované rozhovory, které povedu s klíčovými představiteli obou koalic a všech stran zastoupených v koalicích.

V rámci koaličních smluv se zaměřím na jejich strukturu, povinnosti stran z nich vyplývajících (např. rozdělení finančních prostředků vložených do kampaně) a také na neobvyklé části, které smlouvy obsahují. Lze předpokládat, že smlouvy ukáží i na neuralgické body případné spolupráce a obavy konkrétních stran – může jít např. o hrozbu vykroužkování některých známých kandidátů z nevolitelných míst.

Mediální vystoupení předsedů stran zapojených v koalicích jsem se rozhodl do své práce zařadit hlavně kvůli informacím, které jednotliví předsedové po čas volební kampaně říkali do médií. Budu se zaměřovat na detaily spojené se skládáním koalic a na informace odhalující motivace stran. Je otázkou, zda by samotné koaliční smlouvy a informace z mediálních vystoupení dokázaly utvořit celistvý obraz předvolební reality v pěti uskupení, proto jsem se rozhodl přidat třetí pilíř práce – polostrukturované rozhovory (Mišovič, 2019, s. 84).

Téma motivací politických aktérů ke vstupu do předvolebních koalic je dosud jen velmi málo zkoumáno a v odborné literatuře se mi nepodařilo najít možnou klasifikaci těchto motivů, která by ukazovala na jistou pravidelnost či předvídatelnost procesu tvorby koalic (např. že malá strany mají snahu o vstup do předvolebních koalic z důvodů zvýšení šancí se dostat do zastupitelských sborů nebo že středně velké připojením dalších subjektů násobí své šance na vyšší zisk či dokonce vítězství).

Největším informačním benefitem mé práce jsou právě polostrukturované rozhovory, které objasňují reálné motivy stran ke spojení i celý proces. Jejich cílem bylo získat co nejvíce informací o procesu a motivacích a k tomu jsem aktérům poskytl maximální možné podmínky.

Své rozhovory jsem od začátku koncipoval tak, že jejich obsah bude anonymizován a v rámci své práce budu tak uvádět jako zdroj svých informací ústní sdělení, které mi poskytl klíčový aktér konkrétní koalice (např. místo „předseda strany XY“ uvádím pouze „čelní

představitel koalice SPOLU“ apod.). Cílem bylo poskytnout aktérů předvolebních koalic maximální komfort otevřenosti a upřímnosti ve vyjádřeních nejen o své straně, ale také o dalších stranách koalice.

Díky tomuto opatření se mi podařilo získat cenné informace od politických aktérů, které nejsou zcela zatížené obavou z poškození své reputace či pověsti své strany. Rozhovory vedené s několika aktéry koalice SPOLU a několika aktéry koalice Piráti a Starostové byly výrazně otevřenější ve svých vyjádřeních mi aktéři poskytli mi klíčové a detailní informace o procesu skládání koalic. Zajímavé jsou také odpovědi jednotlivých představitelů koalic na otázky týkající se motivací stran konkurenční koalice, které jsem také položil.

Rozhovory byly vedeny s klíčovými aktéry koalic, kteří byli u vyjednávání o koalicích. Celkově jsem s žádostí o rozhovor do své diplomové práce oslovil 8 politiků, se kterými jsem rozhovory plánoval na měsíce únor a březen 2022. Na konci února do rozhovorů bohužel zasáhla krize na Ukrajině a realizaci rozhovorů jsem tak musel posunout. Celkově jsem nakonec vedl 5 rozhovorů (3 za koalici SPOLU a 2 za koalici Piráti a Starostové) v rámci března a dubna 2022. S ostatními třemi aktéry se rozhovor bohužel nepodařil z důvodu časového vytížení, nemoci nebo nekomunikace ze strany aktéra. Většina z 5 rozhovorů probíhala osobně, 2 pak online. Všem respondentům jsem slíbil maximální anonymitu, proto nemohu prozradit, s kým konkrétně byly rozhovory vedeny, nicméně jsem se snažil, aby byly zastoupeny všechny strany obou koalic. Rozhovory trvaly mezi 20-40 minutami většinou v závislosti na tom, jak podrobně respondent odpovídal na následující otázky:

Jak velkou roli při rozhodování o koalici hrály demonstrace spolku Milion chviliek?

Jakými argumenty jste přesvědčoval spolustraníky o potřebnosti koalice? Jaké argumenty jste využíval? Jaké z nich nakonec podle Vašeho názoru přesvědčily spolustraníky?

Jak silné hlasy zaznívaly uvnitř strany proti spolupráci? Bylo je možné nějak regionálně odlišit?

Vstupovaly do rozhodování předvolební průzkumy?

Hrály roli při formování koalice obavy z toho, že by daná strana nemusela samostatně překročit 5% klauzuli?

Hrály v úvahách o předvolební spolupráci minulé zkušenosti? Lidovci + STAN v roce 2017, Čtyřkoalice? Pokud ano, jak ovlivnily tyto předchozí koalice úvahy v roce 2021?

Kterou stranu koalice považujete za nejaktivnější v procesu formování koalice? Byla z Vašeho pohledu výsledně utvořená koalice tou, kterou jste od začátku preferoval? Uvažoval jste i o vstupu dalších stran do koalice (např. strana Zelených do PIRSTAN)?

Jak ovlivňovalo rozhodnutí vstoupit do koalice nastavení volebního systému (zejména násobná volební klauzule, volební práh, či d'Hondtova metoda a velikost volebních obvodů, krajů)?

Existovalo ve straně významné protikoaliční křídlo? Byl ve straně strach z možnosti, že budete přeskákáni některými z koaličních partnerů? Jak jste tuto variantu před volbami ošetřovali?

Nastaly nějaké problémy ve spolupráci – při tvorbě programu, rozdělení míst na kandidátce (dotaz na konkrétní kraje, kde došlo k rozporům)?

Kritické momenty – hrozil v průběhu kampaně rozpad koalice, litoval jste někdy toho, že raději nejedete do voleb sami? Vyčítali Vám to spolustraníci?

V čem vidíte hlavní přínos koaličních partnerů (témata, organizovanost, sponzoři)?

Jak pohlížíte na druhou koalici? Šlo o účelové spojení pro vyšší zisk ve volbách?

Obával jste se, že se koalice v nějakou fázi může před volbami rozpadnout (kauza Dominika Feriho, hlasování členské základny, hrozba vykroužkování)?

Jakou motivaci podle Vás měli další aktéři koalic SPOLU a PIRSTAN? Jakou motivaci měla Vaše strana?

Podle informací z médií obdržel STAN nabídku koalice ze strany ODS ještě před vznikem jejich aliance s Piráty. Proč z Vašeho pohledu nakonec nebyla přijata? Bylo cílem utvořit koalici nebo mělo jít o základ širší spolupráce?

Otázka pro koalici SPOLU:

V říjnu 2020 vyšel předvolební průzkum, který mimo jiné ukazoval, že 10-15 % voličů Vašich stran by mělo problém volit koalici jako celek. Zabývali jste se jako strana nějak těmito průzkumy?

Informace z polostrukturovaných rozhovorů mi pomohly k hlubšímu pochopení celého procesu, který vyústil v podpis koaliční smlouvy a také k jasnějšímu pochopení, proč nakonec vznikla uskupení právě v tomto složení či jak byly koalice vnímány uvnitř jednotlivých stran. Jedním z cílů rozhovorů bylo také odkrýt případné skryté motivace aktérů předvolebních koalic, které nejsou jen podle mediálních vyjádření a koaličních smluv zřejmé.

V závěru své práce se pokusím sestavit vlastní klasifikaci motivací politických aktérů k tvorbě předvolebních koalic. Vlastní klasifikace bude založena na získaných poznacích z koaličních smluv, mediálních výstupů a hlavně polostrukturovaných rozhovorů. S využitím induktivní metody tak analyzuji všech 5 stran předvolebních koalic, jejich cíle a motivy, která budu následně generalizovat. Touto metodou bych mě vytvořit základní škálu motivací politických stran, které v českém politickém prostředí vstupují do předvolebních koalic a částečně tak potlačují svou vlastní značku.

Jsem si vědom limitů, které souvisí hlavně s tím, že budu detailně pracovat pouze s pěti stranami, které se spojily v roce 2021, proto budou výsledky odrážet hlavně realitu roku 2021 se všemi jeho specifiky. Zároveň je třeba počítat s obecnými limity rozhovorů – ne všichni aktéři musí ve všech otázkách mluvit pravdu, každý z aktérů si konkrétní situace může pamatovat odlišně a část z nich zcela neodpověděla na specifické dotazy. Nicméně s těmito limity budu při tvorbě klasifikace pracovat a pokusím se jejich dopady minimalizovat.

3. Proces formování předvolebních koalic

3.1. Historický kontext

Koalice v rámci českého politického systému se objevují pravidelně, i když ne v nijak velké míře. Historicky existovaly v českém polistopadovém politickém prostředí tři koalice, které určitě stojí za zmínku a rovněž dva případy uskupení, které se často jako koalice tvářily, ale fakticky se o ně nejednalo.

Volební systém s koalicemi počítá, ale dlouhodobě jim kladl výrazné překážky. Tou hlavní byla aditivní klauzule, která se načítala pro vstup do Sněmovny z běžných 5 % podle počtu koaliční partnerů na 10, 15 nebo 20 % a platila právě v době skládání předvolebních koalic.³

Nejvýznamnější a co do počtu partnerů také největší předvolební koalicí byla jednoznačně Čtyřkoalice – KDU-ČSL, Unie Svobody, Občanská demokratická aliance (ODA) a Demokratická unie. Strany se spojili proti stranám opoziční smlouvy v roce 1998 pro společný postup v blížících se senátních a komunálních volbách. Volby v roce 2000 do Senátu a krajských zastupitelstev byly pro koalicí velkým úspěchem a ukázaly, že spolupráce může navenek fungovat. Spory byly ale uvnitř a to hlavně o dalším směřování a případné transformaci spolupráce na spojenectví méně subjektů nebo zcela nové strany, pod jejíž značkou by subjekty společně kandidovaly. To nakonec odmítlo vedení KDU-ČSL, které se postavilo i proti účasti ODA v koalici. ODA v té době řešila problémy s problematickým financováním (Dimun, 2002).

Do parlamentních voleb šla nakonec v roce 2002 koalice složená z čtyřkoaličních partnerů mimo ODA. Unie Svobody se sloučila s Demokratickou Unií a vznikla US-DEU a společně s KDU-ČSL vytvořily dvoukoalice s názvem Koalice (Faltýnek, 2002).

Spolupráce neskončila zrovna dobře pro US-DEU, jejíž kandidáty ve velkém přeskočili kandidáti lidovců. V nové Poslanecké sněmovně tak zasedlo 9 zástupců US-DEU a lidovci 22 mandátů. Poukazuje na to i jeden z teoretiků předvolebních koalic Raimondas Ibenskas (2016, s. 751).

³ V minulosti platila klauzule pro koalice ve výši 7 % pro dvoukoalici, 9 pro trojkoalici, 11 pro čtyřkoalici. Po změnách schválených v roce 2000 se hranice změnila právě na výše zmíněných 10, 15 a 20 % (Burdák, 2002). Aditivní klauzuli zrušil svým nálezem Pl. ÚS 44/17 Ústavní soud a následně byly schváleny klauzule pro koalice ve výši 8 % pro dvoukoalici a 11 % pro troj a více koalici.

Český politický systém, jak jsem již výše popsal, není koalici zrovna nakloněn. I proto v něm často vznikají předvolební spojení, která nejsou fakticky koalici, ale často se tak tváří. Hlavní motivem takových uskupení bývá obejít aditivní kvórum pro koalice a dostat se do Sněmovny se základní pětiprocentní hranicí. Typickým příkladem je spolupráce TOP 09 a STAN od roku 2010 do roku 2015, kdy strany kandidovaly společně na základě smlouvy o dlouhodobé spolupráci (Novinky.cz, 2015). Pro parlamentní volby v roce 2010 a 2013 pak kandidovali Starostové na kandidátkách TOP 09.

Před volbami v roce 2017 vznikla dvoukoalice KDU-ČSL a STAN pod názvem Lidovci a Starostové. Od začátku se nad ní ale vznášela obava, že by subjekt nemusel dosáhnout na 10 % a tak by se do Poslanecké sněmovny vůbec nedostal (ČTK, 2017a). Snahy KDU-ČSL a hnutí STAN o vytvoření společné koalice, která výrazně promluví do výsledku voleb, však zkrachovaly a Celostátní výbor KDU-ČSL nabídl v polovině července 2017 vstup kandidátů hnutí STAN na kandidátky KDU-ČSL (KDU-ČSL, 2017).

Šlo by tak tehdy o stejný formát, s jakým hnutí Starostové a nezávislí kandidovalo v roce 2010 a 2013 s TOP 09, tedy jakýsi druh podpory kandidátky druhého politického subjektu. STAN takovou nabídku odmítl a obě strany tak na podzim roku 2017 kandidovaly samostatně (ČTK, 2017b).

Právě v těchto volbách tak nevznikla žádná větší forma, která by byla založena na spolupráci dvou a více stran, která by měla úspěch ve volbách, a naopak se tři menší strany, KDU-ČSL, TOP 09 a STAN, dostaly do Poslanecké sněmovny jen o desetiny či jednotky procent hlasů (ČSÚ, 2017).

Podobné předvolební spojení jako měla po roce 2010 TOP 09 se STAN byla deklarovaná koalice Trikolóry, Svobodných a Soukromníků před volbami v roce 2021. Jako trojkoalice by musela překročit 15 %, což se předsedům stran zdálo nereálné, a proto nakonec kandidovali jako jedna strana. Zde šly strany ještě o krok dál a Trikolóra si oficiálně změnila název na „Trikolóra Svobodní Soukromníci“ (ČTK, 2021c).

3.2. Vnější vlivy na proces tvorby koalic

Do celého procesu formování koalic vstupovaly i dle mnou vedených rozhovorů s politiky dva základní faktory vně systému – nálada ve společnosti a předvolební průzkumy.

Část občanské společnosti v končícím volebním období 2017-2021 pravidelně veřejně vystupovala proti poměrům a vládě Andreje Babiše a ČSSD s podporou KSČM. Demonstrace se většinou konaly pod značkou spolku Milion chvilek, který vznikl jako občanská platforma obhajující svobodu a demokracii. Na demonstracích organizátoři vyzývali opoziční strany ke změně přístupu a k výraznému dočasnému omezení předvolební soutěže tím, že vzniknou předvolební koalice. Jedním z hlavních argumentů spolku a lidí, kteří jej pravidelně podporovali na náměstích po celé republice, byl fakt, že díky předvolební spolupráci opozičních stran nebude hrozit propadnutí hlasů některých menších uskupení, které dlouhodobě balancovaly na hranici zvolení (hlavně trojice KDU-ČSL, TOP 09 a STAN). Zároveň získá předvolební uskupení více mandátů, protože tehdejší volební systém (založený na d'Hondtově metodě a nestejně velkých krajích) preferoval strany s větším ziskem hlasů (Milion chvilek, 2020).

Do procesu skládání koalic také promlouvaly předvolební průzkumy. I když to představitelé stran neradi připouštějí a spíše mluví o tom, že jejich vliv nepřeceňují, důležité signály do stran vysílají a dle nich se často upravují také strategie, což potvrzují i aktéři v rozhovorech (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022 a PIRSTAN1, 2022).

Velkou neznámou bylo pro vedení stran to, jak na vzniklé koalice zareagují sami voliči. Pochopí nutnost takových spojení nebo si naopak vyberou raději jiné uskupení? Na téma se zaměřilo i šetření společnosti Kantar CZ v říjnu 2020, které sledovalo změny nálad a odhodlání volit konkrétní strany i v koalici. Z šetření jasně vyplynulo, že 10-15 % voličů stran ODS, KDU-ČSL a TOP 09 by svůj hlas spíše dalo jinému uskupení v případě, že by kandidovaly v koalici. Deklarovaný odpor 10-15 % voličů trojkoalice k takovému spojení je relativně vysoký, když uvážíme, že prostý součet preferencí těchto stran byl ve stejné době 25 %. 10 % je pak celých 2,5 % - i takto drobná procenta mohou ve výsledku ukázat na vítěze voleb. Je samozřejmé, že volební matematika je výrazně složitější, nicméně podobné zprávy jistě ani jedné ze stran na rozhodnutí vstoupit do společné koalice nepřidaly. Volič každé ze stran pak označuje většinou za problém jiného partnera – volič ODS nejčastěji lidovce, volič KDU-ČSL

pak zase TOP 09, což může být způsobeno tím, že právě ta vznikla odštěpením jednoho křídla od lidovců (Tvrdoň, 2020b).

Toto potvrdili i představitelé koalice SPOLU v rozhovorech, kde mluvili o tom, že právě díky průzkumům, které dělaly agentury v průběhu volební kampaně, ale i šetřením, které si zadala sama trojkoalice, vysvětlovali své spojení velmi důkladně i dovnitř stran. Strany si byly vědomy i toho, že např. u lidovců byl odpor ke koalici s ODS až u třetiny jejich členů a voličů (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022).

Podobně vypadala situace v druhé koalici Pirátů a Starostů. U Pirátů byla vstřícnost ke koalici pohledem voličů výrazně vyšší, u hnutí STAN dle dostupných dat v říjnu 2020 nechtělo koalici podpořit až 25 % jeho pravidelných voličů. V přepočtu na možné voliče celé koalice, jde tak opět o cca 10% možnou ztrátu podpory. I když analytik agentury Kantar CZ Pavel Ranocha upozorňuje, že byl průzkum dělán na menším vzorku respondentů, jisté signály naznačoval (Tvrdoň, 2020a). Nicméně jejich závěry potvrzují zástupci koalice, se kterými jsem v rámci své práce mluvil. Hovoří o tom, že v hnutí STAN budilo spojení s Piráty obavy a část členů neskryvala zklamání z toho, že hnutí STAN nejde do voleb samostatně jako v roce 2017. V porovnání s možnou koalici s ODS, ale naopak představitelé zmiňují, že si Starostové byli vědomi toho, že občanští demokraté mají tendenci marginalizovat své koaliční partnery a to by se hnutí mohlo stát osudným. U Pirátů byl částečný obecný odpor ke koalici, ale hlavně zaznívalo, že se strana nesmí vzdát svých dlouhodobých témat (svoboda internetu, změna autorského práva) kvůli kompromisům v koalici (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022).

Volební průzkumy umí ale také zachytit dobovou náladu a mohou ukázat zajímavé trendy, které bourají zaběhlou politickou realitu. Jedním takovým byl také průzkum již zmíněné agentury Kantar CZ na konci roku 2020, který ukázal, že dlouho stojaté vody v oblasti preferencí stran (dominantní hnutí ANO kolem 30 % a daleko za ním další strany kolem poloviny zisku hnutí Andreje Babiše) se pohnuly. Piráti se STAN začali přetahovat voliče i z řad vládní koalice ANO a ČSSD. Dle Pavla Ranochy z Kantaru CZ se tak dělo v důsledku krize vzniklé šířením koronaviru, který podkopával důvěru ve vládní politiku (Tvrdoň, 2020a).

U Pirátů byly přesuny hlavně u střední třídy. U hnutí STAN byl problém v tom, že byly ve velké části případů tzv. stranou druhé volby. Pavel Ranocha (Tvrdoň, 2020a) k tomu dále řekl:

Starostové byli skutečně stranou druhé volby. Ted' se jim to zřejmě postupně daří převracet do volby první. Podobně jako Piráti čerpají hlavně od ANO, ČSSD a ODS, ale mnohem rovnoměrněji. Hnutí STAN obecně čerpá z mnoha směrů, protože nejsou ideově vyhranění, nebo tak alespoň nejsou vnímáni. Oproti Pirátům se ale liší v generační struktuře nových voličů. Dvěma třetinám nových voličů Starostů už bylo nad 50 let a není překvapivé, že nové hlasy tečou zejména z menších měst do velikosti okresního města.

Tato situace byla pro spolupráci klíčová, jak potvrzují i její aktéři a právě i tyto signály mluvily ve prospěch vzniku koalic (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU1, 2022).

3.3. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021

Volby v roce 2021, kdy se spojilo 5 parlamentních stran jsou svým způsobem unikátní. Konaly 8. a 9. října 2021, ale předvolební koalice začaly vznikat již rok před nimi. Výchozí pozice opozičních stran nebyla dobrá. Zde je podstatné analyzovat volební průzkumy zkoumající preference stran od voleb v roce 2017 do léta 2020. ODS se pohybovala mezi 11 a 15 %. U strany, která od sametové revoluce byla jednou z vůdčích stran parlamentního systému, to rozhodně není výsledek, který by byl uspokojivý. Piráti pak oscilovali mezi 11 a 17 % preferencí, což byl sice v daném případě úspěch, ale rozhodně nešlo o výsledek, který by výrazně pohnul s možností, že by opozice po volbách usedla ve vládě. Další opoziční strany KDU-ČSL, TOP 09 a STAN se pak pohybovaly mezi 4-7 % a nic nenasvědčovalo tomu, že by se to mělo změnit (Mandáty.cz, 2022).

Do voleb promlouval i samotný volební systém, který díky d'Hondtově metodě a malým krajům (zejména Karlovarský, Liberecký, případně Královéhradecký a Pardubický), které fungují jako volební obvody, zvýhodňoval větší strany. To se naplno ukázalo i ve volbách v roce 2017, kdy hnutí STAN získalo 6 mandátů a na každý poslanecký mandát potřebovalo cca 43 000 hlasů a největší hnutí ANO k zisku jednoho mandátu jen něco kolem 19 000 hlasů. Disproporci by bylo možné odstranit změnou d'Hondtovy metody na některou jinou, která zaručí větší poměrnost. Např. v 90. letech se využívala tzv. Hagenbach-Bischoffova metoda, která v druhém skrutiniu disproporce částečně narovnávala (Štětka, 2017).

Strany ve světle volebního systému a také s vnímáním nálad ve společnosti, jejíž rozdělenost se ukazovala i masovými demonstracemi zastřešenými spolkem Milion chviliek, hledaly, co by mohlo zapůsobit jako pomyslný „game changer“, který by umožnil opozici porazit silného soupeře hnutí ANO s Andrejem Babišem v čele. Jedním z faktorů, který volebního souboje jistě zasáhl, byla pandemie covid-19. Zahýbala s oblíbeností vlády Andreje Babiše a s ní i s preferencemi hnutí ANO. V březnu 2020, kdy se objevily první případy nákazy covidem-19, se preference hnutí ANO začaly hýbat směrem dolů a oscilovat mezi 20 a 28 %, což byl znatelný posun od přechozího období, kdy byly stabilně na 30 % hlasů (Mandáty.cz, 2022).

Mementem se pro vznik nových koalic stal také neúspěch koalice Lidovců a Starostů a obava, že by koalice před volbami v roce 2021 mohly dopadnout podobně tu jednoznačně byla (SPOLU1, 2022). Převládala ale hlavně motivace se z chyb poučit a ukázat, že spojení mohou být pevnější (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU2, 2022).

K tomu se se přidala obava z celkového nastavení volebního systému a jeho dopadů, jak shodně potvrzují aktéři obou koalic. Někteří záhy dodávají, že strach nebyl primárně spojen s tím, že konkrétní strany by v Poslanecké sněmovně nezasedly, ale hlavně s nutností získat společně 101 a více mandátů v dolní komoře. Tomu právě volební systém nepomáhal (SPOLU2, 2022 a PIRSTAN2, 2022).

To, že volební systém s nerovným rozdělením mandátů menším stranám měl vliv při rozhodování u některých stran, kterým se věnuji ve své práci, potvrzují např. slova Martina Kuby, politického matadora občanských demokratů, který v souvislosti se zrušením části volebního zákona Ústavním soudem mluvil o tom, že hlavní důvody k vytvoření koalice SPOLU už neexistují. Jeho slova následně ale rozporoval Petr Fiala a k žádnému rozpadu koalice nedošlo (ČTK, 2021a).

Stejně situaci popisují i samotní účastníci koaličního vyjednávání. Rozpad koalice jako takové podle nich nebyl na stole, i když se sem tam objevovaly hlasy, že spojení už postrádá smysl. Vždy šlo o hlasy marginální, které nepocházely přímo z úzkého vedení politických uskupení (SPOLU2, 2022 a PIRSTAN2, 2022).

Že budou volby v roce 2021 fenoménem v oblasti předvolebních koalic, začínalo být jisté cca rok před volbami. V létě 2020 dostalo hnutí STAN nabídku k předvolební spolupráci od ODS a svůj zájem projeví také Piráti. Případnou spolupráci STAN a ODS silně obhajoval např. Zbyněk Stanjura, který v ní viděl výrazný přínos a zmiňoval sílu STAN v regionech, kde naopak ODS ztrácí (Aktuálně.cz, 2020).

Předseda hnutí STAN Vít Rakušan si nechal na případné koalice zjistit i náladu členské základny a výsledky, které následně zveřejnil server Seznam Zprávy hovořily jasně. Pro spolupráci s Piráty se vyjádřilo kladně 28 % členů a příznivců hnutí STAN, pro koalici s KDU-ČSL a TOP 09 24 % a pro předvolební spojení s ODS pouze 15 %. Nejvíce členů a příznivců pak preferovalo samostatnou kandidaturu (33 % z nich), kterou ale jako prioritní nevnímalo vedení hnutí (Dolejší, 2020). Výsledky této předvolební vnitrostranické ankety potvrzují i oba aktéři koalice Piráti a Starostové, pro něž byla vlastně pozitivním překvapením a u Starostů také potvrdila tendenci vedení nepreferovat spojení s ODS, která v té době STANu nabízela společnou dvoukoalici (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022).

I v reakci na preference členské základny se hnutí STAN nakonec rozhodlo v říjnu roku 2020, rok před volbami, že bude o koalici dále exkluzivně jednat s Piráty (ČTK, 2020) a ODS

s TOP 09 a KDU-ČSL záhy na to oznámily podepsání memoranda o spolupráci ve sněmovních volbách s jasným cílem – stát se vítězem voleb (Bartoníček, 2020a).

Rozhodnutí bylo očekávané, jak potvrzují i hlasy z koalice SPOLU a naopak by bylo překvapením, kdyby se nakonec hnutí STAN domluvilo s ODS (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022). Strany si moc dobře uvědomovaly, že hnutí STAN je velmi silně vymezené proti stranám jako ODS a ČSSD a v tomto má blíže právě k Pirátům, protože jejich politici přišli na radnice dělat „jinou politiku“. STAN sice bylo vnímáno jako systémová strana, nicméně v jeho prohlášeních také zaznívaly některé antisystémová vymezení – např. velmi často používaná důvěra komunálních politiků, ze kterých STAN vychází a kde politika prostě funguje „jinak než vy vyšších patrech“ (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022).

Pokud by nicméně nakonec došlo k dohodě ODS a STAN, šlo by patrně o zastavení nebo zpomalení procesu dalšího formování předvolebních koalic. TOP 09 a KDU-ČSL stály o spolupráci s ODS, Piráti naopak vyjednávali pouze s hnutím STAN. Nabídka ODS vůči hnutí STAN se zakládala na tvorbě společné dvoukoalice, do které by další případní partneři přicházeli jako podporující subjekty (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU2, 2022). Jinak mluví jiný aktér koalice SPOLU, který ujišťuje, že pokud by došlo k uzavření dohody mezi ODS a STAN, šlo by o začátek širší kolice (SPOLU3, 2022).

Jedinou variantou by pak byla spolupráce TOP 09 a KDU-ČSL, která by ale nápadně připomínala koalici Lidovců a Starostů, která se nakonec rozpadla ze strachu z 10% předvolební klauzule pro dvoukoalice.

Na konci října, kdy zbýval necelý rok do voleb, zde na jedné straně byla jasně deklarovaná spolupráce tří stran a na druhé straně připravovaná koaliční smlouva, ale neschválená spolupráce v orgánech jedné ze stran, konkrétně Pirátů (ČPS, 2020b).

Pro vznik koalic bylo důležité také zázemí jednotlivých stran, které promluvílo do výsledného složení obou koalic. Už když se podíváme na začátek celého procesu – koalice SPOLU vznikla jako seskupení tří velmi blízkých stran, které jsou historicky silně provázané. TOP 09 vznikla v roce 2009 a její klíčoví zakladatelé byli z velké části z řad KDU-ČSL. KDU-ČSL je pak stranou, která má historii sahající do 1. republiky. Hodnotově jsou pak strany ukotveny jako konzervativní nebo liberálně-konzervativní, což deklarují ve svých principech či stanovách.

Občanská demokratická strana o sobě pak říká:

ODS je liberálněkonzervativní stranou navazující na tradice evropské křesťanské civilizace, na humanitní a demokratický odkaz první republiky a na zkušenosti západních demokracií (ODS, 2022).

KDU-ČSL má pak ve svých stanovách také hodnotové ukotvení tohoto znění:

Vychází z odkazu evropské kultury a z tradic křesťanskodemokratických a křesťanskosociálních stran a hnutí u nás i ve světě. KDU-ČSL rozvíjí humanitní a demokratické tradice naší společnosti a usiluje o uplatňování konzervativních hodnot v politické oblasti (KDU-ČSL, 2022).

TOP 09 má ve stanovách podobné ukotvení jako lidovci:

Strana vychází z tradic křesťansko-židovské evropské kultury. Je stranou konzervativní a demokratickou. Odmítá jakékoliv formy ideologií, které vedou k totalitě a nerespektování základních práv a svobod. Strana prosazuje principy svobodného trhu, který je vymezen přehlednými pravidly, na jejichž dodržování dohlížejí funkční instituce (TOP 09, 2022).

Když se podíváme na ukotveních všech tří stran, je zřejmé, že jsou si ideově velmi blízko. TOP 09 také vznikla odštěpením skupiny členů pod vedením Miroslava Kalouska z KDU-ČSL (Leinert a Valášková, 2009) a tak je logické, že právě z jejich stanov vychází. Strana ale prodělala generační obměnu a do popředí se dostaly výrazně liberálnější tváře. Ve straně to způsobilo také rozepře a část straníků se od směru, který se před volbami v roce 2017 začal prosazovat, distancovala (Leinert, 2017).

Koalice Pirátů a Starostů nevznikla ze stran tak úzce provázaných jako tomu bylo v koalici SPOLU. Česká pirátská strana se sama definuje jako liberální, středová, demokratická strana s důrazem na protikorupční program (ČPS, 2018). Ve svých stanovách je pak k úvodu:

Cílem České pirátské strany je na prvním místě prosazování základního lidského práva člověka na svobodné šíření přijaté informace a striktní ochranu soukromí občana jako odraz změněné reality informační společnosti 21. století. K dosažení tohoto cíle je nutná revize kopírovacího monopolu tak, aby se nemohl stát záminkou pro útoky na svobodu Internetu (ČPS, 2021a).

Piráty tak lze označit za středovou, liberální stranu se silným programovým důrazem na svobodu šíření obsahu a internetu.

Hnutí Starostové a nezávislí mají ukotvení relativně volné a ve stanovách v úvodu píší:

Uznávající neporušitelnost základních lidských práv a svobod, majíce na zřeteli ústavně zaručené právo svobody sdružování, s vědomím významu občanské společnosti založené na principech svrchovanosti zákona a zodpovědnosti každého občana a vyjadřující vůli tyto hodnoty ctít a hájit, přijímáme tyto stanovy (STAN, 2021).

Z preambule stanov úplně nevyplývá jednoznačné ideové zakotvení jako u ostatních stran, nicméně je z něj patrný důraz na svobodu, zaručená práva a zodpovědnost jednotlivce, což ukazuje na to, že hnutí STAN by bylo možné označit jako liberální. V dalších článcích stanov se ale objevuje i část odkazující ke konzervatismu:

STAROSTOVÉ A NEZÁVISLÍ (STAN) jsou politickým hnutím, které ve svých programových dokumentech vychází z kořenů judaisticko-křesťanské morálky Evropy, plně se hlásí k ideálům evropské otevřenosti, humanismu a mravnosti, čerpající z odkazu vzniku samostatného státu, založeného na rovnosti mužů, žen a příležitostí. Vyznáváme sekularizovaný stát, v němž platí svoboda vyznání, a zároveň žádné náboženství ani církev nemá podíl na státní moci (STAN, 2021).

Hnutí je tak velmi těžko definovatelné a své základy má jak v liberální náhledu na společnosti, tak v konzervativních hodnotách. To potvrzuje i diplomová práce Tomáše Pergla (2020, s. 72), která se tématem hnutí Starostové a nezávislí zabývala detailněji.

Všechny strany spojuje důraz na demokracii a svobodu. Některé zároveň více deklarují svůj příklon ke konzervativnějším hodnotám (ODS, KDU-ČSL a TOP 09 a právě tyto strany společně vytvořily koalici SPOLU. Z ideologického pohledu jde tak o ideální spojení, která se před voliči nebude muset složitě vysvětlovat.

Koalice Pirátů a Starostů již taková přímá pojítka nemá. Sice se obě strany hlásí k svobodě jednotlivce (v případě Pirátů i v digitálním světě), ale již by se rozhodně neshodli na přihlášení se k konzervativním judaisticko-křesťanským hodnotám, které si do stanov vetklo hnutí STAN. Společné hodnoty a ukotvení je vtěleno i do koaliční smlouvy, kterou detailně analyzuji v další kapitole.

4. Koaliční smlouvy předvolebních koalic

4.1. Koaliční smlouva koalice SPOLU – ODS, KDU-ČSL, TOP 09

Koaliční smlouvu koalice SPOLU, tedy ODS, KDU-ČSL a TOP 09, podepsala 18. 4. 2021 a jde o relativně stručný dokument. Na 7 stranách jsou popisovány především základní principy spolupráce. Jeden z politiků koalice vysvětlil stručnost dokumentu tím, že obsáhlejší dokument nebyl třeba, spolupráce fungovala na důvěře a vyzkoušené spolupráci (SPOLU3, 2022).

4.1.1. Základní principy spolupráce

V úvodu smlouvy jsou obecně vyjmenovány základy, na kterých spolupráce staví – židovsko-křesťanské hodnoty, úcta k parlamentní demokracii, svobodě slova či jednoznačná afinita k NATO a Evropské unii (SPOLU, 2021a, s. 1-2).

Ve smlouvě nechybí ani pasáž o tom, že se strany zavazují nejen společně kandidovat, ale také vyjednávat poté o vládě a poměrech v Poslanecké sněmovně (SPOLU, 2021a, s. 2). Snahou této zmínky, která není pro předvolební koalici na první pohled podstatná, bylo patrně rozptýlit obavy, zda by za jistých okolností nešla ODS po volbách do koalice s hnutím ANO a své koaliční partnery z řad TOP 09 a lidovců nenechala v opozici (např. Šídlo, 2020).

Kromě již zmíněných základů spolupráce obsahuje smlouva i jakési teze programu, kterou jsou opravdu výrazně obecné a čtenáři na první pohled přímo neříkají, co přesně chce koalice v tomto směru udělat a jakými prostředky toho hodlá docílit – dostupné bydlení, odpovědné hospodaření v zemědělství, moderní školství apod. Smlouva pak určuje i termín, do kdy musí být dopracován společný program (SPOLU, 2021a, s. 3). V něm pak lze předpokládat, že budou stanoveny konkrétnější cíle na případné čtyři roky ve vládě.

Jako hlavní orgán si koalice SPOLU ustavila Centrální volební štáb. Centrální volební štáb má být politickým i výkonným orgánem a sestává se z předsedů koaličních stran a vždy až 5 zástupců každé strany. Tito členové mají hlasovací práva. Zároveň smí každá strana ve štábu mít ještě dalších 5 zástupců s hlasem poradním. Obdobně se štáby ustavují i na úrovni regionů. V čele volebních štábů stojí předseda, místopředseda a tajemník (SPOLU, 2021a, s. 4).

Dle smlouvy by za koalici měly navenek vystupovat zejména předsedové stran a lídři kandidátních listin v jednotlivých krajích (SPOLU, 2021a, s. 4). Smlouva řeší i povolební vyjednávání, pro které je ustavena Koaliční rada, která může být až devíti členná (za každou stranu předseda strany, 1. místopředseda strany a předseda poslaneckého klubu). Nepřekvapivě

je pak v čl. 6 odstavec deklarováno, že společným kandidátem na premiéra je Petr Fiala za ODS (SPOLU, 2021a, s. 4-5).

Po volbách dokument předpokládá vznik samostatných poslaneckých klubů, které se ale na ustavující schůzi sdruží dle pravidel jednacího řádu Poslanecké sněmovny (SPOLU, 2021a, s. 5). To dává takovým klubům větší šanci získat větší množství vlivných postů v zákonodárném sboru. Jedním z nich je např. přednostní právo vystoupit na plénu pro předsedu klubu.

Samotná koaliční smlouva neobsahuje rozdělení postů na sněmovních kandidátkách a lze tedy předpokládat, že na ní navázaly neveřejné dodatky, které poměry definitivně určily.

4.1.2. Finanční dohoda

Finanční vklady do kampaně stanovuje smlouva pouze procentem a lze se tak domnívat, že se na konkrétní částce dohodne v průběhu kampaně Centrální volebním štáb. ODS přispívá do společné kampaně 55 %, KDU-ČSL 25 % a TOP 09 20 %. Stejný poměr se dle dokumentu užije i pro obsazování okrskových volebních komisí (SPOLU, 2021a, s. 6).

Velmi stručně pak upravuje smlouva také smírčí řízení, které nastane při sporu v rámci předvolební kampaně. Každá strana jej tak může vyvolat, ke stolu pak zasedne paritní počet členů za každou koalici a délka trvání řízení by neměla přesáhnout 15 dní (SPOLU, 2021a, s. 7).

4.2. Koaliční smlouva koalice Piráti a Starostové

Koaliční smlouva mezi Českou pirátskou stranou a hnutím Starostové a nezávislí (STAN) byla uzavřena v lednu 2021, ale jednáno o ní bylo formálně od konce léta 2020. Samotná smlouva není žádným útlým dokumentem – obsahuje 39 stran text včetně úvodní preambule. Oproti smlouvě koalice SPOLU, která se vešla na 7 stran, jde tak o výrazně delší text.

4.2.1. Základní principy spolupráce

V preambuli koaliční smlouvy nenajdeme nic neobvyklého. Jde v ní hlavně o vyjádření společné ideové blízkosti, schopnosti spolupracovat a chuti „účinně prosazovat společné vize“ (Piráti a Starostové, 2020).

Následuje část, kde jsou ve zkratce zmíněny společná programová východiska, na která pak navazuje velmi obsáhlý koaliční program. Tyto části koaliční smlouvy zanedbám, a to hlavně z důvodu, že pro cíle mé práce jsou programy koalic irelevantní.

V rámci koaliční smlouvy Pirátů a Starostů jsem se věnoval hlavně tzv. Kodexu spolupráce (v koaliční smlouvě příloha č. 2), dohoda o obsazení kandidátních listin (příloha č. 3) a finanční dohoda (příloha smlouvy č. 4).

Nejprve obecněji ke struktuře koaliční smlouvy. Ta je víceméně klasická – obsahuje mechanismy fungování a rozhodování orgánů uvnitř koalice, dohoda na rozdělení pozic na kandidátních listinách a také finanční dohodu, která řeší nejen peníze na vstupu (tzn. kolik každá ze stran do koalice peněz vloží), ale také rozdělení peněz na výstupu (tzn. jak se následně rozdělí zisky za mandáty⁴) (Piráti a Starostové, 2020).

4.2.2. Kodex spolupráce

V tzv. Kodexu spolupráce se obě smluvní strany dohodly, že vznikne tzv. Koaliční rada, který bude nejvyšším orgánem koalice. Koaliční rada má podle smlouvy ve své působnosti zřízení všech týmů působících v rámci kampaně (např. volební štáb), schvaluje název a logo koalice nebo potvrzuje podobu kandidátních listin dle předem domluveného klíče (Piráti a Starostové, 2020, s. 21). Její nezastupitelná role ale nastává také při řešení sporů. Pokud se totiž

⁴ Za každý mandát poslanci či senátora náleží straně, hnutí podle § 20, odst. 7 zákona č. 424/1991 Sb. 900 000 Kč ročně (Československo, 1991).

nějaký spor nepodaří vyřešit na krajské úrovni, posouvá se právě na jednání Koaliční rady, když se ani tam řešení nenajde, nastává smířčí řízení (Piráti a Starostové, 2020, s. 27).

Nástroj vzniku jakéhosi orgánu, který bude rozhodovat strategické věci a řídit po politické stránce kampaň je naprosto logický a neodlišuje se ve většině věcí od podobného orgánu koalice SPOLU, která jej ale propojila s administrativní orgánem a vznikl tak Centrální volební štáb. Ten existuje i u koalice Pirátů a Starostů, nicméně je to pracovní tým podřízený Koaliční radě (Piráti a Starostové, 2020, s. 21).

V Kodexu je jasně řečeno, že koalice má dva volební lídry, kandidátem na premiéra v případné budoucí vládě je ale lídr Pirátů (Piráti a Starostové, 2020, s. 22). Důvod je naprosto zřejmý – Piráti do koalice vstupují v pozici silnější strany, STAN v době podpisu koaliční smlouvy dosahuje preferencí mezi 6-10 %, Piráti se pohybovali mezi 14-18 % (Mandáty.cz, 2022). Koalice s Piráty pak zaručovala hnutí STAN pro Víta Rakušana pozici místopředsedy vlády, pokud koalice do vlády vstoupí (Piráti a Starostové, 2020, s. 26).

Kodex také stanovuje poměr lídrů v jednotlivých krajích pro každou ze stran. Piráti tak mají smlouvou garantovaných 10 lídrů v krajích a STAN 4. Koaliční smlouva Pirátů a Starostů řeší rozložení na kandidátkách v naprostém detailu a stanovuje nejen počty lídrů kandidátek, ale také rozložení mezi koaliční strany na všech ostatních místech. Od určitého místa se pak pokračuje zipovým pravidlem, kdy se již kandidáti stran střídají. Dle dohody je patrné, kde která strana získává a kde ztrácí. Starostové jako slabší subjekt koalice mají lídry ve Středočeském, Libereckém, Plzeňském a Olomouckém kraji. V Libereckém, Zlínském kraji, kde je STAN⁵ tradičně silný, a v Karlovarském kraji, kde se rozděluje jen velmi málo mandátů, jsou pak kandidátky složeny dle zipu už od začátku. Naopak dominanci Pirátů ukazují kraje jako Jihomoravský (STAN má v první desítku jen 3 kandidáty), Moravskoslezský (1. kandidát STAN je až čtvrtý) a Praha. Naopak je trochu překvapení, že u Starostů velmi silný Středočeský kraj je výrazněji obsazen Piráty, i když místo lídra získal STAN pro svého předsedu Víta Rakušana (Piráti a Starostové, 2020, s. 28-29).

Nejpodstatnější částí je z pohledu mé práce kapitola „Povinnosti kandidáta“. Zde se na prakticky celé jedné straně vyjmenovává, co je povinen kandidát dělat, jak se chovat a čemu se vyvarovat. Povinnosti kandidáta byly výrazně specifikované, což nebývá u podobných smluv zvykem. Mimo jiné obsahuje koaliční smlouva explicitní slib, že kandidát nebude vyzývat

⁵ V Libereckém kraji jde o partnerskou stranu Starostové pro Liberecký kraj (SLK), jejíž kandidáti ale v parlamentních volbách kandidují pod značkou Starostové a nezávislí.

k tzv. kroužkování, tj. možnosti voliče upřednostnit jej před jinými kandidáty preferenčním hlasem (Piráti a Starostové, 2020, s. 23).

Text přímo zní:

Kandidát koalice je povinen zdržet se jakékoliv výzvy, přímé či nepřímé, veřejné či osobní, ke kroužkování (Piráti a Starostové, 2020, s. 23).

Právě toto ustanovení je klíčové. Volič totiž ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky volí vždy jednu z kandidujících stran ve svém kraji. Kandidáti jsou na ní seřazeni dle nominující strany. Volič má ale právo využít až 4 své preferenční hlasy, těmi preferované kandidáty zakroužkuje. Pokud takový kandidát dosáhne alespoň 5 % preferenčních hlasů ze všech voličů, kteří kandidátku v tomto kraji volili, posouvá se v pořadí výše.

Tento princip tak umožňuje voličům změnit pořadí předurčené kandidující stranou a dostat do Poslanecké sněmovny ty, kterým nejvíce důvěřují. Běžně se ve volbách stává, že se kandidáti nechávají na billboardy a další materiály zvětšit s číslem v kroužku, které ukazuje, že právě toto číslo je třeba zakroužkovat pro volbu prezentovaného kandidáta. To měli kandidáti Pirátů a Starostů společnou smlouvou zapovězené.

Že za fenoménem kroužkování byla obava, kterou měli hlavně Piráti už od samého začátku, potvrzují i analýzy nezávislých expertů (Vodrážka, Tvrdoň, 2020) nebo také samotní Piráti ve svých analýzách (ČPS, 2020a).

Vedení České pirátské strany v analýze popisuje rizika, která při koalici hrozí a kroužkování je v obavách velmi vysoko. Je mu také věnována jedna z kapitol analýzy, která uvádí mimo jiné i to, ve kterých krajích je třeba se tohoto jevu obávat nejvíce. Z analýzy jasně vyplývá, že je třeba se mít na pozor před individuální kampaní hlavně Libereckém a Karlovarském kraji. První jmenovaný je popisován jako kraj s velkou dominancí partnerské strany STAN Starostů pro Liberecký kraj (SLK), kteří zde mají hejtmana, pravidelně vítězí a mají i velké množství starostů napříč regionem. Druhý je Karlovarský kraj, kde je situace podle dokumentu jiná. Nejde ani tak o nějakou velkou dominanci STAN, ale o to, že je kraj velmi malý, rozděluje se v něm velmi nízký počet mandátů a i voličů v něm volí méně. Z toho vyplývá obava, že prakticky každý, kdo je jen trochu známý, může skákat z jakéhokoliv místa a ohrozit tak pirátského lídra (ČPS, 2020a, s. 15).

Další kraje jsou zmíněny s mírnějším varováním u principu kroužkování. Kromě už zmíněného principu nevedení osobních kampaní, ale zacílení kampaně na koalici jako celek,

ukazuje analýza i další instrumenty. Jednou z hlavních možností, jak se vyhnout nechtěnému změny pořadí na kandidátních listinách je podle pirátské analýzy povinnost stran své známé osobnosti s potenciálem změnit pořadí na kandidátce dávat na přední místa nebo finanční dohodu nastavit tak, aby případná ztráta mandátu neznamenal menší zisk na finančních prostředcích za mandáty (ČPS, 2020a, s. 14).

Všechny tyto principy jsou nakonec vtěleny i do společné koaliční smlouvy Pirátů a Starostů (Piráti a Starostové, 2020, s. 20-23). Smlouva ošetřuje i to, co se stane v případě, že se někdo z nevolitelného místa „proskáče“ až do poslaneckých lavic. Dle smlouvy by pak měla dohoda koaliční rady a celostátních lídrů na „adekvátní nefinanční kompenzaci“, kterou jsou patrně myšlena např. místa náměstků, či funkce v rámci Poslanecké sněmovny (Piráti a Starostové, 2020, s. 26).

Smlouva se také dotýká rozdělení případných postů ve vládě. Zde se strany dohodly, že výsledný poměr ministerstev „*nebude méně příznivý pro STAN než 2:1*“ (Piráti a Starostové, 2020, s. 26). To je v praxi naopak pojistka menšího hnutí STAN, že např. na 2 pirátské ministry případně alespoň 1 ministr za STAN.

Před volbami se obavy, kterým věnovali Piráti desítky hodin, a o kterých se na svém fóru bavili opakovaně (ČPS, 2020a a ČPS, 2020b), zdály přehnané. Např. jeden z pražských členů, Petr Daubner, na fóru napsal:

Druhá věc je "zákaz kroužkování". To mi přijde směšné. To jako chcete říct našim voličům - prosíme, nekroužkujte nás? Vždyť je to jejich právo dané zákonem. A kroužkování obecně je dobrý princip. A bránit někomu, aby doporučil svým známým, aby ho zakroužkovali? A když to udělá, tak se stane co? To by mě tedy zajímalo. Bude potrestán za to, že využil práva, které mu volební zákon umožňuje?

Budu rád, když kdokoli rozptýlí mé obavy v tomto směru. Pořád vidím v té koalici více negativ než pozitiv a zatím jste mě nepřesvědčili. Musím tedy říct, že Vít Rakušan mluvil na tom streamu s Ivanem velice dobře. Zároveň platí, že kromě Pirátů je mi STAN ze všech ostatních stran nejbližší. Ale jakmile se kouknu na konkrétní problémy a zádrhele, drhne to. Ta analýza⁶ moje pochybnosti určitě nerozptýlila, spíše naopak (ČPS, 2020a).

⁶ Petr Daubner mluví o analýze postupů, kterou vedení Pirátů zveřejnilo na začátku stejného diskusního vlákna.

Jeden ze zakladatelů Pirátů Jiří Kadeřávek pak vidí problém jinde:

... programová shoda (70% znamená se STAN znamená pak v povolební koalici s konzervativci téměř úplné vymazání našich hlavních priorit - nepřijdou ani na stůl, protože na nich nebude shoda v Pirati+STAN, výsledná koalice bude více konzervativní než liberální, STAN zvažoval i koalovat s ODS, nebude jim činit problém v povolebním uspořádání nalézt s ODS shodu tam, kde my budeme mít problém) - nakonec zkušenosti hrozby (soulad PK není relevantní, v PS jsou v pozici slabších a není důvod k žádné velké rivalitě, naopak předvolební koalice se chtě nechtě zvrhne v souboj o prosazení se na úkor druhého, nevzdáváme se značek a jak Piráti, tak STAN budou chtít co nejvíce benefitovat na spolupráci, protože není nezištná jednotící pozitivní myšlenka/idea (liberalismus, transparence) - tou je pouze volební zisk a porážka AB - negativní vymezení) atp (ČPS, 2020a).

Obavy ze spolupráce rezonovaly i v médiích, která se zabývala problematikou kroužkování (Machová, 2021), ale i nutností vedení Pirátů přesvědčit o spolupráci svou vlastní členskou základnu (Vodrážka a Tvrdoň, 2020).

Volby ukázaly, že potenciál ke kroužkování mají voliči STANu velmi vysoký, a tak se nakonec stalo, že po volbách usedli do poslaneckých lavic jen 4 zástupci Pirátů (původně jich bylo 22) a hned 33 poslanců Starostů a nezávislých (ČSÚ, 2021).

4.2.3. Finanční dohoda

Finanční dohoda je neodmyslitelnou částí předvolebních koaličních dohod. Důvod je ryze praktický – hned na začátku si strany musí ujasnit, kolik do kampaně vkládají finančních prostředků a kolik pak následně, v případě úspěchu, získají z příspěvku za hlasy a také z příspěvku za mandáty. Obě sumy peněz jsou velkou motivací stran k dostatečnému volebnímu zisku.

Tzv. příspěvek za hlasy určuje, že strany kandidující ve volbách do Poslanecké sněmovny dostane za každý odevzdaný hlas jednorázově 100 Kč, pokud dosáhne alespoň výsledku 1,5 % v celkových výsledcích. Příspěvek za mandáty náleží jen straně, která získá křesla v Poslanecké sněmovně a tedy překročí 5% hranici. Nicméně tento příspěvek je pravidelný a strana tak za každého svého poslance získává 900 000 Kč ročně (Československo, 1991).

Obě strany se také dohodly, že kampaň budou společně financovat v poměru 2:1 tak, že Piráti zaplatí 33 milionů Kč a STAN 16 mil Kč. Dopředu specifikovaný poměr se pak užije i na výstupu – tzn. za získané mandáty získají Piráti 2,25:1 pro STAN. Přílohou koaliční smlouvy je pak tabulka rozhodných poměrů, kde se s přibývajícimi mandáty snižuje rozhodný poměr ve prospěch STAN. Nepřihlíží se však přímo k tomu, kolik která strana získala poslanců (Piráti a Starostové, 2020, s. 31-39). Právě toto ujednání se ve světle voleb stalo opravdu klíčové a za nepříznivých výsledků na mandátu pro Českou pirátskou stranu jim to zajistilo alespoň větší podíl na finančních příspěvcích.

5. Motivace aktérů dle mediálních vyjádření

Cílem mé práce je určit, jaké motivace měli jednotliví aktéři při vytváření koalic a co pro ně bylo hnacím motorem podobné spolupráce. Koalice vždy byly z velké části pragmatickými spojeními, které měly za cíl chránit zájmy zainteresovaných stran a často na nich jedna ze stran trčila. V rámci politiky nelze aktérům upřít jejich snahu, aby jejich motivace byly vnímány jako altruistické, o což se strany většinou snaží. Nicméně ve své práci se zaměřím hlavně na motivace, které se skrývaly za prohlášeními, která voličům politici deklarovali. Lze předpokládat, že část stran budou mít při vytváření uskupení hlavně sobecké zájmy se snahou maximalizovat svůj zisk.

Za mediální vyjádření budu brát výroky otisknuté v offline nebo online médiích a v případě Pirátů také informace zveřejněné na otevřeném fóru Pirátské strany.

Každý kapitola zabývající se jednotlivými stranami a jejich předsedou/předsedkyní bude mít jiný rozsah, což vychází z rozdílného množství informací, které o koalici veřejně deklarovali.

5.1. Koalice SPOLU

5.1.1. Petr Fiala a ODS

Petr Fiala byl od začátku vnímán jako lídr koalice SPOLU a jeho pozici v tomto nebylo za celou kampaň možné nijak ohrozit. Koaliční smlouva mu zaručovala, že po volbách bude v případě úspěchu kandidátem na premiéra a předsedkyně Pekarová Adamová a předseda Jurečka se stanou ministry, v lepším případě místopředsedy vlády⁷.

V rozhovorech před volbami se Petr Fiala stavěl do role lídra a sliboval lidem změnu. Změnu od populismu, extremismu a rozhazovačné politiky. Tento narativ je v projevech Petra Fialy velmi důrazný (ČT24, 2021b). V projevech také popisoval, jak důležité volby jsou:

Tyto volby nejsou ničím menším. Ted' jde opravdu o všechno. Už nyní vidíme, jak kormidlo naší země v rukou současné vládní garnitury se až příliš často otáčí východním směrem. Směrem k východním autoritářským režimům.... Nemusíme mít velkou fantazii,

⁷ Po volbách se nakonec místopředsedou vlády a ministrem práce a sociálních věcí stal Marian Jurečka a Markéta Pekarová Adamová stanula v čele Poslanecké sněmovny. Před volbami ale rozhodně nešlo předpokládat, že by nakonec nejslabší koaliční partner získal 3. nejvyšší ústavní funkci v zemi – de iure vyšší než předseda ODS Petr Fiala, který je jako předseda vlády 4. nejvyšší ústavní činitel.

abychom si představili, jaké to bude když se moci opět chopí hnutí ANO za podpory komunistů, SPD nebo dalších extremistických stran. Když vyhraji populisté a extrémisté, udělají z nás během několika let nevýznamnou, chudou a ohroženou zemi na východě Evropy. To je něco co nesmíme v zájmu sebe a našich dětí připustit (ČT24, 2021b).

I toto vyjádření, ve kterém staví Petr Fiala na jednu stranu volbu koalice SPOLU a na druhou miskou vah hnutí ANO s podporou SPD a KSČM, ukazuje, jaké motivace (minimálně navenek) předseda ODS měl.

V rámci předvolební kampaně odmítal koalici s hnutím ANO a odkazoval se i na výsledky voleb v roce 2017, kdy měl podle svých slov možnost s hnutím ANO vládu utvořit, ale nabídku odmítl (ČT24, 2021a).

Petr Fiala byl ve svých prohlášeních ohledně úspěchu koalice SPOLU konzistentní a jeho představy dlouhodobě neodrážely volební průzkumy. Sám říkal, že jediným průzkumem jsou volby a dopady volebních průzkumů nepřeceňoval, ani jako celoživotní politolog (Bartoníček, 2021a).

Zároveň Fiala v rozhovorech deklaroval jednotu koalice a zdůrazňoval takřka jednomyslnou podporu své ODS pro vznik koalice SPOLU, ale nebál se dávat voličům i jasná stanoviska k tomu, že vnímá Piráty jako novou levici, která se snaží rozebírat vše, co se osvědčilo (Bartoníček, 2021a).

Jednoznačným hnacím motorem pro ODS byla touha vyhrát. To je neoddiskutovatelné. Potvrzují to mediální vyjádření předsedy Fialy, který v kampani mluvil o cíli vyhrát volby. O něčem takovém by při samostatné kandidatuře sebevědomě hovořit nemohl, protože ODS měla před vznikem koalice spolu preference mezi 10-15 % preferenci (Mandáty.cz, 2022). Aspirace Petra Fialy na premiérský post tak byla logická (SPOLU, 2021a, s. 4).

Cíl koalice SPOLU porazit Andreje Babiše byl dopředu deklarovaný a požadavek Miloše Zemana na to, že premiérem se stane vítěz voleb také. Snaha ODS a předsedy Fialy je tak ryze pragmatická a realistická.

5.1.2. Markéta Pekarová Adamová a TOP 09

TOP 09 byla od začátku vyjednávání tou ze slabších stran. Její preference se pohybovaly na hraně volitelnosti (Mandáty.cz, 2022) a jádro podpory má strana dlouhodobě hlavně v Praze a případně dalších velkých městech. Markéta Pekarová Adamová je předsedkyní TOP 09 od roku 2019, předtím byla 1. místopředsedkyní strany. Nicméně ve vysoké politice se pohybuje už od roku 2013 (Pekarová Adamová, 2022).

Markéta Pekarová Adamová byla jednou z předsedů stran, kteří stáli za vznikem koalice SPOLU. Sama koalici od začátku propagovala, ale uvědomovala si, že tvorba koalice tří stran obnáší s sebou kompromisy – např. v oblasti programu musela TOP 09 viditelně ustoupit v prosazování přijetí eura, proti kterému se staví ODS (E15, 2021).

Sama mluvila opakovaně o rozdílech mezi koalicí SPOLU a Pirátů se Starosty, nicméně vždy dodávala, že strany se po volbách musí dohodnout.

Máme na mnoho věcí rozdílné názory, ale budeme si s tím muset poradit. Protože máme společný cíl – dostat z vlády Andreje Babiše (Moláček, 2021).

Spolupráci s Piráty a STAN vidí jako jedinou demokratickou možnost budoucí vlády a věří, že se po volbách domluví a společně budou mít 101 v Poslanecké sněmovně, i když v TOP 09 i ODS místy zaznívaly hlasy, že by si koalice SPOLU neměla zcela zavírat dveře ke koalici s hnutím ANO bez Andreje Babiše. Tuto variantu ale Pekarová Adamová odmítla (IDnes.cz, 2021).

Markéta Pekarová Adamová byla také jednou z šéfů stran, kteří v průběhu kampaně nepřisuzovali velký vliv průzkumům a dlouhodobě upozorňovali na nutnost pomalého růstu koalice SPOLU (ČT24, 2021c).

Ze strany TOP 09 byla varianta koalice či partnera do voleb dlouhodobým východiskem. Strana vznikla v roce 2009 a v první volbách v roce 2010 do Poslanecký sněmovny kandidovala s podporu hnutí Starostové a nezávislí, tehdy malého a neznámého hnutí. Spojenectví jim vydrželo až do voleb v roce 2015, poté již strany kandidovaly samostatně. V roce 2017 se obě do Poslanecké sněmovny dostaly jen velmi těsně – 5% hranice překročily jen o desetiny procenta. I proto se mluvilo, že v roce 2021 se obdobná situace opakovat nemusí a že minimálně jedna ze tří nejmenších sněmovních stran tehdejšího období – STAN, TOP 09 nebo KDU-ČSL – by se do Poslanecké sněmovny nedostala. Koalice či jiná partnerství tak byla přirozeným východiskem i při těchto volbách do Poslanecké sněmovny.

5.1.3. Marian Jurečka a KDU-ČSL

KDU-ČSL v polistopadových dějinách nebyla stranou, která by dosahovala dvouciferných výsledků (ČSÚ, 2017 a ČSÚ, 2013). Nicméně dlouhodobá síla hlavně v moravských regionech jí pomáhala k zajímavým výsledkům hlavně ve volbách v roce 2002, kdy kandidovala v koalici s US-DEU a díky kroužkování získala 22 mandátů (ČSÚ, 2002).

Marian Jurečka popíral, že by koalice SPOLU byla pro jeho stranu záchranou, jež jí pomohla se vůbec do Poslanecké sněmovny dostat. Ke spolupráci v koalici dále řekl:

V loňských krajských volbách šla KDU-ČSL v pěti krajích samostatně. A jen ty by nám z hlediska počtu voličů daly dohromady potřebných pět procent pro vstup do Sněmovny. A to nepočítám svůj domovský (Olomoucký) kraj, kde jsme byli jako hlavní partner, který dokázal tu koalici táhnout. Takže nesouhlasím s tím, že bychom měli problém se do Sněmovny dostat. Že se pohybujeme v preferencích mezi 4 až 7,5 procenta, je takhle dlouhodobě. To tak prostě je. Nicméně kromě roku 2010 dokázala KDU-ČSL vždycky uspět (Jeřábková, 2021).

KDU-ČSL, i když navenek nebude přiznávat svou obavu z možného překročení pětiprocentní hranice, bezesporu řešila volební konstelaci a své případné vyhlídky. Spojenectví s ODS a TOP 09 vznikl silný blok, který zajistil jistou účast v Poslanecké sněmovně a vyhlídky rozdělení mandátů mohly naznačovat i možnost výrazně větších zisků, než jaké lidovci měli v posledních letech. Dohoda v koalici zajišťovala straně 3 lídry kandidátek – na Vysočině, v Olomouckém a Zlínském kraji (SPOLU1, 2022).

Na to, že si předseda Jurečka uvědomuje nízké preference své strany, ukazuje např. i jeho rozhovor, kde řekl:

Na celostátní úrovni, přiznám se, mě do 9. října fakt netrápí preference KDU-ČSL. Pro mě je klíčový výsledek Spolu (Dobiašovský, 2021).

Marian Jurečka také před volbami ujišťoval, že platí závazek, že všechny strany vstoupí po volbách buď do vlády nebo spolu odejdou do opozice. Že koalice bude pevná i po volbách. V kampani kladl také důraz na to, že se rozhoduje o budoucnosti všech a lidé mají být ve volbách maximálně zodpovědní (Frekvence1, 2021).

Marian Jurečka pak v médiích potvrzuje, že s Markétou Pekarovou Adamovou a Petrem Fialou funguje vedení koalice velmi dobře, společně umí táhnout za jeden provaz a lidsky si rozumí (Jeřábkovou, 2021), což potvrdil i aktér koalice SPOLU (SPOLU2, 2022).

U KDU-ČSL se tak patrně mísí hned dvě možné motivace. První z nich je, i když veřejně popíraná, snaha udržet se v Poslanecké sněmovně a mít tak jistotu překročení pětiprocentní hranice. Druhá motivace dle mého soudu vychází ze zkušenosti z předchozí úspěšné koalice (Čtyřkoalice) v roce 2002, kdy KDU-ČSL dokázala získat velkou část poslaneckých mandátů na úkor svého koaličního partnera, což bylo možné předpokládat i v době uzavírání koaliční smlouvy.

Tento předpoklad potvrdily i výsledky voleb v roce 2021, kdy KDU-ČSL získala 23 mandátů navzdory faktu, že její dlouhodobé preference se v průzkumech pohybovaly mezi 3-4,5 % (Mandáty.cz, 2022). Fakticky tak šlo o velmi taktický tah ze strany předsedy Mariana Jurečky. Ze strany, jež se bála o uhájení své pozice ve Sněmovně, udělal stranu, která ztrácí pouhých 11 poslanců na druhou nejsilnější stranu v dolní komoře a má více poslanců než např. SPD (ČSÚ, 2021).

5.2. Koalice Piráti a Starostové

5.2.1. Ivan Bartoš a České pirátské strany

Ivan Bartoš je v pirátské straně od jejich počátků, které se datují k roku 2009, stal se od začátku jednou z nejznámějších tváří strany a také jejím 2. a 4. (současným) předsedou⁸.

Ivan Bartoš byl jako předseda strany tím, kdo předkládal Celostátnímu fóru⁹ možnosti, v jaké formě kandidovat do Poslanecké sněmovny v roce 2021. Sám stál od samého počátku vyjednávání na straně koalice s hnutím STAN a tuto formu obhajoval. Vedení představilo straně velmi podrobnou analýzu možných postupů ve sněmovních volbách, kde se mimo jiné podrobně řešily problémy, které spolupráce přináší i rizika, která mohou nastat. Tím mediálně nejzajímavějším byla problematika kroužkování, kde byla obava (a volby ukázaly, že oprávněná) z toho, že na kandidátkách budou preferováni známější osobnosti STAN z regionu.

Např. člen Aleš Jakl, ale postup vedení strany kritizoval:

Netuším proč tolik členů přistupuje na nesprávnou tezi, že samostatně nemůžeme ANO porazit, když je evidentní, že nezvládají zdravotní krizi, vedou stát do dluhové pasti a mají korupční skandály. Rozdíl mezi Piráty a ANO v posledních průzkumech je pouhých 5%. STANu nehrozí propad pod 5% a když se nespojí s námi spojí se s PRAVOBLOKEM a nám z toho případnou voliči, kteří nemusí ODS, KDU nebo TOP...

...Už jste zkoušeli se někým ze STANu vyjednávat podporu pro přímou demokracii? Imho vystupovali vždy jako její zásadní odpůrci (Gazdík)...

...Vyjednávání programových, finančních a personálních otázek spotřebuje velké množství energie a bude zdrojem konfliktů mezi stranami i uvnitř stran. Nedovedeme tu energii využít lépe?...

... Nedovedu si představit, že bych nekroužkoval pirátské kandidáty. Hrubě podceňujete schopnost AB piáristů a agentů odpálit před volbama nějaký skandál nebo spor, který předvolební koaly poškodí nebo potopí. Pokud už chcete odhlasovat předvolební koalu, přiznejme voličům, že to je jen taktika na dHondta a strany jsou dál samostatné a programově nekompatibilní. Pokud nás STAN tak miluje, ať se zruší a členové ať přestoupí do Pirátů (ČPS, 2020a).

⁸ Prvním byl zakladatel Jiří Kadeřávek a třetím Lukáš Černošský.

⁹ Nejvyšší orgán strany

Dalibor Záhora např. na vývoj vyjednávání reagoval:

Já tedy také stále doufám, že celá slavná operace je jen krycí manévr, který má kanibalizovat STAN, jen sem teď trochu zmaten, protože dosavadní vývoj spíš vypadá, že STAN kanibalizuje nás (ČPS, 2020a).

Ivan Bartoš se možné koalice zastával:

Nesmíme dopustit další katastrofu, kterou může styl vládnutí Andreje Babiše kdykoliv přinést. Za 11 let v politice máme zkušené politiky, spolupracující experty, propracovaná řešení i důvěru lidí, abychom to změnili. Díky koalici se STAN můžeme výrazně zvýšit naši šanci sestavovat vládu a mít tak možnost prosadit významnou část našeho programu. Hlasováním pro vyjednávání podpoříte zejména parametry uvedené v příloze 6b analýzy (ČPS, 2020b).

Případně ve stejném vlákně takto:

V současnosti stojíme na křižovatce, kdy máme možnost výrazně větší část našeho programu realizovat díky možné předvolební spolupráci s hnutím STAN. Ač jsou Piráti sami o sobě aktuálně nejsilnější opoziční stranou, širší platforma by nám dala vyšší šanci formulovat politiku této země a nastartovat potřebné změny. Je to příležitost, kterou bych si přál využít. Po letech pomalého růstu našich preferencí je možné výrazně změnit dynamiku na politické scéně. Řada lidí také v této spolupráci vidí naději (ČPS, 2020b).

Nicméně členové Pirátů dali vedení mandát vyjednat se STAN a přinést koaliční smlouvu, o které pak Celostátní fóru rozhodne. Pro vyjednávání s hnutím STAN se 23. listopadu 2020 se vyslovilo 81 % hlasujících, což dalo vedení silný mandát (ČPS, 2020b).

Do měsíce pak vedení Pirátů předložilo koaliční smlouvu, kterou jsem již podrobněji rozebrat v předchozí kapitole. Smlouva byla schvalována v procesu tzv. referenda, což je proces zrychleného projednávání, který oproti klasickému jednání na pirátském Celostátním fóru nedává větší dobu na předkládání alternativních návrhů a po tzv. době na rozmyšlenou již následuje hlasování (ČPS, 2021b). Užití tohoto instrumentu bylo logické nejen kvůli zkrácení doby, po kterou se o návrhu rozhoduje, ale také již z podstaty jednacího řádu, který právě pro případy dokumentu, který byl vyjednan s třetími stranami (ČPS, 2021b). Návrh je předkládán jako zásadní – pro schválení takového dokumentu je třeba kvalifikovaná většina minimálně 60% hlasujících (ČPS, 2021b).

Ve svém úvodním slově se Ivan Bartoš případné koalice zastával a ukazoval, co tím mohou Piráti získat (ČPS, 2020c). Na fóru pak v diskusi zněla velmi významná podpora

dokumentu a kritiku sklízel hlavně bod programu „manželství pro všechny“, u kterého je možné dle smlouvy uplatnit „zásadní výhradu svědomí“ (Piráti a Starostově, 2020. s. 13).

5.2.2. Vít Rakušan a hnutí STAN

Vít Rakušan není ve vysoké politice nijak dlouho. Od roku 2010 byl starostou třicetitisícového Kolína, poté náměstkem středočeské hejtmanky a od roku 2017 poslancem. Od doby, kdy převzal vedení STAN po Petru Gazdíkovi (duben 2019), lze pozorovat pozvolný růst preferencí hnutí, které se dlouhodobě řadilo po bok TOP 09 a KDU-ČSL – k menším stranám, které bojují o svou účast v Poslanecké sněmovně. Největší růst pak Rakušanovo hnutí zaznamenalo v druhé polovině roku 2020, kdy se vyhouplo na 8-11 % v preferencích (Mandáty, 2022).

Lze usuzovat, že pozitivní vliv na volební preference hnutí STAN měla mediální vizibilita v souvislosti s připravovanými předvolebními koalice. Vít Rakušan byl dokonce ten, kdo v červnu 2019 jako první z opozičních politiků vyzval ostatní strany k vytvoření společného bloku (ČTK, 2019), což někteří další aktéři kritizovali (SPOLU2, 2022 a PIRSTAN1, 2022). Vít Rakušan přímo řekl:

Vyzýváme ostatní strany a politické síly, které mají stejný názor, abychom vážně přemýšlely o tom, že při zachování autenticity jednotlivých politických subjektů vytvoříme předvolební blok, který bude schopen nabídnout občanům jasnou alternativu (ČTK, 2019).

Rakušanův zájem odstartoval větší diskuse o spojení opozice, i když by i bez jeho výroku byly patrně nevyhnutelné, kvůli sílícím hlasům občanské veřejnosti (např. demonstracím pořádaným spolkem Milion Chvilek).

Sám Vít Rakušan v dalších měsících pokračoval v jednání o možné podobně koalice. Jeho hnutí STAN již dříve podporovalo kandidátku TOP 09, o jejichž možné koalici se také mluvilo. Rakušan nicméně veřejně mluvil o nutnosti porazit Andreje Babiše jako jedné z motivací koalici utvořit a toho by podle jeho slov z července 2020 pouze s TOP 09 nedosáhl (Bartoníček, 2020b).

Varianty možných koalic se tak pohledem předseda Rakušana zužovaly – zbývala velká pětikoalice, středová koalice s TOP 09 a KDU-ČSL, koalice s ODS nebo koalice s Piráty. Aby Vít Rakušan znal i pohled svých členů a příznivců v hnutí, zeptal se jich, jaký mají na koalici názor, což ukázalo pozici velmi zřetelně.

Podíl členů a příznivců, kteří se vyjádřili kladně pro jednotlivé možnosti se značně lišil. Jak jsem již popsal i výše, největší podporu (hned po samostatném postupu) získala možná koalice s Piráty (28 %) následovaná středovou koalicí menších stran – s lidovci a TOP 09 (24 %). Naproti tomu pro koalici s ODS se kladně vyslovilo jen 15 % členské základny (Dolejší, 2020). Dotaz na variantu pětikoalice již vedení hnutí STAN nepokládalo, protože v době, kdy byli členové dotazováni (srpen-září 2020), tato varianta již nebyla na stole (Mazancová, 2019).

Vít Rakušan a vedení STAN se nakonec přiklonilo na stranu České pirátské strany a nabídku ODS odmítlo. Předseda Rakušan tento krok komentoval jako logický s tím, že přihlédl i k názoru členské základny. Sám řekl, že věří, že obě koalice ve volbách uspějí a následně společně sestaví vládu (Bartoniček, 2021b).

Koalice Piráti a Starostové nakonec určila, že do voleb bude mít dva lídry – Ivana Bartoše a právě Víta Rakušana, nicméně první z nich je kandidát koalice na premiéra. Dva lídry uváděla koalice i jako důvod toho, že se v závěru kampaně Bartoš s Rakušanem střídali v předvolebních debatách (Bartoniček a Klézl, 2021 a PIRSTAN1, 2022).

6. Motivace stran pohledem politických aktérů

6.1. Koalice SPOLU

V rámci koalice SPOLU jsem vedl 3 rozhovory s konkrétními klíčovými aktéry, kteří stáli u zrodu celého projektu SPOLU – koalice ODS, KDU-ČSL a TOP 09. Předpoklad, že by silným akcelerátorem vzniku předvolební koalice SPOLU byly demonstrace spolku Milion Chvilek, jednoznačně vyvrací dva aktéři koalice SPOLU (SPOLU1, 2022 a SPOLU3, 2022), nicméně třetí aktér z téže koalice připouští, že tlak společnosti při rozhodování napomáhal konečnému vzniku předvolebního spojení, ale jeho váhu neumí kvantifikovat (SPOLU2, 2022). V rozhovorech je jako objektivní důvod zmiňována společensko-politická situace a realita ještě na podzim roku 2020 platného volebního systému (SPOLU1, 2022 a SPOLU3, 2022), ale také tlaku části strany k tomu, aby se pokračovalo v nějakém druhu předvolebních spojení (SPOLU2, 2022).

Zde dochází u jednoho z aktérů ke značné protichůdnosti vyjádření. Na jednu stranu zmiňuje okrajový vliv demonstrací Milionu chvilek, ale zároveň jako důvod podtrhuje společensko-politickou situaci, která je do jisté míry vyjádřena právě výzvami a silou demonstrací, které se proti vládě Andreje Babiše a konkrétně jeho osobě, pořádaly (SPOLU1, 2022). Aktér z jiné strany koalice naopak přiznává, že demonstrace občanské společnosti do procesu částečně vstupovaly a potvrzuje tak můj předpoklad (SPOLU2, 2022).

O předvolebních koalicích se mluvilo na této části politického spektra již dříve. V roce 2017 ke vzniku koalic před sněmovními volbami vyzval také bývalý předseda TOP 09 Miroslav Kalousek. Z jeho strany šlo nicméně hlavně o mediálně zajímavý výrok než že by sám o vznik koalice nebo koalic stál, což potvrzují i hlasy z koalice SPOLU (SPOLU2, 2022).

V rámci koalice SPOLU byly dvě strany, KDU-ČSL a TOP 09, které si již nějaký druh spojení před volbami v minulosti vyzkoušely. U lidovců to bylo hned několikrát – na přelomu milénia to byla Čtyřkoalice, poté Koalice a v roce 2017 projekt s hnutím STAN s názvem Lidovci a Starostové, který se ale nakonec rozpadl pár měsíců před volbami. TOP 09 sice do sněmovních voleb koalici neuzavřela, nicméně měla od roku 2010 dlouhodobé spojení s hnutím STAN, které kandidátku podporovalo. ODS podobné zkušenosti neměla vůbec, protože vždy kandidoval sama.

Hlavně nejčerstvější zkušenosti s projektem Lidovců a Starostů do úvah o tvorbě předvolebních koalic vstupovaly. Zaznívala skepse a opatrnost části členských základů

zapojených stran, které se obávaly se stejného výsledku. Stejně tak ale zaznívala chuť se z chyb poučit a koalici postavit jinak a lépe (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022). Zkušenosti s koalici Lidovců a Starostů byly patrné i v samotném oznámení společné kandidatury, kterou formou memoranda představili předsedové a předsedkyně stran už 27. října 2020, tzn. rok před volbami do Poslanecké sněmovny (Kopecký, 2020). Koalici Lidovců a Starostů bylo vyčítáno, že ji představili jen několik málo měsíců před volbami.

Byla snaha, aby se koalice ODS, KDU-ČSL a TOP 09 rozrostla ještě o hnutí STAN. Výsledné složení koalice SPOLU a neúčast hnutí STAN podle jednoho z aktérů také reflektuje dříve nevydařené projekty se dvěma partnery trojkoalice a pachůť, jaká je po spojenectvích ve stranách patrná (SPOLU2, 2022). Aktéři z koalice SPOLU shodně říkají, že je neúčast hnutí STAN v projektu mrzela a že jako ideální variantu koalice vnímaly čtyřkoalici právě i s hnutím Starostů (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022).

Ideální by z pohledu některých klíčových politiků koalice SPOLU bylo uskupení, jehož součástí by kromě ODS, KDU-ČSL a TOP 09 bylo právě i hnutí STAN. Politici označili nicméně rozhodnutí hnutí STAN za legitimní, protože projekt nové čtyřkoalice v roce 2020 dával výraznější šanci na vítězství nad hnutím ANO (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022). Zpětně viděno ale přiznávají, že se ukázalo, že dvě vedle sebe fungující koalice byla lepší cesta (SPOLU2, 2022 a SPOLU3, 2022)

Problémů, které bylo třeba vyřešit před podepsáním koaliční smlouvy, byla celá řada. Kromě názvu koalice, základních programových východisek jsou to také finance a rozdělení míst na kandidátkách. Většinou strany nejprve podepíší memorandum, deklaraci či se veřejně přihlásí k vyjednávání o společném projektu a pak teprve řeší všechny detaily. Jeden z aktérů koalice k tomu však říká, že když Petr Fiala, Marian Jurečka a Markéta Pekarová Adamová představovali v říjnu 2020 memorandum o společném postupu, byla dohoda již prakticky hotová (programová východiska, rozdělení financí i míst na kandidátkách) a řešily se technické (SPOLU2, 2022). Této informaci ale neodpovídá doba, která uběhla od podpisu memorandu (konec října 2020) k podpisu koaliční smlouvy (duben 2021). Jiný představitel koalice naopak nazývá memorandum jako ukázkou jednoznačné politické vůle všech tří partnerů do koalice jít s vidinou toho, že se budou muset domluvit. Pokud by se to nepodařilo, patrně by to znamenalo konec šéfů stran oznámené koalice (SPOLU3, 2022).

To, že proces dohodnutí krátkého, sedmistránkového dokumentu trval cca 5 měsíců, ukazuje na problémy, na které projekt mohl narazit. Mohly souviset např. s obsazením 1. místa na kandidátce v hlavním městě Praze, o které, minimálně mediálně, soupeřila TOP 09 s ODS.

Podle jednoho z aktérů přetahování sice probíhalo, ale nebylo tak vyhrčené, jak to zvenku vypadalo. Nakonec se obě strany dokázaly dohodnout, že je výhodné využít potenciálu TOP 09 v Praze získat i liberální část voličstva tím, že se do čela postaví Markéta Pekarová Adamová (SPOLU2, 2022). Silněji zaznívaly výhrady ke koalici s KDU-ČSL ze strany ODS ve Zlínském kraji (SPOLU3, 2022).

Tzv. kroužkování koalice SPOLU na rozdíl od koalice Pirátů a Starostů ve své koaliční smlouvě neřešila. Dohody však v této oblasti jednoznačně měla i trojkoalice, jak potvrdil jeden z klíčových aktérů. Strany komunikovaly se svými kandidáty a členy tak, aby se vyvarovali výzev ke kroužkování. Bylo to formou gentlemanské dohody předsedů stran trojkoalice a až na několik jednotlivců v začátcích kampaně na sociálních sítích a kampani v Královéhradeckém kraji¹⁰, byla tato dohoda dle vyjádření držena (SPOLU1, 2022). Další z aktérů řekl, že písemné dohody o těchto věcech pozbývají často smyslu, protože je nelze vymáhat. Důležitější byla důvěra mezi stranami (SPOLU3, 2022).

Obavy z kroužkování tak nebyly jen problémem koalice Pirátů a STAN, kde je tato věc detailně rozebrána v koaliční smlouvě (Piráti a Starostové, 2020, s. 23), ale věc řešila i druhá koalice, která ale zvolila nekodifikovanou, ústní dohodu.

Při obsazování míst na kandidátkách vycházela koalice SPOLU z relativně jasného rozdělení pozic v regionech. Silní na Moravě jsou dlouhodobě lidovci, kteří tak kromě Zlínského kraje získali lídry také na Vysočině a v Olomouckém kraji. O lídra měli zájem také v Jihomoravském kraji, kde je KDU-ČSL silná a má dokonce svého hejtmana, ale tuto pozici získal kandidát na premiéra a lídr ODS Petr Fiala, který z Brna pochází (SPOLU1, 2022).

Rozhovory také objasnily důvod rozdělení poměru v rámci koaliční smlouvy trojkoalice, kde se operuje s poměrem rozdělení finančních vstupů a výstupů 55 % ODS, 25 % KDU-ČSL a 20 % TOP 09. Toto rozdělení vzniklo z analýzy volebních výsledků voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2017, ale nikoliv z poměru mandátů, ale s poměry získaných hlasů

¹⁰ V Královéhradeckém kraji došlo k porušení této dohody a to konkrétně přímo v krajském městě, kde si to i za pomoci výzev ke kroužkování „rozdali“ dva kandidáti (SPOLU1, 2022).

od voličů (SPOLU1, 2022). Poměr mandátů tak pravděpodobně nebyl použit z důvodu značného zkreslení v důsledku užití d'Hondtovy metody přepočtu.

Ani po změně volebního systému nezazněly v koalici výraznější hlasy, aby šla do voleb každá ze stran samostatně (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022). Někteří politici ODS jako jihočeský hejtman Martin Kuba sice podobné tendence měli a do médií je sdělovali, ale nešlo o výraznější názor uvnitř stran (ČTK, 2021a). Vždy to byli jednotlivci a většina z nich zároveň kritici tehdejšího vedení občanských demokratů (SPOLU3, 2022).

Lhostejně se koalice SPOLU nepostavila k průzkumu společnosti Kantar CZ z října 2020, který ukazoval, že část voličů KDU-ČSL, TOP 09 i ODS má s koalicí problém a bude se v případě předvolebního spojení těchto stran patrně poohlížet jinde (Tvrdouš, 2020b).

Strany koalice si tohoto byly vědomy a s výsledky pracovaly. Klíčová byla komunikace dovnitř stran tak, aby se předešlo odlivu straníků, příznivců a voličů (SPOLU1, 2022). Obecně koalice SPOLU hodně pracovala s průzkumy a daty, podle kterých připravovala strategii kampaně i vizuály (SPOLU2, 2022).

Novináři už dříve odhalovali, kde jsou slabiny Petra Fialy, které vidí i jeho domovská strana. I ODS si tak rok a půl před volbami byla vědoma, že bude muset najít nějaký model spolupráce, který by umožnil ODS být jen pomyslet na křeslo premiéra (Machová, 2020). Že byly pochybnosti o tom, zda je Fiala ideální kandidát na premiéra i v koalici SPOLU, potvrzuje i jeden z aktérů. Nicméně dodává, že Češi jsou známí tím, že vždycky v novodobé historii se snažili vyvažovat. Po období silných a často hrubých premiérů Mirka Topolánka a Jiřího Paroubka, přišel uměřený a nevýrazný Petr Nečas a po něm Bohuslav Sobotka. Po letech vlády Andreje Babiše, který byl jednoznačně blíže stylu politiky Paroubka a Topolánka tak budou Češi hledat distingovaného, chytrého a méně výrazného premiéra. A to Petr Fiala splňuje (SPOLU2, 2022).

Petr Fiala s koalicí jako takovou spojil svou existenci v čele ODS a uvědomoval si to on, ODS i jeho koaliční partneři. Od chvíle podpisu memoranda v říjnu 2020 šel případný rozpad koaličního projektu či neúspěch ve volbách za ním a patrně by znamenal konec Fialy v čele strany. Zároveň je třeba vnímat, že pro Petra Fialu tkvěl úspěch v něčem jiném než pro předsedy Jurečku a Pekarovou Adamovou. Ti potřebovali své strany opět dostat do Sněmovny, což se jim vstupem do koalice SPOLU podařilo. Petr Fiala potřeboval dosáhnout na premiérské křeslo, jinak by byl v očích členů své strany neúspěšný (SPOLU3, 2022).

Pokud se týká motivací jednotlivých aktérů, u ODS to byla jednoznačně možnost vyhrát volby a mít po letech svého premiéra, protože sami by je vyhrát nedokázali (Machová, 2020 a SPOLU2, 2022 a SPOLU3, 2022). Vítaným bonusem pak mohla být snaha o marginalizaci menších stran v koalici, KDU-ČSL a TOP 09, které se ve společné značce mohou postupně ztrácet (PIRSTAN1, 2022). U koalice SPOLU pak existovala také dohoda, že v posledních týdnech před volbami bude mediálně vidět hlavně kandidát na premiéra Petr Fiala a role lídrů dalších koaličních stran se upozadí (SPOLU2, 2022).

Ne vše ale koalice mohou ovlivnit a v kampani to platí jednoznačně. Proto shodně dva aktéři koalice SPOLU vidí jako zásadní pro růst a naplnění cílů koalice ve volbách jednoznačnou reakci na kauzu Vrbětice (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022), což mohl být jeden z impulsů, proč se nakonec koalici podařilo volby vyhrát.

U KDU-ČSL i TOP 09 to pak byly motivace podobné – koalice byla vstupenkou do Poslanecké sněmovny na další 4 roky možnost (SPOLU3, 2022), umožnila jim posílit své postavení a získat možnost se podílet v dalších letech na vládě (SPOLU2, 2022).

Z rozhovorů vyplynul také rozdíl v přístupech ke koalici jako takové. Menší strany, lidovci a TOP 09, za vstupem do koalice viděly posílení pozice své strany a možnost ovlivňovat výrazněji politiku svým směrem. Otázkám na obavu z překročení 5% hranice se vyhýbaly, ale shodně potvrzovali, že jednoznačným motivem ODS pro vstup do takového uskupení byla vidina premiérského postu, což potvrdil i politik ODS. Ten naopak u svých koaličních partnerů viděl jako motiv vstupu do koalice právě obavu z hranice vstupu do dolní komory (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022 a SPOLU3, 2022).

6.2. Koalice Piráti a Starostové

V koalici Pirátů a Starostů jsem vedl dva rozhovory s aktéry koalice, kteří byli přímo u vyjednávání o podobě koalice a koaliční smlouvě.

Stejně jako u koalice SPOLU i u koalice Piráti a Starostové mě na úvod rozhovorů zajímalo, jakou roli sehrály z jejich pohledu demonstrace spolku Milion chviliek. Jeden z politiků koalice nazval jejich akce bez přehánění „rozbuškou“ ke společnému postupu. Přidává, že když vedoucí představitelé spolku před zaplněnými náměstími vyzývali jmenovitě předsedy opozičních stran k tomu, aby se spojili, rozhodně je to nenechávalo chladnými (PIRSTAN1, 2022). Podobně to vidí i druhý aktér z koalice Pirátů a Starostů, který dodává, že požadavky demonstrantů byly veskrze logické, protože problémem voleb v roce 2017 byla právě velká fragmentace stranického spektra (PIRSTAN2, 2022).

Základní argumenty, které používali představitelé k přesvědčování členské základny patrně nepřekvapí – je to volební systém znevýhodňující malé strany, hrozba propadlých hlasů pro strany, které skončí pod 5 % a také silný argument společenské poptávky po spolupráci napříč opozicí. Spolupráce Pirátů a Starostů si vyžádala mnohé kompromisy a nikdy nemohou být obě strany úplně spokojené, ale samotný vznik a schválení koaliční smlouvy ukazuje, že je dohoda přijatelná pro obě strany (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022). Jeden z aktérů pak také potvrzuje, že i voliči mu opakovaně říkali, že si váží toho, že do projektu šli a že to je jeden z důvodů, proč se nakonec změnila nálada ve společnosti (PIRSTAN1, 2022).

Uvnitř obou stran (Pirátů i STAN) zaznívaly hlasy proti koalici s odkazem na to, že strany jsou dostatečně silné a mají na to jít do voleb samostatně. Úkolem vedení stran tak nebylo jen přinést dohodu, ale přinést dobrou dohodu, se kterou dokáží přesvědčit i pochybovače uvnitř svých stran (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022). Chuť jít do voleb samostatně potvrzují nejen sami představitelé, ale byla patrná i z vyjádření členů strany – v hnutí STAN proběhla vnitrostranická anketa (Dolejší, 2020), která jasně ukázala silnou preferenci postupovat ve volbách samostatně a u Pirátů probíhala velmi podrobná debata veřejně na pirátské fóru, kde podobné hlasy také zaznívaly (ČPS, 2020a).

U STAN se ukázal jako problém, že Piráti byli těžko skousnutelní pro některé konzervativnější kraje (Jihomoravský, Ústecký, Zlínský kraj). U Pirátů nebyl vzdor vůči koalici nějak výrazněji regionálně ohraničen, ale byl spíše technického rázu dohody a prosazených témat. Často se tak zmiňovalo to, jak dobře bude ošetřeno tzv. kroužkování a co se bude dít

v oblasti témat, na kterých není shoda (šlo o cca 30 % programu) (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022).

Do rozhodování o tom, zda vstoupit do předvolební koalice, promlouvaly také předvolební průzkumy a volební systém, který ztlačil stranám, které získaly nad 10 % hlasů. Opozice si ale nemohla dovolit štěstí, se kterým tři strany těsně prošly do Poslanecké sněmovny v roce 2017, protože by to prakticky jistě znamenalo, že by pětice stran nedokázala složit většinu (PIRSTAN1, 2022).

Společným jmenovatelem koalice byl také postoj k ODS. Obě strany koalice vnímaly ODS jako stranu s charakteristickými rysy hegemonu, která má sklon pohlcovat své partnery. Vít Rakušan byl také jeden z těch, který šel do politiky v Kolíně proti ODS v roce 2010, za kterou tam byla řada korupčních skandálů (PIRSTAN2, 2022)

Samotná koaliční smlouva Pirátů a Starostů je velmi obsáhlý dokument, který jsem již podrobně analyzoval v předchozích kapitolách. Vznikala po několik měsíců a jednání o některých částech nebyla snadná, jak potvrzují i sami aktéři. Hlavně Piráti neměli s předvolební koalicí žádné zkušenosti a uvnitř strany velmi hlasitě zaznívalo, zda to strana vůbec má podstupovat a nemá pokračovat ve své vlastní cestě (ČPS, 2020a nebo ČPS, 2020b).

Aktér koalice potvrzuje, že i po zkušenostech nevydařeného projektu Lidovců a Starostů bylo třeba s projektem přijít dostatečně včas a umět ho před voliči srozumitelně prezentovat. I tím, že projekt Pirátů a Starostů vznikl rok před volbami a definitivně byla koaliční smlouva schválena cca 10 měsíců před nimi, podle aktéra tak obava z nedostatečné přípravy projektu odpadla a koalice s lidovci tak sloužila svým způsobem jako odstrašující příklad (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022). Jeho slova potvrzuje i velmi detailní koaliční smlouva, která řeší i případné problémy, které by mohly při spolupráci nastat (Piráti a Starostové, 2020).

Motivace k spolupráce byly u obou aktérů koalice spíše rozdílné. Jak i jeden z nich potvrzuje, obě strany se k předvolební spolupráci rozhodly předně kvůli společensko-politické situaci a hrozící vládě hnutí ANO, SPD a KSČM. Nicméně sekundární motivací byl jednoznačně pro Piráty zisk postu premiéra, na který by za normálních okolností nedosáhli (PIRSTAN1, 2022). Logicky aspiruje na post premiéra líder silnějšího subjektu, Pirátů, i v koaliční smlouvě (Piráti a Starostové, 2020, s. 22).

I když aktér v rozhovoru uvádí, že primární motivace nebyla mocenská a nešlo o zisk případného křesla premiéra, koaliční smlouva ukazuje, že tomu bylo spíše naopak. Nasvědčuje tomu hned několik částí koalice smlouvy Pirátů a Starostů. První z nich je jasný závazek, že

premiérem se stane lídr České pirátské strany. Druhým je detailnost, se kterou přistupuje koaliční smlouva k možnému kroužkování. V úvodu dohody je kromě jiného uvedeno, že se strany zavazují:

... nenavrhopvat na nižší místa kandidátní listiny osobnosti se zjevným záměrem získat preferenční hlasy a změnit tak dohodnutý poměr na volitelných místech, zejména osobnosti stojící mimo struktury jedné z koaličních stran. Případné výhrady dle předchozí věty řeší před umístěním kandidáta na kandidátní listinu koaliční rada (Piráti a Starostové, 2020, s. 22).

To by samo o sobě nebylo nic zvláštního, podobné dohody se před volbami dělají běžně, ale i koalice Pirátů se Starosty nezůstalo u této věty. Na dalších stranách smlouvy se ale tyto situace rozebírají v povinnostech kandidáta, ve volební kampani a v části o povolebním postupu (Piráti a Starostové, 2020, s. 22-24, 26). Všechny tyto pojistky směřují k tomu, aby se u regionálně oblíbených kandidátů (hlavně z řad STAN) eliminovalo riziko skoku, případně aby již byli umístěni na předních, volitelných místech. Že byla obava ze „skákání“ kandidátů hnutí STAN potvrzuje i jeden z aktérů (PIRSTAN1, 2022). To vychází i ze zkušeností jiných koalic, kdy například Unii Svobody ve velkém přeskákali kandidáti lidovců v roce 2002.

Tyto obavy ukazují na to, že hlavně Piráti stáli o to, aby byl poměr maximálně zachován a získali ve volbách domluvený počet poslanců dle volebního zisku. Snahu, aby se jedna strana nesnažila získat mandát na úkor druhé v koalici, řešila i druhá koalice SPOLU, která ale v koaliční smlouvě tzv. kroužkování explicitně neřeší, ale věc ošetřila ústní dohodou o tom, že se nebude vyzývat ke kroužkování (SPOLU1, 2022).

Do přípravy koaliční smlouvy se promítly i námitky členské základny, která například explicitně popisují povinnosti kandidáta nebo některé programové kompromisy, např. v oblasti manželství pro všechny, které Piráti prosazovali a u STAN nebyl postoj jednotný. Do koaliční smlouvy se tak dostal závazek prosadit rovnoprávné sňatky (PIRSTAN2, 2022).

Z pohledu obou politických stran zastoupených v koalici bylo složení předvolebního uskupení ideální a to, o které od začátku usilovali. Piráti zvažovali jít do voleb buď sami nebo právě v koalici se STAN. Druhou variantu prosazovalo vedení v čele s Ivanem Bartošem, Olgou Richterovou a Jakubem Michálkem (PIRSTAN2, 2022).

Hnutí STAN pak vyjednávalo o různých variantách koalic – s lidovci a TOP 09 nebo s ODS a právě s Piráty. Preferenci hnutí STAN inklinovat právě k Pirátské straně ukázala i anketa, kterou si vedení nechalo uvnitř strany udělat (Dolejší, 2020) a tuto preferenci i ve vyjednávání potvrzují i aktéři obou koalic (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU2, 2022).

7. Aplikace teoretických konceptů na případ předvolebních koalic 2021

Jak jsem již popsal v kapitole, která se zabývá historickým kontextem koalic, český politický systém klade koalicím na cestě do Poslanecké sněmovny některé překážky, které mohou být důvodem toho, že nevzniká větší množství předvolebních seskupení. I zkušenosti z minulosti nemluví vždy ve prospěch předvolebních koalic. Čtyřkoalice se rozpadla ještě předtím než vstoupila do boje o poslanecké mandáty (Dimun, 2002) a z ní vzniklá Koalice složená z KDU-ČSL a sloučené Unie Svobody s Demokratickou unií sice uspěla a získala 31 mandátů, nicméně lidovci z nich 22 a US-DEU pouze 9 mandátů, i když bylo faktické rozložení míst na kandidátních listinách paritní (Ibenskas, 2016, s. 751). Právě tato zkušenost se propsala i do některých ustanovení, která můžeme najít v koaličních smlouvách uskupení, která vznikla před volbami v roce 2021. U koalice Pirátů a Starostů je vidět znatelná snaha předejít možným vlivům využívání preferenčních hlas, kroužků, případně jejich dopady kompenzovat (Piráti a Starostové, 2020, s. 23).

V rámci své práce Duverger rozdělil předvolební seskupení na koalice a aliance. První z nich je předvolební spojení v ad hoc záležitostech, případně s jednorázovým cílem – např. vyhrát volby. V případě aliancí jde o dlouhodobější spojení, které svého smyslu nepozbývá konkrétními volbami. V českém prostředí najdeme Duvergerovy koalice i aliance. Aliancí lze jednoznačně nazvat spojení TOP 09 a STAN do roku 2015. Strany měly uzavřenou smlouvu o dlouhodobé spolupráci, která vymezovala mantinely a v rámci které strany také 5 let postupovaly, než se rozhodly jít dále vlastní cestou. Spolupráce sice nebyla koalicí dle zákona pro volby do Poslanecké sněmovny (a to hlavně z důvodu, aby strany nemusely překročit větší volební práh), ale v jiných volbách již byla spolupráce vyrovnanější – např. do krajských voleb nebo do Senátu. Aliancí byla také Čtyřkoalice na přelomu milénia – spolupráce trvala několik let, i když přežila do klíčových sněmovních voleb jen ve zúžené podobě.

Koalicí je pak např. předvolební spojení Lidovců a Starostů v roce 2017, které bylo připraveno pro spolupráci na jedny konkrétní volby na podzim téhož roku. Koalice se nakonec rozpadla pár měsíců před volbami.

Koalice v roce 2021 jsou pak složitější. Resp. složitější je posouzení u trojkoalice SPOLU. Koalice Pirátů a Starostů je dle Duvergerova rozdělení koalice a nikoliv aliance, protože výsledkem voleb se dohoda naplnila a jak popisují i aktéři koalice, orgány koalice se již nijak pravidelně nescházejí, i když spolupráce obou stran dále pokračuje ve vládě i v Poslanecké sněmovně (PIRSTAN2, 2022).

U koalice SPOLU je to trochu jiné. Již po úspěšných podzimních volbách se strany dohodly, že ve spolupráci budou regionálně pokračovat v komunálních a senátních volbách. Dohoda je např. na společné kandidátce na pražský magistrát (Koutník, 2022). Z tohoto pohledu se pak jeví jako spojení ODS, KDU-ČSL a TOP 09 jako aliance.

Raimondas Ibenskas se u stran zaměřil hlavně na jejich faktory, které pozitivně ovlivňují výši zisku obliby u voličů a svou práci přizpůsobuje fragmentovanějším stranickým systémům, což je případ i České republiky. Sám zmiňuje tři faktory, které pozitivně ovlivní stranu v očích veřejnosti – obecnou vyšší podporu nových stran, stran bez minulého podílu na moci a také strany, které jako hlavní téma ukazují tvrdá boj s korupcí (Ibenskas, 2016, s. 750). Podívali se na prostředí před volbami v říjnu 2021, takové strany najdeme v obou koalicích. Stranou, která jednoznačně tlačila boj s korupcí jsou Piráti. Dnes již legendární byl jejich vězeňský autobus, na kterém byli vyobrazeni politici, podnikatelé i úředníci (Kopecký, 2017). Piráti s tímto tématem výrazně uspěli již v roce 2017 a jako protikorupční strana se profilovali po celé 4 roky ve Sněmovně. Splňují i další dva důležité faktory, které Ibenskas uvádí – že neměli podíl na vládě a také, že jsou relativně novou stranou.¹¹

Podobný úspěch zaznamenalo v českém politickém systému v minulosti více stran. Jednou z nich, kterou nesmíme opomenout je současná největší opoziční strana, hnutí ANO Andreje Babiše. Hnutí ANO (původním celým názvem Akce nespokojených občanů) vzniklo v době vlády Petra Nečase a hned v prvních volbách, kterých se zúčastnilo v roce 2013, skončilo hned druhé za sociální demokracií, se kterou pak také zasedlo ve vládě. Také se ve volební kampani zaměřilo hlavně na protikorupční rétoriku opřenu o kritiku tradičních stran, hlavně ODS a ČSSD (ČSÚ, 2013).

V roce 2010 pak protikorupční kartu hrály Věci veřejné, strana podnikatele Víta Bárty, jejíž nejznámější tváří byl spisovatel a pozdější ministr vnitra Radek John. Strana se v celé své kampani stavěla proti tzv. politickým dinosaurům a z naprosto neznámé partaje se stala vládní stranou. Její úspěch ale neměl dlouhého trvání – v průběhu volebního období se rozštěpila a v roce 2013 již v parlamentu nezasedla (ČT24, 2012).

Z novosti a neokoukanosti mohli těžit také Starostové a nezávislí. Starostové a nezávislí se od začátku profilovali jako strana se silným komunálním základem, často se odkazující na svou podporu na radnicích měst a obcí. Komunální politici obecně mají v českém prostředí

¹¹ Česká pirátská strana sice vznikla již v roce 2009, výrazný úspěch zaznamenala ale teprve ve sněmovních volbách v roce 2017.

vysokou důvěru voličů (např. ČTK, 2021b). Protikorupční étos s sebou pak v jejich případě může nosit i jejich předseda Vít Rakušan, který se dlouhodobě prezentuje svou prací ve středočeském Kolíně a svými úspěchy v oblasti levnějších právních služeb nebo výrazného snížení dluhu města (ČT24, 2014).

Jinak je tomu v druhé koalici. ODS i KDU-ČSL jsou strany, které zde existují minimálně od 90. let minulého století, v případě lidovců mají tradici výrazně delší. Nemůžeme je tedy vnímat jako strany nové nebo jako ty, které zatím neměly podíl na moci. Ani v oblasti protikorupčního programu nejsou strany nikterak výrazné. Podobně je tomu také u třetí strany, TOP 09, které vznikla stejně jako Piráti v roce 2009, ale podíl na moci již měla v Nečasově vládě a v jejích řadách zasedlo mnoho dlouholetých politiků z řad lidovců (např. Miroslav Kalousek, Vlasta Parkanová ad.) (Tvrdoň, 2020b).

Nicméně tyto strany naopak splňují důležitý element v Ibenskasově teorii, která dává výrazně větší šanci na předvolební koalici stranám, kterou jsou si na politickém spektru blízko, což strany ODS, TOP 09 a KDU-ČSL jednoznačně splňují. Na ideovou blízkost jsem poukázal již v kapitole, která se zabývala procesem formování předvolebních koalic.

V rámci své teorie Ibenskas také poukazuje na koalice stran, které postupně směřují k fúzi, což podle něj přispívá k větší stabilitě stranického spektra a jeho menší fragmentaci (Ibenskas a Bolleyer, 2018, s. 452-453). Jedna z ukávek fúze stran v českém prostředí je Unie Svobody a Demokratická unie, kdy první z nich před volbami v roce 2002 fúzovala druhou. Nově vznikla US-DEU, která následně kandidovala s KDU-ČSL v dvoukoalici.

V rámci typologie, kterou vytvořila Golder, jsou stanovena tři kritéria koalic. Jsou to tyto – koalice je oznámena veřejně, strany nekandidují ve volbách samostatně a dohoda je provedena na nejvyšší, národní úrovni. Všechny tři podmínky jsou u obou předvolebních koalic jednoznačně splněny. Obě koalice deklarovaly společnou kandidaturu dostatečně dopředu a na nejvyšší úrovni podepsaly koaliční smlouvy.

V českém prostředí jsou pak aplikovatelné tři typy koalic, jak je Golder rozdělila: dohody o nominacích, společné kandidátky a veřejná deklaráce společného vládnutí (Golder, 2006, s. 16-21). Další dva typy jsou pak specifické a vyžadují odlišné nastavení volebních pravidel.

Koalice SPOLU a Piráti a Starostové jsou koalice, kterou Golder označuje za koalici se společnými kandidátkami. Ta se vyznačuje tím, že dohoda padne na nejvyšší úrovni a mnohdy pak koalice nesou i nový název (jako je tomu u koalice SPOLU).

Nad rámec této dohody byla výzva ze strany koalice SPOLU, aby se společně s druhou koalicí zavázaly, že po volbách půjdou společně do vlády. Dohoda nakonec nebyla přijata ze strany koalice Pirátů a Starostů (SPOLU2, 2022), ale pokud by vznikla, byla by to zároveň koalice s deklarací společného vládnutí, o které se Golder také zmiňuje.

Všechny tři koncepty tak jsou alespoň částečně aplikovatelné i na české prostředí. Duverger ve své práci pracoval s koalicemi velmi obecně a zaměřil se spíše na rozlišení dlouhodobých a krátkodobých projektů, což je logické i z podstaty Duvergerova díla, které se primárně koalicemi a aliancemi nezabývá a svou pozornost pak věnuje celému komplexu politických stran. Koncept Soni Golder je také zajímavý, ale neumožňuje ukázat rozdíly v obou koalicích. Ty jsou podle teorie zahrnuty obě pod jeden typ.

Ibenskas naproti tomu upírá svou pozornost k detailům procesu i motivacím aktérů a zároveň pracuje se stranicky fragmentovanými systémy. Jeho koncept je velmi dobře aplikovatelný, protože v něm počítá i např. s preferenčními hlasy jako faktorem, který do tvorby koalic promlouvá. Sám tvrdí, že je menší pravděpodobnost vzniku koalic právě v systémech, kde mohou voliči na kandidátních listinách preferovat své favority. To byl problém i při tvorbě koalic v české prostředí, jak potvrdili aktéři obou koalic. V koalici SPOLU měla obavu z kroužkování hlavně ODS a TOP 09 v moravských regionech, kde dominuje KDU-ČSL (SPOLU1, 2022 a SPOLU3, 2022). V koalici Pirátů a Starostů byla pak velká obava ze strany Pirátů, která se promítla také do koaliční smlouvy (PIRSTAN1, 2022).

8. Klasifikace motivací

V rámci své práce jsem si vytkl za cíl zkoumat proces skládání předvolebních koalic pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021 a motivaci jednotlivých stran ke spojení. V úvodu své práce jsem také deklaroval cíl metodou indukce vytvořit základ možné klasifikace motivací politických aktérů ke vstupu do předvolebních koalic.

Motivací pro vstup jakékoliv strany do koalice může být několik, ale většinou je k tomu vedou konkrétní cíle. Některé strany koalice využívají k získání vlastních mocenských pozic, některé naopak k eliminaci velmi blízké strany, konkurence, která za normálních okolností silnější straně bere hlasy.

Koalice se pak často rády odkazují na to, že vznikají, aby dokázaly lépe pracovat pro lidi. Fakticky ale za jejich vznikem bývá většinou pragmatismus a výraznější možnosti politického zisku. Podívám se tedy blíže na motivace pětice stran – ODS, Pirátů, STAN, KDU-ČSL a TOP 09, které utvořily před volbami v roce 2021 dvojici koalic.

V základu lze motivace rozdělit do dvou kategorií – egoistické a altruistické. Altruistická motivace je vedena pozitivní zprávou vůči veřejnosti – spojení pro budoucnost země, za lepší budoucnost, za změnu.

Egoistické motivace dále rozdělují podle charakteristických rysů na mocenské, pragmatické a sebezáchovné. Kategorie nejsou navzájem se vylučující, proto se v systému budou objevovat strany, které budou částečně v jedné a částečně v jiné kategorii.

Každá ze stran v jisté fázi předvolební kampaně bude navenek patrně deklarovat čistě altruistické motivace, i když její motivy, které vyplynou z koaliční smlouvy nebo z rozhovorů, budou jiné.

Uvědomuji si, že každá klasifikace má své limity. Ta má vycházet předně ze situace před volbami v roce 2021 a metodou indukce vychází z postavení pěti politických stran. Zobecněním docházím k několika kritériím, na kterých se ukazuje diference v motivacích. Škálu motivací se nabízí v budoucnu více rozpracovat s užitím příkladů dalších zemí střední Evropy či celé Evropské unie.

8.1. Egoistická motivace

8.1.1. Mocenská

Strany ve volbách chtějí získat moc. To je přirozené. Mocenské pojetí politiky popsal již Nicóllo Machiavelli ve svém díle Vladař (Machiavelli, 2016) a přetrvává dodnes. Aby strany mohly něco ovlivnit, musí mít výsledek ve volbách dostatečně silný na to, aby usedly, či ještě lépe, sestavovaly vládu.

Jednoznačně mocenské byly motivace ke spojení ze strany ODS, která ziskem trojkoalice mohla nejvíce získat. Od začátku byl stanoven koaliční kandidát na premiéra, kterým se stal Petr Fiala. Kandidátem na premiéra by byl její lídr i při samostatné kandidatuře nebo koalici s menším subjektem. Nicméně samotné spojení tří stran násobilo možnost, že koalice SPOLU dosáhne po volbách na post premiéra pro Petra Fialu a že to pro ODS byla jednoznačně primární motivace potvrzují oslovení politici (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022 a SPOLU2, 2022).

Za mocenské lze označit také motivace Pirátů. I když by si to strana patrně nerada přiznávala, bylo to patrné už z koaliční smlouvy ze STAN, která měla jako jeden z jasných cílů minimalizovat všechna možná rizika spolupráce s důrazem na zisk mandátů v Poslanecké sněmovně. Detailně byly smlouvou ošetřeny výzvy ke kroužkování a případné nefinanční kompenzace, které plynou ze situace, kdy jedna strana získá mandát na úkor druhé. Potvrzují to i dva politici, se kterými jsem vedl rozhovor, kteří uvádějí, že u Pirátů možnost mít premiéra silně rezonovala (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU3, 2022). I z příspěvků na pirátském fóru, kde ke koalici mimo jiné členové kladli otázky, bylo zřejmé, že částečně mocensky vnímají situaci i členové:

Nepomůže taková spolupráce zakotvit STAN jako stranu, která už není ztrátou hlasu a STAN může třeba docela brzy Piráty nahradit jako leadera opozice (ČPS, 2020a)?

Jan Bednařík pak viděl problémy v některých programových neshodách:

Ale ve spoustě nosných Pirátských témat, které nás určitým způsobem odlišují a ve kterých udáváme kurz, bohužel shoda nepaduje. A to například rovné manželství, kumulace funkcí, racionální přístup k legalizaci a návykovému chování, a v neposlední řadě je to reforma autorského zákona, což je cíl, který máme "vytesán do kamene" ve Stanových Pirátské strany, a kde STAN je vyloženě proti našim návrhům. Jaké vidíte šance, že se podaří v těchto tématech členy STAN přesvědčit, aby přistoupili na náš liberálnější pohled a politiku postavenou na

faktech, a nejen že dosáhneme shody v případném společném programu, ale taky že ho případní poslanci za STAN budou ve sněmovně prosazovat (ČPS, 2020a)?

Pavel Bosák z Plzeňského kraje pak vypočítává zisky pro stranu jako takovou v předpokládaných variantách:

Vše odvisí od poměru počtu mandátů mezi Piráty a STAN. Bude-li to 3:1¹², spojení by dávalo smysl. Bude-li to 2:1, je výhodnější jít sami. Protože 2/3 ze 48 mandátů je jen 32, což by Piráti sami dostali vždycky, vyjma té nepravděpodobné varianty g¹³. Přičemž v té nulové variantě¹⁴ máme sami dokonce 38 mandátů. To je víc, než kolik bychom při poměru 3:1 měli téměř v kterékoli variantě se STANEM (ČPS, 2020a).

Podobných citací lze najít na pirátském fóru ve vláknu Analýza možných postupů pro volby 2021 (ČPS, 2020a) celou řadu. Uvádím pouze tři pro ukázkou, že velmi často bylo uvažování členů Pirátů čistě mocenské – co z toho mohou získat, podobně je to patrné i z koaliční smlouvy.

První citace je obavou z toho, aby se ze STAN nestala spojením výrazně silnější strana, která přeroste Piráty. Druhý odstavec reaguje na cca 30 % neshod v programových východiscích a autor se dále doptává vedení Pirátů, jaká je pravděpodobnost, že se povede STAN přesvědčit o tom, že tato témata je třeba do programu v pirátském znění převzít. V třetí citaci je pak již jen technologicky přepočítáváno, kolik by která z variant znamenala mandátů pro Piráty v Poslanecké sněmovně, což se děje i v analýze postupů na pirátském fóru, kterou představilo vedení strany při schvalování možnosti vyjednat se STAN. Na základě diskuse na fóru, analýzy koaliční smlouvy a také rozhovorů s aktéry, kteří potvrdili, že pro Piráty, stejně jako pro ODS, byla velmi lákavá představa možného vítězství ve volbách a zisku premiérského křesla (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU2, 2022) lze říci, že u Pirátu jsou vidět částečně motivy mocenské.

¹² Poměrem 3:1 je myšleno rozdělení míst na kandidátních listinách Piráti versus Starostové.

¹³ V pirátských analýzách byly předpokládané varianty zisků mandátů označovány písmeny a-g.

¹⁴ Nulovou variantou je myšlen samostatný postup.

Na příkladu ODS a Pirátů jsem stanovil několik kritérií, která musí být splněna, aby chom motivaci strany mohly dle mé klasifikace nazývat mocenskou:

1. Strana musí spojením získat vidinu mocenského postavení již před volbami (např. rozložením kandidátek, deklarováním kandidátem na premiéra, dohodou nad obsazením vlivného postu).
2. Strana získá spojením výraznější vizibilitu než jakou by v měla při samostatné kandidatuře.
3. Strana v koalici vystupuje jako nesporný lídr – její lídr je i hlavní postavou koalice navenek a spojením částečně marginalizuje další strany v koalici.

Česká pirátská strana na rozdíl od ODS nesplňuje všechna kritéria. Problematické je pro ni 3. kritérium, kde sice Ivan Bartoš byl lídrem koalice, ale od začátku tuto pozici sdílel s předsedou hnutí STAN Vítem Rakušanem a o mediální prostor se také dělili i v závěrečných debatách (PIRSTAN1, 2022). I proto jsem motivace Pirátů nazval částečně mocenskými.

8.1.2. Pragmatická

Rozdílné motivy než u ODS a Pirátů vidíme u STAN a KDU-ČSL. Tyto strany nejsou hegemony a toto postavení jim nezaručuje ani jedna z předvolebních koalic. Nicméně pro oba subjekty je spolupráce silně výhodná – u STAN jde hlavně o mediální nasvícení a podle pirátský analýz (ČPS, 2020b) také o případné významné posílení v zastoupení Poslanecké sněmovny, u KDU-ČSL jde i ve světle zkušeností s Koalicí o příležitost, jak strana může posílit i na úkor svých koaličních partnerů.

Obě strany se pohybují na politickém středu a v minulosti prokázaly schopnost spolupracovat se stranami na pravé i levé straně politického spektra. Motivы těchto stran jsem i ve světle rozhovorů (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU1, 2022) nazval pragmatické s tím, že KDU-ČSL se na rozdíl od STAN v měsících tvorby koalice pohybovala kolem nebo pod hranicí volitelnosti a její motivace tak mohly souviset i s další existencí strany v Poslanecké sněmovně.

Na základě těchto dvou politických stran a jejich postupů při skládání koalic jsem stanovil následující kritéria:

1. Strana se spojením snaží maximalizovat svůj zisk ve volbách (hlavně vyšším ziskem mandátů či mediální pozorností).
2. V koalici si strana vyjedná adekvátní postavení, ale zpravidla není nejsilnějším partnerem v koalici.
3. Strana se nachází na středu politického spektra a je schopná spolupracovat se stranami na pravici i na levici.

8.1.3. Sebezáchovná

Sebezáchovná motivace souvisí přímo s budoucí existencí strany a ukazují se velmi silně u TOP 09. Mají ji strany, které se dlouhodobě pohybují kolem 5% hranice nebo pod ní a reálně tak hrozí, že by při samostatné kandidatuře v Poslanecké sněmovny vůbec nefigurovaly. Strany mají dále nerovnoměrnou podporu (např. pouze ve velkých městech nebo jen v Praze) a v koalici jsou minoritním partnerem, který musí při tvorbě programu dělat výrazné kompromisy (u TOP 09 to bylo vzdání se dlouho prosazovaného urychleného přijetí eura (SPOLU, 2021b)).

Částečně sebezáchovné motivace lze vidět i u KDU-ČSL, která se dlouho objevovala těsně na nebo pod hranicí volitelnosti (Mandáty.cz, 2022). I jeden z aktérů koalice SPOLU nazval motivy lidovců jako sebezáchovné (SPOLU3, 2022).

Na základě těchto dvou případů jsem stanovil základní kritéria strany se sebezáchovnou motivací:

1. Preference strany jsou v předvolebních průzkumech dlouhodobě kolem 5% hranice.
2. Podpora strany není v rámci České republiky rovnoměrná.
3. Strana v koalici má slabší postavení – malé množství vedoucích kandidátů v jednotlivých krajích a její lídr není kandidátem na premiéra.
4. Tyto strany při vyjednávání neprosadí do společného koaličního programu dlouho prosazované priority.

8.2. Altruistická motivace

Strany velmi často deklarují, že jejich snaha postupovat do voleb ve společné koalici je vedena těmi nejlepšími úmysly – porazit diktátora (např. sjednocování opozice v Maďarsku), sjednocení po národní katastrofě (vznik Národní fronty po 2. světové válce) nebo snaha o změnu stylu vládnutí, jakou se zaštiťovalo všech pět opozičních stran, o kterých píšou ve své práci. Altruistická snaha je sice líbivá, ale fakticky je spíše zástěrkou pro jednu z egoistických motivací. Altruistický příběh tvorby koalice strany využívají ve volební kampani a před voliči, na uzavřených stranických jednáních je ale vždy důležité, co spojení přinese straně samotné a v tom už altruismu mnoho nenajdeme.

Ani jedna ze stran, které kandidovaly ve dvou koaličních blocích, neměla reálně jen altruistickou motivaci k tomu koalici vytvořit. Strany to ale naopak ve volbách jako svou motivaci uváděly (SPOLU1, 2022 a PIRSTAN1, 2022), i když část aktérů přiznává, že to vždy byla spíše jedna z motivací, proč do koalice vstoupit než hlavní důvod (SPOLU3, 2022 a PIRSTAN2, 2022). Stejně tak to uváděl na pirátské fóru při schvalování koaliční smlouvy se STAN předseda Ivan Bartoš:

V budoucích sněmovních volbách Pirátská strana jistě sehraje důležitou roli. Měli bychom nicméně chápat, že to není o nás. Demokratické volby rozhodnou o osudu této země a lidí, kteří v ní žijí (ČPS, 2020c).

Jsem si vědom, že rozsah práce ani její omezení na dvě předvolební koalice v roce 2021 neumožňuje obsáhnout všechny možné typy motivací a je tak možné, že při rozšíření vzorku politických stran, které do koalic vstupují, bude nějaká kategorie chybět. I proto jsem již v úvodu práce počítal s tím, že klasifikace, kterou vytvořím, bude základ pro diskusi nad tímto tématem a otevře možnosti dále se závěry pracovat. Koalice politických stran v systémech budou existovat dále a další výzkum v oblasti motivací aktérů, jak věřím, bude následovat.

Závěr

V rámci své diplomové práce jsem zkoumal proces formování předvolebních koalic do sněmovních v roce 2021 a motivaci jednotlivých stran ke spolupráci. V první části práce jsem představil tři z mého pohledu zásadní teoretické koncepty autorů, kteří se fenoménem předvolebních koalic zabývali. V dalších kapitolách jsem pak představil proces formování předvolebních koalic, koaliční smlouvy a mediální vyjadřování lídrů stran o koalicích, které mi pomohli lépe definovat motivace každé ze stran.

Nepotvrdil se původní předpoklad, že o koalicích budou výrazně mluvit její klíčoví představitelé do médií, a proto se hlavním zdrojem informací pro mou práci staly polostrukturované rozhovory.

Stěžejním zdrojem informací se pro mou práci tak staly polostrukturované rozhovory, které jsem vedl s pěti předními politiky koalice (3 z koalice SPOLU, 2 z koalice Piráti a Starostové). Informace z rozhovorů jsem anonymizoval, což umožnilo politikům velmi otevřeně o spolupráci hovořit a sdělit i detaily spolupráce, které se v médiích nikdy neobjevily. Ukázalo se, že politice se v rámci anonymizovaných informací neobávali problémů se zveřejněním a mluvili o motivacích svých stran velmi otevřeně – např. o cíli získat premiérské křesle, k němuž vedla cesta právě skrz předvolební koalice.

V rámci své práce jsem také představil některé teoretické koncepty autorů, kteří se zabývali předvolební koalicemi. Mimo Maria Duvergera šlo o Sonu N. Golder a Raimonda Ibenskase. Jejich teorie se zabývají samotnými důvody vzniku koalic, Duverger pak rozlišuje mezi krátkodobou koalicí a dlouhodobou aliancí, což se dobře ukazuje na případu předvolební situace v Česku v roce 2021. Koalice Pirátů a Starostů je i dle informací z rozhovorů koalicí i dle Duvergera, protože spolupráce se nepřetavila do dlouhodobějšího partnerství, i když spolu strany nyní fungují ve vládě. Naopak koalice SPOLU se chystá pod svou značkou kandidovat i v senátních a komunálních volbách (Koutník, 2022) i v roce 2022 a jde tak o alianci.

To je zajímavé také z pohledu na koaliční smlouvy. Piráti a Starostové měli velmi obsáhlou koaliční smlouvu, která řešila i různé detaily spolupráce. I tak koalice v dalších volbách již ve větším měřítku spolupráci neplánuje, což bude nejspíše důsledkem výrazného úspěchu Starostů na úkor Pirátů ve volbách, kdy Starostové získali 33 poslaneckých křesel a Piráti pouze 4 (ČSÚ, 2021).

Má práce si kladla hned dva cíle. Prvním bylo nalezení odpovědí na stanovené 3 výzkumné otázky:

1. Jaké byly motivace jednotlivých stran sdružených do dvou předvolebních bloků?
2. Jaký impuls byl pro ně klíčový při vstupu do předvolební koalice?
3. Jakou roli sehrál lídr/lídryně strany/hnutí při rozhodování o předvolební koalici?

Druhým cílem bylo metodou indukce vytvořit vlastní klasifikaci motivací politických stran pro vstup do předvolebních koalic, která má za cíl se stát základem případného dalšího zkoumání v této oblasti. V rámci tvorby své klasifikace jsem došel k základnímu rozdělení motivací aktérů na egoistické a altruistické. Egoistické motivace jsem dále rozdělil na mocenské, pragmatické a sebezáchovné podle kritérií, která jsem představil v poslední kapitole. Svou klasifikaci využívám i při zodpovězení výzkumných otázek.

Jaké byly motivace jednotlivých stran sdružených do dvou předvolebních bloků?

Motivace pětice stran – ODS, KDU-ČSL, TOP 09, Pirátů a STAN byly různé. Je třeba vnímat zásadní odlišnost rolí „vůdčích“ stran, tzn. těch, které měly v koalicích lídrovské postavení. V našem konkrétním případě to byla ODS v koalici SPOLU a Piráti v koalici Piráti a Starostové. Velká strany, které si stoupnou do čela předvolební koalice mají přirozenou tendenci marginalizovat své koaliční partnery, případně výrazněji než ostatní tlačit své tváře a svůj program.

Stejně to bylo i u ODS, která se jako nejsilnější strana jasně postavila do čela koalice SPOLU. Její lídr Petr Fiala byl od začátku společně deklarovaným kandidátem na premiéra, stejně tak měli občanští demokraté nejvíce lídrů v jednotlivých krajích ze všech stran koalice SPOLU. Touha být ve vládě byla u ODS opravdu velká a bylo jim jasné, že toho nemohou dosáhnout bez dalších stran, se kterými se před volbami spojí (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU2, 2022). Motivaci ODS jsem tak definoval jako mocenskou, která se vyznačuje hledáním prostředků k dosažení maximálního zisku, podílu na moci a je typická pro nejsilnější strany v rámci koalic. Zároveň si ODS mezi partnery pro spolupráci vybírá. Nejprve nabízí exkluzivní spolupráci hnutí STAN a teprve když STAN odmítne, začne reálně tvořit trojkoalici SPOLU (SPOLU2, 2022 a PIRSTAN2, 2022).

V koalici se pak také strana snaží postupně marginalizovat své koaliční partnery. A tomu případ ODS, která díky koalici získala post premiéra, pět dalších resortů ve vládě, ale i rostoucí tendenci v předvolebních průzkumech (Mandáty.cz, 2022), jednoznačně odpovídá.

Stejné motivace se projevují u Pirátů, které do voleb vedl Ivan Bartoš. I Piráti představovali projekt s hnutím STAN jako cestu, jak změnit volební matematiku a s dalšími opozičními stranami získat většinu v Poslanecké sněmovně. Podrobné analýzy, které Piráti představili (ČPS, 2020a a ČPS, 2020b), ukazují i na rizika, která společně s koalicí přicházejí a jak je jim možné čelit, většinu z nich pak ošetřuje koaliční smlouva, která pojednává velmi detailně o situacích, které mohou nastat.

Výrazným fenoménem, který do tvorby koalice Pirátů a Starostů promlouval, bylo kroužkování. Ve schválené koaliční smlouvě je tak řešeno včetně případných kompenzací, pokud se v některém z krajů změní pořadí kandidátů na kandidátkách (Piráti a Starostové, 2020, s. 20-23). Jde o rozdílný přístup než zvolila koalice SPOLU. Ta dohodu o tom, že se nebude vyzývat ke kroužkování nijak nekodifikovala a strany se spokojily s vzájemným podáním ruky (SPOLU1, 2022 a SPOLU3, 2022).

Ivan Bartoš na fóru koalici bránil s tím, že společným cílem musí být i to, aby už Andrej Babiš nemohl dále se svou vládou pokračovat (ČPS, 2020c). Podobné výroky by naznačovaly, že v případě Pirátů mohly být motivace nesobecké, altruistické. Nicméně analýza motivací nemůže být založena jen na deklaracích, která učiní předseda strany. Při pohledu na obsáhlou koaliční smlouvu, kde jedním z cílů je udržení nastaveného poměru, který dává výraznější zastoupení pirátské straně a také na výroky některých členů, kteří na fóru opakovaně apelovali na vedení strany, aby v jednáních prosadilo hlavně pirátský program bez kompromisů, jasně se ukazuje, že motivace budou egoistické, stejně jako u ODS. Že pro Piráty bylo velkým lákadlem moci vyhrát volby a získat prvního premiéra v historii strany, potvrdily i mnou vedené rozhovory s politiky koalic (PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022 a SPOLU2, 2022). Na premiérské křeslo by si strana mohla pomýšlet při samostatné kandidatuře jen těžko. Nicméně oproti ODS není tlak zevnitř strany na pozice tak výrazný a zároveň koalici se STAN nezískávají Piráti tak výsadní postavení jako ODS, jejíž kandidát byl v závěru kampaně prakticky jediným hlasem, který mluvil navenek (SPOLU2, 2022). Piráti nesplňují všechna kritéria, i tak lze ale jejich motivaci na škále označit za mocenskou.

Hnutí STAN mělo již z minulosti zkušenosti s různými druhy spojení. Do roku 2015 podporovalo TOP 09 a kandidovalo na jejích kandidátkách, v krajských volbách kandidovalo často samostatně a před parlamentními volbami v roce 2017 se pokusilo utvořit koalici s KDU-ČSL, která se ale nakonec rozpadla. Do voleb v roce 2021 šlo pak v koalici s Piráty. Hledání motivace při vstupu do koalice je tak možné u STAN vnímat širěji. Častý vstup do různých formátů koalic ukazuje, že strana se v tomto směru umí chovat pragmaticky. V rámci svých předvolebních spojení se hnutí vždy pohybovalo na středu politického spektra – TOP 09, KDU-ČSL, Piráty. Spojení s TOP 09 sice nebylo vyrovnaným partnerstvím, ale straně přineslo první zkušenosti z vysoké politiky i jeden post ve vládě Petra Nečase. Bez této příležitosti by se patrně hnutí STAN do vysoké politiky nedostalo nebo by cesta byla výrazně složitější (PIRSTAN2, 2022).

STAN také dle jednoho z aktérů velmi důkladně zvažoval, co mu může přinést spojení s Piráty oproti koalici s ODS, která byla před volbami také diskutována. Nakonec po poradě s členy a příznivci a při zvážení výchozí pozice, kdy byli mnohde Starostové ti, co se silně vymezovali proti ODS, pragmaticky přistoupili ke koalici s Piráty. Spojení s ODS by nemuselo být pochopeno, protože i předseda STAN Vít Rakušan do politiky vstupoval, aby z kolínské radnice „dostal“ ODS (SPOLU2, 2022 a PIRSTAN1, 2022). Motivace STAN je tak ze zkušenosti s koalici s Piráty i předchozími spojeními na mé škále vnímána jako pragmatická.

KDU-ČSL si již také vyzkoušela, jaké to je být s někým v předvolební koalici. Kromě zmíněné koalice se STAN a koalice SPOLU v posledních volbách do Poslanecké sněmovny, mají lidovci za sebou také Čtyřkoalici, která se pro volby do dolní komory českého parlamentu zúžila na dvoukoalici s názvem Koalice. V rámci své práce jsem ukázal, že lidovci umí ze společných projektů výrazně těžit – v roce 2002 získali více než dvojnásobný počet poslanců než koaliční US-DEU a tento trend se potvrdil i ve volbách v roce 2021, kde kandidovali s ODS a TOP 09. Na úkor svých koaličních partnerů také uspěli a získali 23 poslaneckých mandátů, což je nejlepší výsledek v porevoluční historii strany. Vítězství je o to podstatnější, že v průzkumech se strana pravidelně objevovala před volbami pod 5% hranicí a mimo koalici by tak bojovala o samou existenci v dolní komoře (Mandáty.cz, 2022).

U lidovců tak na první pohled vnímáme dvě základní motivace – dostat se do Poslanecké sněmovny, ale také předpoklad úspěchu i na úkor svých partnerů díky silným regionům (hlavně na Moravě). Motivace strany se tak pohybuje mezi sebezáchovnou a pragmatickou.

Poslední stranou je TOP 09, která díky posledním volbám získala post 3. nejvyššího ústavního činitele, předsedu Poslanecké sněmovny, což by před volbami asi jen málokdo odhadoval. Pro TOP 09 byla koalice SPOLU premiéra takového spojení od jejího vzniku v roce 2009. Již sice fungovala dlouhodobá spolupráce s hnutím STAN, tam ale nešlo o koalici. TOP 09 vnímala v předvolební době jako ideální spojení čtyř opozičních stran – ODS, TOP 09, KDU-ČSL a STAN do společné koalice. Takový projekt ale fakticky nikdy nebyl reálnou možností (SPOLU2, 2022).

Dlouhodobá podpora TOP 09 se pohyboval kolem hranice volitelnosti, proto se snaha o koalici z jejich strany jeví jako logická. ODS je pro pravicovou TOP 09 přirozený partner a do spojení přináší hlavně silnou pozici v Praze, v dalších částech republiky již podpora TOP 09 není výrazná. Z toho se vycházelo i při určování krajských lídrů, kde TOP 09 získala dva a jednoho z nich právě v Praze pro svou předsedkyni Markétu Pekarovou Adamovou. Byla snaha místo krajského lídra v Praze obsadit ze strany ODS, ale s přihlédnutím k celkovému liberálnímu prostředí v hlavním městě, byla nakonec zvolena Pekarová Adamová, která měla dle aktérů i příležitost vzít nějaké hlasy konkurenčnímu projektu Pirátů a Starostů (SPOLU2, 2022).

Kromě lídra v Praze toho ale strana v rámci předvolební dohody mnoho nezískala. Do programu se jí například nepodařilo prosadit dlouholeté téma TOP 09 – přijetí eura (SPOLU, 2021b), i když se o to i s lidovci zasazovala (Drbohlav, 2021). Strana tak získala hlavně jistotu, že se jí podaří udržet v dolní komoře parlamentu, bude dále viditelná a bude moci dále prosazovat svůj program (SPOLU2, 2022 a PIRSTAN1, 2022). Motivace TOP 09 v této předvolební koalici tak byla sebezáchovná.

V rámci této výzkumné otázky se ukázala nezastupitelná role polostrukturovaných rozhovorů, které mi poskytly klíčové informace. Bez nich bych patrně nebyl schopen klasifikovat motivace jednotlivých stran. Mediální vyjádření a informace z nich získaných nebyly dostačující, a pokud bych vycházel pouze z nich, nebylo by možné zjištěné zobecnovat a u části stran bych musel konstatovat nedostatek informací o jejich motivacích.

Jaký impuls byl pro ně klíčový při vstupu do předvolební koalice?

Klíčový impuls zmiňovaný jak v rozhovorech, tak v médiích byla politicko-společenská situace, která se projevovala i masivními demonstracemi v průběhu vlády Andreje Babiše. Strany spojovala snaha směřovat Českou republiku jiným směrem než hnutí ANO s ČSSD a KSČM i přes značné programové rozdíly mezi sebou. Nicméně pohled na klíčový impuls se lišil. V koalici Pirátů a Starostů byla přikládána větší váha demonstracím Milionu chviliek a jeden z aktérů je dokonce nazval „rozbuškou“, která vážné rozhovory o spolupráci odstartovala (PIRSTAN1, 2022). V koalici SPOLU byl postoj k nim zdrženlivější a demonstrace jsou zmiňovány jako jeden z faktorů, který do procesu promlouval (SPOLU2, 2022), nebo dokonce je jejich význam marginalizován s tím, že na proces ani jeho urychlení neměly větší vliv (SPOLU1, 2022). Jeden z politiků dokonce řekl, že vliv demonstrací na skládání koalic byl nulový (SPOLU3, 2022), což ale vyvracejí rozhovory s ostatními třemi aktéry, kteří hlasům demonstrujících přisuzují větší či menší vliv na to, že se strany nakonec dohodly (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022 a PIRSTAN1, 2022).

Klíčový byl pro tvorbu předvolebních koalic i „nespravedlivý volební systém“ (PIRSTAN2, 2022 a SPOLU1, 2022), který stranám pod 10 % dával výrazně méně mandátů než úspěšnějším stranám. Politice se shodli, že nebýt tohoto systému, patrně by obě opoziční koalice nemusely ani vzniknout (SPOLU1, 2022 a PIRSTAN1, 2022).

Dalším z faktorů, jehož význam byl podle rozhovorů nejvyšší, byly stagnující preference politických stran tehdejší opozice. Všechny strany se více méně pohybovaly kolem stejných čísel (Mandáty.cz, 2022). Ani jedné ze stran nedávaly preference šanci na vítězství a hlavně pro ODS, které byla zvyklá získávat přes 20 %, byl deklarovaný zisk pod 15 % zklamáním. Na hnutí ANO jí chyběla i dvojnásobná podpora. To potvrdily i rozhovory s politiky, které jsem vedl a kteří říkají, že snahy ODS neměnnost preferencí opozičních stran akcelerovaly (PIRSTAN1, 2022 a SPOLU2, 2022). Prvním osloveným bylo hnutí STAN, po odmítnutí ze strany Starostů dojednala ODS koalici s lidovci a TOP 09, která se podle jednoho z politiků nakonec jevila jako optimální a velmi čitelná varianta (SPOLU3, 2022).

Klíčové faktory, které promlouvaly do tvorby předvolebních koalic tak byly tři: předvolební preference, volební systém a nálada ve společnosti a s ní spojené občanské demonstrace. I v odpovědi na tuto otázku se ukázala velmi důležitá role rozhovorů s aktéry, kteří byli přítomni u vyjednávání o koalicích či je přímo vedli.

Jakou roli sehrál lídr/lídryně strany/hnutí při rozhodování o předvolební koalici?

Lídrů všech tří stran sehráli v procesu formování koalic klíčovou roli. 4 předsedové (Petr Fiala, Marian Jurečka, Ivan Bartoš, Vít Rakušan) a 1 předsedkyně (Markéta Pekarová Adamová) stáli od začátku u zrodu obou koalic a ve stranách byli jejich zastánci. Každý z předsedů pak musel sehrát trochu jinou roli při obhajobě koalice – předsedové menších stran KDU-ČSL, TOP 09 a STAN ve velkém navštěvovali své spolustraníky napříč republikou, spojení vysvětlovali. Oproti tomu Ivan Bartoš již z podstaty fungování strany věnoval množství času vysvětlování spojení svým spolustraníků na pirátském fóru a na online streamech, které pro členy pořádal (SPOLU1, 2022 a SPOLU2, 2022 a PIRSTAN1, 2022 a PIRSTAN2, 2022). Všichni ale za koalicemi jednoznačně stáli. V koalici SPOLU sehrál roli katalyzátoru lídr ODS Petr Fiala, který celý projekt udržel pohromadě, i když mu mnozí nevěřili (SPOLU2, 2022 a SPOLU3, 2022). U Pirátů pak oceňovali mnozí jak vedení své strany, tak i roli předsedy STAN Víta Rakušana, který na některých streamech také vystoupil a zodpovídal členské dotazy (ČPS, 2020b).

Předsedové koaličních stran si byli vědomi toho, že pokud by se jejich koalice rozpadla, končí ve vedení svých stran i oni – s projektem tak spojovali i svou existenci (SPOLU2, 2022 a PIRSTAN1, 2022). U ODS pak nešlo ani tak o udržení koalice jako takové, ale o získání takové povolební pozice, která jí umožní vyjednávat o vládě v čele s Petrem Fialou (SPOLU3, 2022 a SPOLU2, 2022).

Zároveň z rozhovorů relativně jasně vyplynulo, že hlavními iniciátory tvorby koalic byly představitelé ODS a STAN. O koalici projevovali zájem i předseda KDU-ČSL a předsedkyně TOP 09, kteří ale nebyli těmi, kdo určovali směr vyjednávání. Vít Rakušan ke spojení v médiích vyzval již v roce 2019 a aktivně vyjednával o předvolebních koalicích. Petr Fiala se Zbyňkem Stanjурou pak udávali směr vyjednávání v době klíčových letních prázdnin v roce 2020. S první nabídkou přišli za hnutím STAN, které ale jejich nabídku odmítlo. Následně pak vyjednávali o koalici s KDU-ČSL a TOP 09. Naopak pasivnější v iniciativě byli Piráti, kteří také zvažovali, zda o nějakou formu předvolební spolupráce stojí (SPOLU2, 2022 a SPOLU3, 2022 a PIRSTAN1, 2022).

V rámci své práce jsem se zaměřil na zkoumání procesu a motivací aktérů předvolebních koalic v roce 2021. Díky jedné ze zvolených metod – polostrukturovaným rozhovorům se mi podařilo získat jednoznačnější obrázek o tom, jak koalice vznikaly, co jim

stálo v cestě a s jakou motivací přicházely jednotlivé strany do předvolebního vyjednávání. Rozhovory mi poskytly velmi širokou škálu informací, jež mi pomohly při analýze koaličních smluv a v závěrečné tvorbě základu možné klasifikace motivací aktérů předvolebních koalic v českém prostředí. Motivace aktérů jsem v ní rozdělil nejprve na egoistické a altruistické. Egoistické motivace jsem dále specifikoval mezi mocenské, pragmatické a sebezáchovné. Každá z kategorií souvisí s postojem a výchozí pozicí některé ze pěti zkoumaných stran.

Mocenská motivace se nejvýrazněji ukazuje u ODS. Je zřejmá i z mediálních vyjádření, ve kterých se lídr Petr Fiala staví do pozice budoucího premiéra a má i silnou podporu i dvou dalších koaličních stran, kteří v rámci kampaně postupně ustupují do pozadí a ODS je tak částečně marginalizuje. Tuto pozici potvrdily i rozhovory s politiky koalice SPOLU i konkurenční koalice Pirátů a Starostů. Částečně mocenská je pak také motivace Pirátů, pro než byla možnost získat premiéra a moci výrazněji prosazovat svůj liberální program bez koalice spíše nereálným snem. Altruistickou motivaci deklarovali v nějaké fázi všechny strany, nicméně hlavně díky rozhovorům se podařilo zjistit, že silnější motivace byly i v egoistických zájmech, což je v politické soutěži logické.

Pragmatická motivace se pak projevovala u hnutí STAN a částečně také u KDU-ČSL. Obě strany měly možnost získat spojením výraznější vizibilitu a díky regionálně silným osobnostem třeba i více poslanců na úkor svých koaličních partnerů. Zároveň jsou obě strany ve svých koalicích slabšími hráči, kteří ale prokázali schopnost spolupracovat se stranami napravo i nalevo od středu.

Posledním poddruhem egoistické motivace je motivace sebezáchovná. Ta se ukázala u TOP 09 a částečně také u KDU-ČSL. Obě strany se v předvolebním čase pohybovaly na hraně volitelnosti a koalice jim tak poskytuje jistotu, že budou nadále působit v dolní komoře parlamentu.

Klasifikaci, kterou jsem v práci načrtl, je třeba vnímat jako základ pro diskusi a další zkoumání v této oblasti. I přesto, že mi rozsah práce neumožnil teorii více rozpracovat, považoval jsem za potřebné podobné kategorie vytvořit a otevřít tak prostor pro možné budoucí zkoumání společných rysů v oblasti motivací politických stran, které se účastní procesu tvorby předvolebních koalic. Věřím, že klasifikace může posloužit v oblasti dalšího výzkumu motivací politických aktérů předvolebních uskupení.

Summary

In my diploma thesis, I wrote about the process of forming pre-election coalitions in the Czech Republic in 2021. In addition, I examined the motivation of individual parties to join the alliance. The introduction showed three theoretical concepts that helped me distinguish between the two coalitions. These were the concepts of Maurice Duverger, Soni N. Golder and Raimondas Ibenskas.

I worked with three types of information - information from coalition agreements, media statements by politicians, and semi-structured interviews that I conducted with key politicians. The discussions also gave me the most information about the motivations of the parties and the whole process of forming coalitions. The politicians I interviewed were very open and answered the questions asked very comprehensively. It was mainly due to anonymizing the information I obtained from them.

From the information obtained, I use the induction method to create my classification of the politician's motivations when entering the pre-election coalitions. First, I divided the primary motivations into selfless and selfish. Then, I divided selfish reasons into three categories - power, pragmatic and self-preserving. The classification serves as a basis for further research and discussion. The limit of my work is that I start from the case of two coalitions and five parties in one year, which can distort the situation.

The ODS and partly the Pirates had their power motivations - the coalition could win the chair of the Prime Minister. On the other hand, STAN and KDU-ČSL followed a pragmatic reason - they tried to maximize their profits and find the ideal connection that would help them to a higher number of seats. Finally, TOP 09, which had long been around the limit of eligibility in the lower house of parliament, was motivated by self-preservation. Thanks to the coalition, he was assured that he would be in the Chamber of Deputies for another four years.

My thesis deals with politicians' motivation when entering the pre-election coalitions, which makes the work unique. This topic was never significantly grasped in the Czech environment, and the primary classification of motifs did not exist. This was reason why I worked on the topic. I tried to form the basis of a classification that can be developed in the future.

Seznam použité literatury

AKTUÁLNĚ.CZ, 2020. ODS nabídla Starostům předvolební koalici. Hnutí se zeptá svých členů i příznivců. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/ods-nabidla-starostum-koalicii-spojenectvi/r~7650db48c04011ea9c800cc47ab5f122/>

BARTONÍČEK, Radek, 2020a. ODS, KDU-ČSL a TOP 09 půjdou do voleb společně. Soupeřem může být blok Pirátů a STAN. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/koalice-ods-kdu-csl-top09/r~5ea6df5e183a11eb842f0cc47ab5f122/>

BARTONÍČEK, Radek, 2020b. Spojením s TOP 09 Babiše neporazíme, říká Rakušan. Rozhoduje se mezi Piráty a ODS. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/spojenim-starostu-s-top-09-babise-neporazime-rika-rakusan/r~9152b516c1c011ea95caac1f6b220ee8/>

BARTONÍČEK, Radek, 2021a. Nejsem diktátor. Sázím na tým, reaguje šéf ODS na pochybnosti, zda vyhraje volby. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/petr-fiala/r~8e859202886e11eb9cafacc1f6b220ee8/>

BARTONÍČEK, Radek, 2021b. Rakušan obhájil post šéfa STAN. Koalici Spolu vyzval ke společnému postupu po volbách. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/starostove-budou-debatovat-jak-porazit-babise-predsedou-hnut/r~ed13195c0a1411ec9106ac1f6b220ee8/>

BARTONÍČEK, Radek a Tomáš KLÉZL, 2021. Rakušanova role vedle Bartoše roste. STAN voliče přesvědčuje, aby se nebáli Pirátů. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/stan-chce-byt-videt-jako-pirati-koalice-ma-dve-pevne-nohy-ri/r~40364bc214a611ecad06ac1f6b220ee8/>

BERNÁTH, Michal, 2019. Minářova výzva ke spolupráci stran je problematická, míní experti. Piráti stojí stranou, ostatní se bojí. *Lidovky.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/experti-minarova-vyzva-ke-spolupraci-stran-je-problematicka-pirati-stoji-stranou-ostatni-se-boji.A191119_172946_ln_domov_mber

BUDGE, Ian a M. J. LAVER, ed., 1992. *Party policy and government coalitions*. New York: St. Martin's Press, XXII, 448 s. ISBN 0-312-07979-6.

BURDÁK, Vlastimil, 2002. Uzavírací klauzule. In: *Epravo.cz* [online]. [cit. 2022-04-27]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/uzaviraci-klauzule-17705.html>

Československo, 1991. Zákon č. 424/1991 Sb., zákon o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů. In: Sběrka zákonů České republiky. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-424/zneni-20200101>

ČPS, 2018. *Pirátská strategie*. Praha. Dostupné také z: <https://www.pirati.cz/assets/pdf/piratska-strategie.pdf>

ČPS, 2020a. Analýza možných postupů pro volby 2021. *Fórum České pirátské strany* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://forum.pirati.cz/viewtopic.php?f=75&t=54160>

ČPS, 2020b. Rozhodnutí o postupu ve volbách 2021. *Fórum České pirátské strany* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://forum.pirati.cz/viewtopic.php?f=477&t=54174>

ČPS, 2020c. Schválení koaliční smlouvy se STAN. *Fórum České pirátské strany* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://forum.pirati.cz/viewtopic.php?f=477&t=55350>

ČPS, 2021a. Stanovy České pirátské strany. *Pirati.cz* [online]. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/st>

ČPS, 2021b. *Jednací řád celostátního fóra*. *Pirati.cz* [online]. [cit. 2022-04-17]. Dostupné také z: <https://wiki.pirati.cz/rules/jdr>

ČSÚ, 2002. Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. *Volby.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://volby.cz/pls/ps2002/ps63?xjazyk=CZ>

ČSÚ, 2013. Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. *Volby.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://volby.cz/pls/ps2013/ps?xjazyk=CZ>

ČSÚ, 2017. Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. *Volby.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://volby.cz/pls/ps2017nss/ps?xjazyk=CZ>

ČSÚ, 2021. Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. *Volby.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://volby.cz/pls/ps2021/ps?xjazyk=CZ>

ČT24, 2012. Deset let zvrátů strany Věci veřejné. *CT24.cz* [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1157422-deset-let-zvratu-strany-veci-verejne>

ČT24, 2014. Rekordně zadlužený Kolín může změnou splátek ušetřit miliony. *ČT24.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1042372-rekordne-zadluzeny-kolin-muze-zmenou-splatek-usetrit-miliony>

ČT24, 2021a. *Interview ČT24. TV*, ČT24, 29. června 2021, 18.25. Dostupné také z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3333518-zruseni-superhrube-mzdy-byla-dobra-vec-verifiala-usetrit-se-podle-nej-dalo>

ČT24, 2021b. *Zahájení horké fáze kampaně koalice SPOLU. TV*, ČT24, 20. září 2021, 18.25. Dostupné také z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/3373244-zahajeni-horke-faze-kampane-koalice-spolu>

ČT24, 2021c. *Interview ČT24. TV*, ČT24, 7. června 2021, 18.25. Dostupné také z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/3323297-marketa-pekarova-adamova-byla-hostem-interview-ct24>

ČTK, 2013. ODS a TOP 09 přišly o milion voličů, polovina volí ANO. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/volby/ods-a-top-09-prisly-o-milion-volicu-polovina-voli-ano/r~cded0d8029b211e3b6ba0025900fea04/>

ČTK, 2017a. Konec koalice KDU-ČSL a STAN. Starostové mají jen vstoupit na kandidátky lidovců. *Denik.cz* [online]. [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/konec-koalice-kdu-csl-a-stan-starostove-maji-jen-vstoupit-na-kandidatky-lidovcu-20170718.html

ČTK, 2017b. Starostové odmítli lidovce, do voleb půjdou sami. Nedodrželi dohodu, zlobí se Benešik z KDU-ČSL. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2022-03-26]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/starostove-jednaji-o-odmitnuti-lidovcu-mista-na-jejich-kandi/r~357659ce714511e793d0002590604f2e/>

ČTK, 2019. Rakušan vyzval k vytvoření opozičního bloku. ‚Demokraté by se před volbami měli spojit,‘ řekl. *iRozhlas.cz* [online]. [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rakusan-stan-opozice-kalousek-top09-blok_1906261035_och

ČTK, 2020. STAN potvrzuje zájem o spojenectví s Piráty. O volební koalici budou jednat jen spolu. *E15* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/stan-potvrzuje-zajem-o-spojenectvi-s-piraty-o-volebni-koalici-budou-jednat-jen-spolu-1373973>

ČTK, 2021a. Hlavní argument pro koalici Spolu padl, řekl Kuba. Fiala nesouhlasí. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/kuba-by-trojkoalici-spolu-rozpustil-fiala-oponuje-40350044>

ČTK, 2021b. Češi nejméně věří sněmovně. Důvěru vkládají do starostů a obecních zastupitelstev, zjistil průzkum. *IRozhlas.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vyzkum-verejneho-mineni-duvera-poslanecka-snemovna-vlada-prezident-starostove_2108021603_hyh

ČTK, 2021c. Místo koalice budou jednou stranou. Subjekt Trikolóra Svobodní Soukromníci chce do sněmovny. *Lidovky.cz* [online]. [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/misto-koalice-budou-jednou-stranou-subjekt-trikolora-svobodni-soukromnici-se-tak-mozna-dostane-do-sn.A210527_120228_ln_domov_ele

DIMUN, Petr, 2002. Komentář: Taková byla Čtyřkoalice. *Centrum pro studium demokracie a kultury* [online]. [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/komentar-takova-byla-ctyrkoalice>

DOBIAŠOVSKÝ, Závaš, 2021. Preference lidovců mě teď netrápí, klíčový je výsledek koalice Spolu, říká Jurečka. *Echo24.cz* [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/Sd8JM/preference-lidovcu-me-ted-netrapi-klicovy-je-vysledek-koalice-spolu-rika-jurecka>

DOLEJŠÍ, Václav, 2020. Hnutí STAN se poradilo s voliči: Jít do voleb s Piráty, nebo ODS?. *SeznamZpravy.cz* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hnuti-stan-se-poradilo-s-volici-jit-do-voleb-s-piraty-nebo-ods-121104>

DUVERGER, Maurice, 2016. *Politické strany*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. Politeia. ISBN 978-80-246-2568-3.

DRBOHLAV, Vojtěch, 2021. „Eura se nevzdáváme,“ vzkazuje Zahradilovi TOP 09 a lidovci. ODS euro nechce. *Echo24.cz* [online]. [cit. 2022-04-24]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SyHXj/eura-se-nevzdavame-vzkazuje-zahradilovi-top-09-a-lidovci-ods-euro-nechce>

E15, 2021. Pekarová Adamová: Místo tří sazeb DPH by mohly být jen dvě. Na přijetí eura tlačit nebudeme. *E15.cz* [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/rozhovory/pekarova-adamova-misto-tri-sazeb-dph-by-mohly-byt-jen-dve-na-prijeti-eura-tlacit-nebudeme-1379856>

FALTÝNEK, Vilém, 2002. Dvojblok KDU-ČSL a US-DEU půjde do voleb pod názvem Koalice. *Český rozhlas* [online]. [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/dvojblok-kdu-csl-a-us-deu-pujde-do-voleb-pod-nazvem-koalice-8538554>

Frekvence1, 2021. *Press klub*. Rádio, Frekvence 1, 30. září 2021, 18.25. Dostupné také z: <https://www.frekvence1.cz/radio/zaznamy-poradu/press-klub/marian-jurecka-koalice-spolu-vydrzi-i-po-volbach-jinak-budeme-v-opozici.shtml>

GOLDER, Soda Nadenichek, 2006. *The Logic of Pre-Electoral Coalition Formation*. ISBN 9780814272367.

IBENSKAS, Raimondas, 2016. Understanding Pre-electoral Coalitions in Central and Eastern Europe. *British Journal of Political Science*. **46**(4), 743-761. ISSN 0007-1234. Dostupné z: doi:10.1017/S0007123414000544

IBENSKAS, Raimondas a Nicole BOLLEYER, 2018. Forms of Inter-party Cooperation: Electoral Coalitions and Party Mergers. *East European politics and societies* [online]. Los Angeles, CA: SAGE Publications, **32**(3), 451-472 [cit. 2022-01-18]. ISSN 0888-3254. Dostupné z: doi:10.1177/0888325418755299

IDNES.CZ, 2021. Nečitelní Piráti se nám nelíbí, ale do vlády s nimi půjdeme, říká šéfka TOP 09. *Rozstřel* [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/rozstrel-marketa-pekarova-adamova-spolu-top-09-volby.A210910_084543_domaci_kuka

JEŘÁBKOVÁ, Dominika, 2021. Jurečka: Z vládní spolupráce s Babišem jsem se poučil. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/podcasty/clanek/jurecka-z-vladni-spoluprace-s-babisem-jsem-se-poucil-40364679>

KDU-ČSL, 2017. Usnesení Celostátního výboru KDU-ČSL ke spolupráci s hnutím STAN. *Tisková zpráva* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2017/usneseni-celostatniho-vyboru-kdu-csl-ke-spolupraci>

KDU-ČSL, 2022. Stanovy. *Kdu.cz* [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/stanovy>

KOTOUČOVÁ, Ditta a Lukáš KANTOR, 2019. Největší demonstrace od roku 1989, píší ve světě o protestu proti Babišovi. *IDnes.cz* [online]. [cit. 2022-04-15]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/demonstrace-praha-premier-andrej-babis-milion-chvilek-pro-demokracii-svetova-media-odvolani-demise-m.A190605_101504_zahranicni_dtt

KOPECKÝ, Josef, 2017. Piráti jedou za voliči s vězeňským autobusem pro Babiše, Sobotku či Kalouska. *IDnes.cz* [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/pirati-maji-v-kampani-vezensky-autobus.A170814_114707_domaci_kop

KOPECKÝ, Josef, 2020. ODS, KDU-ČSL a TOP 09 se dohodly, že půjdou společně do příštích voleb. *IDnes.cz* [online]. [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ods-kdu-csl-top-09-predvolebni-spoluprace.A201027_095417_domaci_kop

KOUTNÍK, Ondřej, 2022. Koalice Spolu je favoritem voleb v Praze. Nemá ale lídra, bankéři odmítli. *SeznamZpravy.cz* [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/volby-komunalni-koalice-spolu-je-favoritem-voleb-v-praze-nema-ale-lidra-bankeri-odmitli-186668>

LEINERT, Ondřej a Marie VALÁŠKOVÁ, 2009. Kalousek představil TOP 09. Lídrem bude Karel Schwarzenberg. *HN.cz* [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-37413730-kalousek-predstavil-top-09-lidrem-bude-karel-schwarzenberg>

LEINERT, Ondřej, 2017. TOP 09 opouští letité tváře, vadí jim liberální plány mladší generace. *IDnes.cz* [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/generacni-pnuti-v-top09.A170414_202711_domaci_neh

MAGYAR, Zsuzsanna, 2020. Marriage of love or marriage of convenience? The determinants of pre-electoral coalition formation during the French Fifth Republic 1962–2012. *Journal of elections, public opinion and parties* [online]. 1-19 [cit. 2022-01-18]. ISSN 1745-7289. Dostupné z: doi:10.1080/17457289.2020.1746911

MACHIARELLI, Niccolò a Adolf FELIX, 2012. *Vladař*. Praha: Argo, 155 stran ; 18 cm. ISBN 978-80-257-0736-4.

MACHOVÁ, Martina, 2020. Hledá se doping. Jinak Fiala premiérem nebude, vědí v ODS. *SeznamZpravy.cz* [online]. [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hleda-se-doping-jinak-fiala-premierem-nebude-vedi-v-ods-86616>

MACHOVÁ, Martina, 2021. Obavy z kroužkování. Piráti řeší, aby je Starostové nepřeskákali. *SeznamZpravy.cz* [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zakaz-krouzkovani-pirati-se-boji-ze-je-starostove-pri-volbach-preskoci-136118>

Mandáty.cz, 2022. *Kohovolit.eu* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: www.mandaty.cz

MAZANCOVÁ, Hana, 2019. *Velké spojování opozice se nechystá. Piráti spolupráci odmítají, ODS spoléhá na evoluci* [online]. [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://denikn.cz/160860/velke-spojovani-opozice-se-nechysta-pirati-spolupraci-odmitaji-ods-spoleha-na-evoluci/>

MILION CHVILEK, 2020. Naše poslání. *Milion chvilek pro demokracii* [online]. Praha [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://milionchvilek.cz/nase-poslani>

MIŠOVIČ, Ján, 2019. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Slon. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-285-2.

MOLÁČEK, Jan, 2021. Babiš nechce do tepláků, udělá pro to cokoli, říká Pekarová Adamová ve Studiu N. *Studio N* [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://denikn.cz/669019/babis-nechce-do-teplaku-udela-pro-to-cokoliv-rika-pekarova-adamova-ve-studiu-n/>

NECHVÍL, Jan, 2011. *Průběh sestavování vlády České republiky po volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konaných v červnu 2006*. Bakalářská práce (Bc.)--Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2011, 62 s.

NGUYEN, Thuong Ly, 2022. Komunální volby otestují sílu koalic v Praze. Proti Pirátům se formuje metropolitní Spolu. *E15.cz* [online]. [cit. 2022-03-26]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/komunalni-volby-otestuji-silu-koalic-v-praze-proti-piratum-se-formuje-metropolitni-spolu-1386503>

NOVINKY.CZ, 2015. Starostové do krajských voleb už s TOP 09 nepůjdou, dokončují námluvy s jinými. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/starostove-do-krajskych-voleb-uz-s-top-09-nepujdou-dokoncuji-namluvy-s-jinymi-310065>

ODS, 2022. Základní informace o Občanské demokratické straně. *ODS.cz* [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/o-nas>

PAUL, Mario a Šárka WAISOVÁ, 2005. *Vládní koalice v Sasku: deviantní případ?* Politologický časopis [online]. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, XII(3), 294-309 [cit. 2022-01-09]. ISSN 1211-3247.

PEKAROVÁ ADAMOVÁ, Markéta, 2022. O mně. *Marketaadamova.cz* [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.marketaadamova.cz/o-mne/>

PERGL, Tomáš, 2020. *Vývoj hnutí STAROSTOVÉ A NEZÁVISLÍ - od lokálního uskupení po parlamentní stranu*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra politologie. Vedoucí práce Perottino, Michel.

PIRÁTI A STAROSTOVÉ, 2020. Koaliční smlouva pro volby do Poslanecké sněmovny konané v roce 2021. [online]. [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: <https://www.starostove-nezavisli.cz/fmfile/0/files/2020%20hlavn%C3%AD%20STAN/koalicni-smlouva-pirati-a-starostove.pdf>

SOBOTKOVÁ, Dominika, 2019. *Koaliční politika malých stran v České republice po volbách 2017*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra politologie. Vedoucí práce Švec, Kamil.

SPOLU, 2021a. Koaliční smlouva. [online]. [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: https://www.top09.cz/files/soubory/cele-zneni-koalicni-smlouvy-spolu_1999.pdf

SPOLU, 2021b. Program koalice. [online]. [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: <https://www.spolu21.cz/#program>

STAN, 2021. Stanovy hnutí STAN. *Starostove-nezavisli.cz* [online]. [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://www.starostove-nezavisli.cz/o-nas/stanovy>

ŠÍDLO, Jindřich, 2020. *Může ODS vládnout s Babišem? A proč ne?* [online]. Praha [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/ods-hnuti-ano-andrej-babis-milos-zeman-komentar-jindrich-sidlo_2012020819_ako

ŠILAR, Adam, 2019. *Vznik a rozpad volební koalice Lidovci a Starostové*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra politologie. Vedoucí práce Perottino, Michel.

ŠTĚTKA, Jan, 2017. K zisku mandátu potřebovali Starostové dvakrát víc hlasů než ANO. Může za to rozdíl ve velikosti krajů, říká politolog. *Ihned.cz* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-65926010-k-zisku-mandatu-potrebovali-starostove-dvakrat-vic-hlasu-nez-ano-muze-za-to-rozdil-ve-velikosti-kraju-rika-politolog>

TOP 09, 2022. STANOVY POLITICKÉ STRANY TOP 09. *Top09.cz* [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.top09.cz/o-nas/stanovy/>

TVRDOŇ, Jan, 2020a. *Boří se ledy. Piráti a STAN začali přetahovat Babišovy voliče, říká analytik agentury Kantar CZ* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://denikn.cz/506580/bori-se-ledy-pirati-a-stan-zacali-pretahovat-babisovy-volice-rika-analytik-agentury-kantar-cz/?ref=list>

TVRDOŇ, Jan, 2020b. *Část voličů opozičních stran nesouhlasí s jejich spojováním, do vládního tábora by ale přejít neměli* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://denikn.cz/505962/cast-volicu-opozicnich-stran-nesouhlasi-s-jejich-spojovanim-do-vladniho-tabora-by-ale-prejit-nemeli/?ref=list>

VODRÁŽKA, Prokop a Jan TVRDOŇ, 2020. Piráti + Starostové. Šance na velký úspěch, ale také strach z kroužkování a ztráty identity. *Deník N* [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://denikn.cz/470896/koalice-se-starosty-muze-mirit-vysoko-pirati-vsak-nejdriiv-musi-presvedcit-vlastni-straniky-ti-se-boji-ztraty-identity/?cst=41ad09a1b281b2f5b075dc6e88907c7499a6fd6b>

Rozhovory s klíčovými aktéry koalic

PIRSTAN1, 2022. Klíčový aktér koalice Piráti a Starostové [rozhovor vedený autorem práce]. Praha, 8. 4. 2022.

PIRSTAN2, 2022. Klíčový aktér koalice Piráti a Starostové [rozhovor vedený autorem práce]. Praha, 14. 4. 2022.

SPOLU1, 2022. Klíčový aktér koalice SPOLU [rozhovor vedený autorem práce]. Praha, 24. 3. 2022.

SPOLU2, 2022. Klíčový aktér koalice SPOLU [rozhovor vedený autorem práce]. Praha, 6. 4. 2022.

SPOLU3, 2022. Klíčový aktér koalice SPOLU [rozhovor vedený autorem práce]. Praha, 26. 4. 2022.

Teze diplomové práce

Autor: Adam Volt

Název práce: Proces formování koalic pro parlamentní volby 2021 a motivace stran ke spolupráci

Název práce v anglickém jazyce: The process of forming pre-election coalitions for the 2021 parliamentary elections and the motivation of the parties to cooperate

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloš Brunclík, PhD.

Semestr zadání: letní

Studijní obor: Politologie (NMgr.)

Akademický rok podání: 2020/2021

Předpokládaný termín dokončení: LS 2021/2022

Typ práce: diplomová

Zdůvodnění výběru tématu

Tématem předvolební koalic jsem se rozhodl zabývat ve světle blížících se říjnových voleb do Poslanecké sněmovny, které jsou do jisté míry výjimečné. Výjimečnost lze vnímat nejen v tom, že budou probíhat podle nového volebního zákona, který schválila Poslanecká sněmovna po nálezů Ústavního soudu, ale také tím, že strany s potenciálem uspět se sdružily do předvolebních koalic. Právě předvolební koalice budou klíčovým tématem mé práce.

Před letošními volbami vznikly hned dva velmi výrazné opoziční bloky. V době, kdy se o vzniku koalic rozhodlo, byl stále v platnosti volební zákon, který ukládá jako povinnost pro trojkoalici ODS, KDU-ČSL a TOP 09 získat minimálně 15% podporu a dvojkoalici Pirátů a STAN 10 %. Po nálezů Ústavního soudu ze začátku tohoto roku a přijaté změně volebního zákona to už však neplatí a trojkoalice potřebují 11 % a dvojkoalice 8 %, s čímž, jak napovídají průzkumy, nebudou mít obě koalice sebemenší problém.

Předpokládaný cíl práce

Jako cíl své práce jsem si vytyčil analýzu důvodů, proč byly předvolební koalice SPOLU a Pirátů a Starostů utvořeny a jaké motivace k těmto spojením jednotliví aktéři měli. Tímto směrem jde také zvolená výzkumná otázka:

Proč byly předvolební koalice utvořeny, resp. co bylo motivací jednotlivých stran k tvorbě koalice?

Metodologie práce

V rámci práce s texty zmíněných autorů se zaměřím na konstrukci proměnných, které vyplývají z odborné literatury a které vstupují do motivací politických stran a hnutí či jejich představitelů při tvorbě předvolebních koalic. Tyto proměnné budou klíčové pro kapitulu, ve které se na jejich základě pokusím vytvořit obecné kategorie motivací aktérů k tvorbě předvolebních koalic.

Postupně v práci budu analyzovat koaliční smlouvy obou koalic. Při analýze koaličních smluv, které byly zveřejněny oběma subjekty, se zaměřím specificky na vymahatelnost, mechanismy pro řešení sporů, finanční dohoda a nestandardní/neobvyklé části smluv. Obě smlouvy budou podrobeny následné komparaci.

K cíli mé práce mi pomohou také polostrukturované rozhovory, které plánuji provést alespoň se dvěma politiky z obou koalic, a které si kladou za cíl osvětlit motivaci aktéru, pohled stran na sebe navzájem a další aspekty, které z analýzy dokumentů nebudou zcela zřejmé. Rozhovory budou vedeny na podzim roku 2021, po parlamentních volbách a politikům bude zajištěna

anonymita, aby rozhovory mohly být z jejich strany otevřenější. V práci pak bude uveden jako zdroj např. člen širšího vedení ODS. Informace získané z rozhovorů s politiky pak bude možné využít i v dalším výzkumu. Věřím, že právě zaručená anonymita umožní se dozvědět o koalicích výrazně více než víme z mediálního prostoru.

V závěru práce zodpovím otázku, proč vznikly obě opoziční koalice, jaké byly motivace jednotlivých stran do koalice vstoupit. Mou snahou bude také vytvořit za pomoci metody indukce klasifikaci motivací politických stran ke spolupráci před volbami a poté zkušenosti pěti stran sdružených v koalicích zobecnit.

Základní charakteristika tématu

Téma předvolebních koalic pro parlamentní volby je v české politologii spíše na okraji zájmu. Důvodem je hlavně fakt, že relevantních koalic bylo od roku 1993 jen několik – Čtyřkoalice, Koalice, nakonec neuskutečněná koalice KDU-ČSL a STAN a až poté koalice v parlamentních volbách v říjnu 2021. Důvodů, proč v minulosti nevzniklo více předvolebních koalic bude více, ale tím základním byl jednoznačně volební systém. Ten u nás až do nálezů Ústavního soudu na začátku roku 2021 ukládal nutnost dvoukoaliciím dosáhnout 10 %, trojkoaliciím 15 % a čtyřkoaliciím dokonce 20 % hlasů, aby se uskupení vůbec dostala do Poslanecké sněmovny. Právě tato aditivní klauzule způsobovala, že mnohdy strany kandidovaly společně, ale nikoliv jako přiznaná koalice, ale na kandidátce jedné ze stran (např. TOP 09 s podporou Starostů).

Důvod vytvořit koalici kvůli tomu, aby strany profitovaly z volebního systému, tak již neplatí. Ale koalice i tak zůstávají a jsou připravené kandidovat. Právě tento fenomén tak zasáhne výrazně do letošních voleb a v konečném důsledku může stát křeslo i samotného Andreje Babiše, jehož pozice se ještě před rokem jevila jako neotřesitelná.

Předpokládaná struktura práce

V úvodní kapitole představím koncept teorie koalic, jak s ním pracují někteří autoři. Z prvotního zkoumání literatury vychází, že autoři se ve většině případů zabývají spíše koalicemi povolebními než předvolebními (v českém prostředí například S. Balík nebo se zaměřením na komunální koalice P. Jüptner (2006), v zahraničí pak např. W. H. Riker (1984)). Zaměřím se tak primárně na pojetí předvolebních, chcete-li volebních koalic u klasika zkoumání politických stran M. Duvergera. Právě ten rozdělil koalice (v jeho díle nazývané aliance) na parlamentní, vládní a volební, které mě budou zajímat (Duverger, 2016, s. 351-364). Dvojice autorů I. Budge a M. J. Laver se pak zabývá tvorbou společných programů stran v koalicích nebo o dopadech volebního systému a rozhodování stran (Budge, Laver, 2002, s. 70, 193-194, 414).

V práci S. Nadenichek Golder je pak zkoumán vztah voličského chování na tvorbu předvolebních koalic (Golder, 2006, s. 12). V rámci své práce využiji i koncept představený R. Ibenskasem. Ten se zaměřil na zkušenosti s předvolebními koalicemi ve střední a východní Evropě. Zabývá se zde např. motivací velkých a středně velkých stran k tvorbě koalic, i když se nemusí obávat, že by se nedostaly do zákonodárského sboru. Ve své práci přisuzuje jejich participaci na koalicích hlavně tomu, že chtějí zvýšit svou šanci účasti ve vládě (Ibenskas, 2015, s. 747).

Další kapitoly práce již budou věnované koaličním smlouvám koalice SPOLU (ODS, KDU-ČSL a TOP 09) a koalice Pirátů a Starostů.

V závěru své práce se pokusím vytvořit ze získaných poznatků o tvorbě předvolebních koalic vlastní kategorie motivací politických stran a hnutí, které budou mít za cíl obsáhnout možné důvody k předvolebním svazkům stran a budou plně vycházet ze zkušeností z českého politického prostředí, k čemuž využiji induktivní metodu.

Kapitoly budou doplněny informacemi z polostrukturovaných rozhovorů se zainteresovanými politiky obou koalic.

Seznam odborné literatury

BALÍK, Stanislav, 2009. *Komunální politika: obce, aktéři a cíle místní politiky* / Stanislav Balík. ISBN 9788024729084.

BUDGE, Ian a Michael LAVER, 2002. *Party policy and government coalitions*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 0-312-07979

DUVERGER, Maurice, 2016. *Politické strany*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. Politeia. ISBN 978-80-246-2568-3.

GOLDER, Soda Nadenichek, 2006. *The Logic of Pre-Electoral Coalition Formation*. ISBN 9780814272367.

IBENSKAS, Raimondas, 2016. Understanding Pre-electoral Coalitions in Central and Eastern Europe. *BRITISH JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE* [online]. 46(4), 743-761 [cit. 2021-5-15]. ISSN 00071234.

JÜPTNER, Petr, 2006. Konfrontace teorie koalic s lokální politikou. *Koalice a koaliční vztahy České republiky v evropském kontextu* [online]. [cit. 2021-7-16].

KOALICE PIRÁTI A STAROSTOVÉ, 2020. *Koaliční smlouva Pirátů a Starostů*. Praha. Dostupné také z: <https://www.starostove-nezavisli.cz/fmfile/0/files/2020%20hlavn%C3%AD%20STAN/koalicni-smlouva-pirati-a-starostove.pdf>

KOALICE SPOLU, 2021. *Koaliční smlouva SPOLU*. Praha. Dostupné také z: <https://www.ods.cz/dl/46754/SPOLU-koalicni-smlouva.pdf>

RIKER, William H., 1984. *The theory of political coalition*. ISBN 0313242992.